

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Kielce, dnia 11 marca 2024 r.

Poz. 1189

UCHWAŁA NR LXXXIII/545/2024 RADY MIEJSKIEJ W ĆMIELOWIE

z dnia 6 marca 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ćmielów na lata 2024 - 2027”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463 i 1688) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 1688 i 1904), po uzyskaniu pozytywnej opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Rada Miejska w Ćmielowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ćmielów na lata 2024 - 2027” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Ćmielowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodnicząca Rady
Miejskiej

Krystyna Zdonek

Załącznik do Uchwały Nr LXXXIII/545/2024
Rady Miejskiej w Ćmielowie z dnia 06 marca 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ĆMIELÓW NA LATA 2024-2027

Ćmielów
2023

ZLECENIODAWCA:

Urząd Miasta i Gminy w Ćmielowie
ul. Ostrowiecka 40
27-440 Ćmielów
tel.: (15) 861 20 80
e-mail: urząd@cmielow.pl
www.cmielow.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:
Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	12
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	13
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	13
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	14
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	14
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026	16
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+	18
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.....	18
4.2.4 Program Rozwoju Turystyki i Promocji Powiatu Ostrowieckiego do roku 2020+	19
4.2.5 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030 + ...	19
4.2.6 Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Powiatu Ostrowieckiego	19
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	22
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	23
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Ćmielów na lata 2021-2030 (projekt).....	23
5.1.2 Program Rewitalizacji Gminy Ćmielów na lata 2016-2025 (projekt).....	23
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów	26
5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów	28
5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy.....	31
5.2.1 Ogólna charakterystyka obszaru gminy.....	31
5.2.2 Zarys historii gminy	33
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	36
5.2.4 Zabytki archeologiczne	61
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	62
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków	63
5.3.2 Park kulturowy	68
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	69
5.5 Zabytki na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO	70
5.6 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	71
5.7 Dziedzictwo niematerialne	71
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	73
6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	73
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	76
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami	76
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	81
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	82
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	83
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	86

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu miasta na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzące powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Gmina Ćmielów posiadała „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ćmielów na lata 2010-2013” podjęty Uchwałą Nr XLV/342/2010 Rady Gminy Ćmielów z dnia 10 czerwca 2010 r.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzące powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia), jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów. Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W końcowym, X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. (uchylony).
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2022 poz. 840, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich,

restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
    - a) krajobrazami kulturowymi,
    - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
    - c) dziełami architektury i budownictwa,
    - d) dziełami budownictwa obronnego,
    - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
    - f) cmentarzami,
    - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
    - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
  - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
    - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
    - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
    - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
    - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
    - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
    - f) instrumentami muzycznymi,
    - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
    - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
  - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
    - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
    - b) cmentarzyskami,
    - c) kurhanami,
    - d) reliktnymi działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomości, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku, gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W

studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

➤ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 977, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 682, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów

budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 877, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisaniem do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1336, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 344, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
  - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1662*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 571*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną

z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 385*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną a osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2020, poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa

oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2017 r. poz. 1674*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, poz. 510*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ćmielów jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808). Obecnie trwają prace nad Krajowym Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.

Głównym celem *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
  - ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów "*Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich*". Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej

sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ćmielów zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026

Dokumentem na szczeblu wojewódzkim sporządzonym przez samorząd województwa świętokrzyskiego jest Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Program ten został przyjęty uchwałą nr LXV/806/23 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2023 r.

W Programie określono następującą wizję województwa: **Rozpoznane i zadbane dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z głównych atutów województwa świętokrzyskiego.**

W ramach założeń programowych wyznaczono cel strategiczny: **Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego dla wzmocnienia tożsamości mieszkańców oraz ugruntowania kulturowej pozycji województwa na tle kraju i Europy.** W ramach celu strategicznego wyznaczono dwa cele operacyjne: 1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego. 2. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej. W ramach wyznaczonych celów operacyjnych określono priorytety i kierunki działań, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki nad dobrami kulturowymi województwa świętokrzyskiego.

Cel operacyjny 1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego.

Priorytet 1.1 Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem i wyeksponowaniem zasobów zabytkowych.

Kierunki działań:

1. Udostępnianie i aktualizacja danych cyfrowych dotyczących zabytków,
2. Wsparcie procesów digitalizacji zbiorów dziedzictwa kulturowego województwa,
3. Pozyskiwanie archiwalnych zdjęć lotniczych,
4. Wsparcie działań związanych z rozpoznawaniem dziedzictwa kulturowego województwa,
5. Wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, które ubiegają się o wpis do wykazu obiektów najwyższej rangi (listy światowego dziedzictwa UNESCO, pomników historii oraz parków kulturowych),
6. Wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, w procedurze wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Priorytet 1.2 Wsparcie działań związanych z remontami i ochroną przed degradacją obiektów zabytkowych.

Kierunki działań:

1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa,
2. Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach na terenie województwa świętokrzyskiego,
3. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na realizację działań związanych z pracami konserwatorskimi i restauratorskimi obiektów zabytkowych,
4. Wskazywanie możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy polskich i europejskich na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauracyjnych, rewitalizacyjnych dla obiektów i obszarów wartościowych dla regionu.

Priorytet 1.3 Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności i zabezpieczeniem obiektów zabytkowych.

Kierunki działań:

1. Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności obiektów zabytkowych dla osób z niepełnosprawnościami,
2. Wsparcie działań związanych z zabezpieczaniem zabytków,
3. Stosowanie ekologicznych rozwiązań służących ograniczeniu emisji zanieczyszczeń, poprawie stanu i kosztów utrzymania obiektów zabytkowych,
4. Wspieranie gmin w realizacji regulacji określonych uchwałą krajobrazową.

Priorytet 1.4 Wsparcie działań na rzecz prawidłowego zarządzania obiektami zabytkowymi na terenie województwa.

Kierunki działań:

1. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz powiatami i gminami z terenu województwa w celu poprawy przepływu informacji na temat gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków,
2. Zachęcanie gmin z terenu województwa świętokrzyskiego do sporządzania gminnych ewidencji zabytków oraz Programów Opieki nad Zabytkami oraz wdrażanie uchwał dotyczących dotacji na obiekty zabytkowe,
3. Inicjowanie oraz wsparcie opracowywania i aktualizacji dokumentów dotyczących ochrony zabytków w sytuacjach kryzysowych i w przypadku szczególnych zagrożeń.

Cel operacyjny 2. 2. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.

Priorytet 2.1 Promowanie kultury i dziedzictwa kulturowego województwa oraz upowszechnianie wiedzy o regionie.

Kierunki działań:

1. Inicjowanie akcji edukacyjnych na temat zasobu zabytków,
2. Wsparcie działań mających na celu promocje zasobu dziedzictwa kulturowego województwa,
3. Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego województwa na arenie międzynarodowej,
4. Wspieranie i finansowanie instytucji kultury województwa świętokrzyskiego, które w profilu działania mają zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami,
5. Wsparcie działań związanych z poprawą stanu zachowania zabytków na terenach wiejskich.

Priorytet 2.2 Wzmocnienie marki regionu w nawiązaniu o zasoby dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

Kierunki działań:

1. Włączanie się w funkcjonowanie i organizację lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych szlaków dziedzictwa (szlaków kulturowych),
2. Wsparcie promocji produktów regionalnych i tradycyjnych,
3. Wsparcie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej związanej z dziedzictwem kulturowym województwa.

Priorytet 2.3 Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa.

Kierunki działań:

1. Wsparcie związane z popularyzacją zbiorów dziedzictwa kulturowego znajdującego się w rękach prywatnych,
2. Wsparcie projektów związanych ideą propagowania dziedzictwa kulturowego województwa.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Ćmielów. Żywe Muzeum Porcelany w Ćmielowie zostało wymienione wśród placówek muzealnych. Stanowisko archeologiczne – obozowisko w Ćmielowie, wspomniano wśród zasobów w rejestrze zabytków archeologicznych. W Programie zaplanowano również utworzenie szlaków kulturowych i turystycznych, w tym przebiegających przez teren gminy: Trasa nr 150, korytarz główny: województwo łódzkie – Machory – Maleniec - Końskie – Stara Kuźnica – Niekłań Wielki - Stąporków

– Bliżyn – Skarżysko-Kamienna – Wąchock – Starachowice – Brody – Nietulisko Duże – Ostrowiec Świętokrzyski – Bodzechów – Ćmielów – Ożarów – Czyżów Szlachecki – Zawichost – województwo lubelskie.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ r. została przyjęta uchwałą nr 2427/20 dnia 29 lipca 2020 r. Jest to czwarty zaktualizowany dokument w tym zakresie. Stanowi on nadrzędny dokument określający cztery cele strategiczne i główne kierunki rozwoju regionu, wizję oraz misję województwa świętokrzyskiego.

W dokumencie przedstawiono cele i zadania. Poniżej wskazano tylko te, które są związane z ochroną zabytków:

Cel strategiczny 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu. Kierunki działań:

1.3.1. Wspieranie kluczowych branż, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnych inteligentnych specjalizacji, we wdrażaniu technik informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwiązań cyfrowych właściwych dla Przemysłu 4.0.

1.3.2. Identyfikacja rozwojowych branż gospodarki regionalnej w oparciu o proces przedsiębiorczego odkrywania.

1.3.3. Rozwój potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe.

1.3.4. Tworzenie warunków dla nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego.

1.3.5. Wzmocnienie funkcji Targów Kielce jako ośrodka o ogólnopolskim znaczeniu.

1.3.6. Dążenie do zrównoważonego rozwoju w oparciu o gospodarkę obiegu zamkniętego, w tym biogospodarki.

Cel strategiczny 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi.

Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie. Kierunki działań:

3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców.

3.1.2. Upowszechnianie rozwiązań ograniczających migracje i wspieranie działań na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie.

3.1.3. Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji.

3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego.

3.1.5. Poprawa warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Kolejnym istotnym dokumentem, który będzie miał wpływ na niniejszy program to obowiązujący *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego*. Został przyjęty uchwałą nr XLVII/833/14 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego dnia 22 września 2014 r.

Plan określa długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe 25 - 30 lat.

W planie w rozdziale V. Uwarunkowania i problemy występujące w poszczególnych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego, podrozdział 4. Dziedzictwo kulturowe, omówiono specyfikę kulturową regionu, główne uwarunkowania ochrony i zagospodarowania przestrzeni kulturowej, ochronę dziedzictwa kulturowego, główne problemy i obszary problemowe, uwarunkowania ochrony krajobrazu. Podkreślone zostało także znaczenie promowania dziedzictwa kulturowego przez turystykę

oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

4.2.4 Program Rozwoju Turystyki i Promocji Powiatu Ostrowieckiego do roku 2020+

Program Rozwoju Turystyki i Promocji Powiatu Ostrowieckiego do roku 2020+ został przyjęty uchwałą nr IV/18/2018 przez Radę Powiatu Ostrowieckiego dnia 21 grudnia 2018 r.

Program określa możliwe koncepcje rozwoju turystyki w oparciu o dominujące walory i istniejące uwarunkowania, wyznacza priorytety i cele rozwoju turystyki powiatu, koncepcje budowy produktów turystycznych wraz z propozycją systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz nakreśla długookresowe wytyczne promocji Powiatu.

Nawiązując bezpośrednio do wyznaczonych wizji i misji turystycznej powiatu ostrowieckiego zdefiniowano następujące cele strategiczne:

1. Partnerska współpraca na rzecz rozwoju turystyki i promocji powiatu ostrowieckiego.
2. Rozwinięta i zmodernizowana infrastruktura turystyczna powiatu ostrowieckiego.
3. Rozwinięta oferta turystyczna bazująca na produktach turystycznych powiatu ostrowieckiego.

Dla ww. celów określono cele operacyjne wraz z zadaniami/zadaniami grup. Zasób dziedzictwa kulturowego powiatu charakteryzują m.in. ślady ciągłości osadnictwa na tych terenach począwszy od czasów neolitu, tradycje hutnicze, jedne z najstarszych w Polsce, bo sięgające czasów rzymskich, tradycje przemysłu ceramicznego, najlepiej zachowane zabytki tradycyjnego górnictwa neolitycznego wydobywającego złoża krzemienia oraz świadectwa kultury materialnej i niematerialnej w postaci dworów, architektury wiejskiej, sakralnej, historycznych układów urbanistycznych i zespołów parkowo - pałacowych. Zabytki te stanowią o bogatych tradycjach powiatu i mogą być istotnym elementem w kreowaniu oferty spędzania czasu wolnego, jak również produktu turystycznego powiatu. Na terenie powiatu ostrowieckiego znajduje się 105 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych, prowadzonego przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obiekty te znajdują się w 29 miejscowościach na terenie 6 gmin. Ich największa ilość znajduje się na terenie gminy Ćmielów (66). Nieco mniejsza ilość zabytków znajduje się w gminach Bodzechów, Kunów i Waśniów (21, 20, 20). Ostrowiec Świętokrzyski odnotował 131 jednostek zabytkowych. Ich najmniejsza ilość znajduje się w Gminie Bałtów.

4.2.5 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030 +

Powiat Ostrowiecki rozpoczął prace związane z opracowaniem Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030+. Prace obejmują przeprowadzenie kompleksowej diagnozy społeczno-gospodarczej powiatu oraz określenie celów i zadań, mających zapewnić jego długofalowy rozwój społeczno-gospodarczy. Kierując się tym, aby Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030+ stanowiła faktyczną odpowiedź na problemy, potrzeby i oczekiwania mieszkańców, zorganizowane zostało dedykowane badanie ankietowe.

4.2.6 Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Powiatu Ostrowieckiego

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Powiatu Ostrowieckiego został przyjęty uchwałą nr XLVIII/285/2021 przez Radę Powiatu Ostrowieckiego dnia 30 września 2021 r.

W dokumencie określone zostały dwa podstawowe priorytety:

Priorytet I. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym oraz zapewnienie skutecznej ochrony i opieki nad zabytkami powiatu

- Wdrożenie narzędzi zarządzania dziedzictwem kulturowym i monitoringu dóbr zgodnie z wytycznymi UNESCO:
  - ✓ Monitorowanie stanu zachowania zabytków znajdujących się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO,
  - ✓ Realizacja cyklicznego raportu UNESCO
- Kierunki działań: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:
  - ✓ Współpraca z gminami w zakresie opracowania projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych,
  - ✓ Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością powiatu w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie Uchwały Rady Powiatu w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne:
  - ✓ Bieżące utrzymanie zespołu zabytkowego stanowiącego własność powiatu we właściwym stanie technicznym i estetycznym,
  - ✓ Ochrona tradycyjnej zabudowy i architektury regionalnej poprzez opracowanie (z wykorzystaniem wsparcia specjalistów, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oddział terenowy w Kielcach oraz we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków) wzornika i katalogu tradycyjnego budownictwa obejmującego również detal architektoniczny jako instrumentu pomocniczego dla lokalnych architektów i inżynierów w projektowaniu nowej zabudowy nawiązującej do lokalnych tradycji,
  - ✓ Wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hallandzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”,
  - ✓ Wspieranie (merytoryczne, formalne, finansowe) powstawania i rozwoju regionalnych izb pamięci.
- Intensyfikacja ochrony i opieki nad zabytkami powiatu ostrowieckiego:
  - ✓ Rozwinięcie w powiecie systemu monitorowania ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez m. in. ustalenie i opisanie procesu oraz powołanie zespołów na rzecz budowania i koordynowania współpracy pomiędzy właścicielami, jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi, partnerami lokalnymi z organizacji pozarządowych, gospodarczych i przedstawicielami mieszkańców,
  - ✓ Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych m. in. poprzez monitorowanie stanu dziedzictwa i jego zagrożeń wykorzystując do tego celu: działania służby, inspekcje i straż, jednostki organizacyjne powiatu oraz wydziały Starostwa Powiatowego, a także wsparcie finansowe (w miarę posiadanych środków) montażu instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom w obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnych ewidencjach zabytków z terenu powiatu ostrowieckiego,
  - ✓ Opracowanie i coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
- Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego:
  - ✓ Zachowanie i ochrona Krzemionkowskiego regionu prehistorycznego górnictwa krzemienia pasiastego wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

- ✓ Wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego powiatu
  - ✓ Określenie, szczególnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego powiatu, kryteriów ochrony zabytków w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska (np. poprzez opiniowanie planów zagospodarowania przestrzennego),
  - ✓ Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji).
- Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu:
    - ✓ Wspieranie działań zmierzających do powstania parku kulturowego Pradziejowego Górnictwa Krzemienia nad Kamienną (obecnie podjęto Uchwałę Nr LXXVI/508/2023 Rady Miejskiej w Ćmielowie z dnia 27 października 2023 r. w sprawie utworzenia Rudzkiego Parku Kulturowego na terenach północnych gminy Ćmielów),
    - ✓ Otoczenie opieką oraz ochroną konserwatorską pól górniczych oraz kontynuowanie prac związanych z ich inwentaryzacją, we współpracy ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Gminami oraz Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Ostrowcu Świętokrzyskim (oddział Muzeum Archeologiczne i Rezerwat „Krzemionki” w Sudole),
    - ✓ Skoordynowana współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na terenie powiatu pomiędzy powiatem, gminami a Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków m.in. w zakresie aktualizacji gminnych ewidencji zabytków na terenie powiatu.

Priorytet II. Promocja i edukacja oraz dokumentacja dziedzictwa kulturowego powiatu

- Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu:
  - ✓ Udostępnienie informacji o zabytkach wpisanych do rejestru zabytków z terenu powiatu na stronie internetowej powiatu oraz wydawnictwach powiatowych,
  - ✓ Opracowanie mapy zabytków powiatu jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego,
  - ✓ Publikacja materiałów i wspieranie wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu (zabytków, pomników, miejsc pamięci, walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz historii miejscowości leżących na terenie powiatu) w formie np. broszur, ulotek, filmów, folderów,
  - ✓ Udostępnianie turystom, w formie papierowej bądź aplikacji, informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, artystyczną lub naukową położonych na terenie Powiatu.
- Edukacja społeczna i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i jego ochronie:
  - ✓ Współorganizacja oraz wsparcie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, a także udział w nich pracowników Starostwa zaangażowanych w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego,
  - ✓ Wspieranie i współpraca z gminami w zakresie organizowania konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z ochroną zabytków i dziedzictwem kulturowym regionu,
  - ✓ Wspieranie inicjatyw indywidualnych i społecznych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym powiatu (tj. zwyczaje, tradycje, obrzędy, itp.) oraz ich gromadzenie, opracowanie, udostępnianie i upowszechnianie, np. poprzez monografie, wydawnictwa, publikacje poświęcone dziedzictwu kulturowemu Powiatu,
  - ✓ Wspieranie i współpraca z gminami na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego m.in. w zakresie opracowywania prac studialnych (studia historyczno-

- urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów m.in. zabudowy regionalnej, detalu architektonicznego, nekropolii),
- ✓ Systematyczne uzupełnianie oznaczeń obiektów zabytkowych z terenu powiatu znakami konwencji haskiej bądź wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą znaków „zabytek prawem chroniony”, bądź tablic informacyjnych).
- Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego:
    - ✓ Wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu,
    - ✓ Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego,
    - ✓ Współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów powiatu oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.
  - Umacnianie poczucia tożsamości lokalnej:
    - ✓ Utrwalenie w świadomości społecznej, zwłaszcza wśród młodego pokolenia, tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o dużym znaczeniu dla historii regionu związanych m.in. z dziedzictwem przemysłowym regionu, ważnymi wydarzeniami historycznymi, wybitnymi postaciami związanymi z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji,
    - ✓ Promocja i upowszechnianie pełnienia funkcji społecznego opiekuna zabytków wśród społeczności powiatu, ustanowienie przez Starostę na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków, prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków, wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków, wydawanie zaświadczeń osobom lub jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków,
    - ✓ Upowszechnianie wiedzy o szczególnych osiągnięciach osób i innych podmiotów w obszarze opieki nad zabytkami i wnioskowanie o nadanie im odznaki „Za opiekę nad zabytkami”,
    - ✓ Opieka nad folklorem i sztuką ludową oraz zabytkami sztuki niematerialnej we współpracy Powiatu z NGO.
  - Wykorzystanie zasobu zabytków dla rozwoju powiatu ostrowieckiego:
    - ✓ Przeciwdziałanie niedostatecznej roli dziedzictwa kulturowego w lokalnej polityce w tym budowaniu tożsamości i więzi społecznych, rozwoju gospodarczego opartego na innowacyjności oraz przedsiębiorczości lokalnej i wykorzystującego różnorodność kulturową jako czynnik konkurencyjności,
    - ✓ Wspieranie i promocja partnerstwa publiczno-prywatnego służącego funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
    - ✓ Prowadzenie aktywnego marketingu dziedzictwa kulturowego, m.in. we współpracy z NGO i przy wykorzystaniu programów grantowych Powiatu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Ćmielów na lata 2021-2030 (projekt)

Strategia stanowi najważniejszy dokument gminny, w której określona została misja, wizja oraz kierunki działań służące rozwojowi gminy Ćmielów.

Misja Gminy Ćmielów: dostarczanie mieszkańcom oraz pozostałym użytkownikom lokalnej przestrzeni usług publicznych najwyższej jakości, które skutkuje wzrostem jakości życia na terenie gminy. Efektywne wykorzystywanie ponadprzeciętnych walorów celem przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego.

Wizja Gminy Ćmielów przyjmuje brzmienie: w efekcie podejmowanych działań strategicznych, zrealizowanych licznie projektów gmina jest miejscem przyjaznym mieszkańcom, turystom, przedsiębiorcom. Infrastruktura społeczna oraz techniczna gminy jest na wysokim poziomie, co skłania kolejne osoby do zamieszkania i wzbogacenia lokalnego kapitału ludzkiego. W gminie z powodzeniem funkcjonują rolnicy, jak i przedstawiciele pozostałych sektorów gospodarki (przemysł i usługi). Jakość rynku pracy uległa poprawie, edukacja jest na jeszcze wyższym poziomie. Wszelkie działania realizowane są w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Udało się w pełni wykorzystać unikalne walory gminy w celu wzmocnienia rozwoju opartego na turystyce.

Poniżej przedstawiono cele operacyjne, strategiczne oraz zadania spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel strategiczny 3. Rozwój turystyki, usług oraz miejsc wypoczynku dla mieszkańców

Cel operacyjny 3.1. Identyfikacja i kreacja produktów regionalnych, turystycznych:

Zadanie 1. Wsparcie produktów regionalnych, lokalnych wykorzystujących potencjał gminy,

Zadanie 2. Marketingowe wykorzystanie wpisu na listę światowego dziedzictwa UNESCO (wzgórze Gawroniec),

Zadanie 3. Powstanie Punktu Informacji Turystycznej,

Zadanie 4. Promowanie zewnętrzne gminy i jej walorów turystycznych w skali całego kraju,

Zadanie 5. Utworzenie strony internetowej o tematyce turystycznej.

Cel operacyjny 3.2. Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki:

Zadanie 1. Modernizacja i rozwój infrastruktury turystycznej, przy wykorzystaniu zasobów przyrodniczych (Dolina Kamiennej),

Zadanie 2. Rozwój ścieżek rowerowych, pieszych, wodnych, miejsc parkingowych, miejsc wypoczynku,

Zadanie 3. Rozwój i promocja aktywnego wypoczynku na rzecz profilaktyki zdrowotnej mieszkańców,

Zadanie 4. Tworzenie atrakcyjnych przestrzeni rekreacji dla mieszkańców,

Zadanie 5. Wytyczenie na linii północ-południe ścieżek rowerowych i turystycznych oraz wgranie ich do ogólnodostępnych baz danych internetowych w portach o przedmiotowej tematyce,

Zadanie 6. Powstanie Parku Kulturowego na terenie Gminy Ćmielów (obecnie podjęto Uchwałę Nr LXXVI/508/2023 Rady Miejskiej w Ćmielowie z dnia 27 października 2023 r. w sprawie utworzenia Rudzkiego Parku Kulturowego na terenach północnych gminy Ćmielów).

5.1.2 Program Rewitalizacji Gminy Ćmielów na lata 2016-2025 (projekt)

Na podstawie przeprowadzonego audytu gminnego wyznaczono obszar zdegradowany, na który składają się jednostki referencyjne charakteryzujące się problemami w sferze społecznej przy jednoczesnym występowaniu problemów przynajmniej w jednej innej sferze oraz największą liczbą zidentyfikowanych negatywnych zjawisk.

W wyniku przeprowadzonej diagnozy w podziale na jednostki referencyjne gminy i delimitacji obszaru zdegradowanego, wyznaczono obszar rewitalizacji będący częścią obszaru I w Mieście Ćmielów, którego granice przebiegają: od torów linii kolejowej nr 25 wzdłuż wschodniej granicy obszaru I, następnie terenami wzdłuż ul. Polnej, fragmentami ul. Długiej, ul. Niecałej i ul. Zacisznej z uwzględnieniem zlokalizowanych przy nich zabudowań (bez cmentarza parafialnego), następnie przez fragment ul. Ostrowieckiej zawracając na wschód wzdłuż tej ulicy, kolejno ul. Szydłowiecką i dalej wzdłuż zabudowań, równoległe do linii kolejowej (częściowo przebiegając przez fragment ul. Targowej i przecinając ul. Zamkową), aż do wschodniej granicy wyznaczonego obszaru I Miasta Ćmielów.

Wyznaczony obszar rewitalizacji zajmuje powierzchnię 0,42 km² (0,5% powierzchni ogółem gminy) i według danych Urzędu Miasta i Gminy w Ćmielowie, był zamieszkały w 2014 r. przez 1 168 mieszkańców (15,15% ludności ogółem gminy).

Na obszarze rewitalizacji zlokalizowany jest obiekt dziedzictwa kulturowego wpisany do rejestru zabytków – zespół kościoła parafialnego, nr rej.: A.598/1-4 z 18.03.1957, z 28.10.1971 i z 20.05.2977: (kościół pw. Wniebowzięcia NMP, dzwonnica, kostnica, ogrodzenie z bramą). Występują również obiekty znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków: kostnica, cmentarz przykościelny, plebania w zespole kościoła parafialnego; kapliczka przy ul. Opatowskiej oraz ul. Zamkowej, domy przy ul. Długiej 20, 32, 48, 62, 80, 102, 114, 116, 120, ul. Ostrowieckiej 13, 24, 28, 30, 39, ul. Rynek 5, 23, 24, 25, 42, ul. Sandomierskiej 20, ul. Sienkiewicza 11 i ul. Szydłowieckiej 20.

W Programie wyznaczono dwa główne cele rewitalizacyjne oraz ich kierunki działania. Poniżej przedstawiono te, które dotyczą pośrednio ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy.

Kierunek działania 2.3. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów lokalnych:

- ✓ Tworzenie warunków do rozwoju sektorów turystycznego i okółoturystycznego na obszarze rewitalizacji,
- ✓ Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń,
- ✓ Zwiększenie terenów zieleni urządzonej służących wypoczynkowi i rekreacji mieszkańców,
- ✓ Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Ryc. 1. Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Ćmielów (źródło: Program Rewitalizacji Gminy Ćmielów, s. 27).

Lista planowanych podstawowych projektów/przedsięwzięć:

Projekt podstawowy nr 1: Rewitalizacja centrum Ćmielowa poprzez zagospodarowanie przestrzeni Rynku oraz rozbudowę i adaptację budynku Domu Kultury do pełnienia nowych funkcji społecznych i kulturalnych (w trakcie realizacji). Zakres rzeczowy projektu obejmuje estetyczne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni Rynku wraz z Parkiem Miejskim oraz rozbudowę, przebudowę i adaptację zdegradowanego Domu Kultury w Ćmielowie do pełnienia nowych funkcji społecznych i kulturalnych na rzecz mieszkańców w ramach Centrum Aktywności Lokalnej.

Uzupełniające przedsięwzięcia rewitalizacyjne:

Organizacja cyklicznych wydarzeń i/lub rozwój działalności społecznej, kulturalnej, artystycznej, sportowej, rekreacyjnej i edukacyjnej na rzecz różnych grup interesariuszy rewitalizacji wraz ze wspieraniem „mikro” inicjatyw lokalnych (szczególnie w partnerstwach).

Zakres rzeczowy przedsięwzięcia obejmuje organizację i rozszerzenie oferty działań kulturalnych, edukacyjnych, sportowych, rekreacyjnych (szczególnie w obiektach/ przestrzeniach rewitalizowanych) na rzecz społeczności lokalnej. Ponadto przewiduje się stworzenie kompleksowego systemu wsparcia i współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz wyznaczonego obszaru rewitalizacji, przyczyniającego się do eliminacji lub ograniczenia negatywnych zjawisk społecznych.

Tworzenie produktów turystycznych bazujących na tradycjach ceramicznych oraz dziedzictwie kulturowym i naturalnym Ćmielowa.

Zakres rzeczowy przedsięwzięcia dotyczy kreowania „turystycznego” wizerunku Ćmielowa poprzez tworzenie kompleksowych produktów turystycznych z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego (o charakterze materialnym i niematerialnym) i naturalnego oraz tradycji ceramicznych. Przykładowe zadania mogą dotyczyć:

1) rozwoju działalności Fabryki Porcelany AS Ćmielów poprzez wyposażenie w niezbędny sprzęt, zgromadzenie eksponatów oraz organizację wystaw oraz imprez kulturalnych na rzecz mieszkańców i

turystów; zagospodarowanie terenu zbiornika wodnego „TOPIOŁKI” położonego pomiędzy rzeką Kamienną a kompleksem leśnym w Ćmielowie;

2) tworzenia edukacyjnych szlaków tematycznych (np. trasy rowerowej przebiegającej przez Ćmielów ze wskazaniem najważniejszych obiektów i miejsc turystycznych: Kościół pw. NMP, fabryka porcelany, obszar Natura 2000, ruiny Zamku Szydłowieckich);

3) organizacji różnego rodzaju imprez, wydarzeń promujących kulturę i tradycje lokalne (m.in. Dzień Ceramika);

4) wykreowania kompleksowej oferty kulturalno-artystycznej i turystycznej o skali ponadregionalnej, spójnej z wizerunkiem Ćmielowa.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów

W dniu 7 lipca 2023 r. Sejm uchwalił ustawę o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, która w dniu 24 lipca 2023 r. została podpisana przez Prezydenta. Ustawa została ogłoszona w Dzienniku Urzędowym w dniu 24 sierpnia 2023 r. Przepisy wejdą w życie 24 września 2023 r. Zmiany te uchylają przepisy w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Zagadnienia strategiczne i kierunkowe, w tym kreowanie polityki przestrzennej gminy, będą przedmiotem Strategii rozwoju lokalnego lub ponadlokalnego, natomiast zasady realizacji polityki przestrzennej będą ustalane w planie ogólnym gminy – w zwięzłym dokumencie o krótkiej liście ustaleń.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów zostało przyjęte Uchwałą Nr XIX/146/2000 Rady Miejskiej w Ćmielowie z dnia 28 czerwca 2000 r. Ostatnia zmiana została podjęta uchwałą nr LXXII/486/2023 Rady Miejskiej w Ćmielowie z dnia 10 sierpnia 2023 r. (IV Zmiana Studium).

W Studium wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do obszarów objętych ochroną konserwatorską:

- ✓ odtworzenie zniszczonych elementów zespołu; w niektórych przypadkach wskazane jest zaznaczanie śladów nieistniejących fragmentów historycznej kompozycji przestrzennej,
- ✓ dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali i bryły, architektonicznych proporcji i podziałów oraz nawiązanie formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej; w zakresie zależnym od lokalnych

- uwarunkowań, tak aby zapewnić harmonijne współistnienie elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- ✓ usunięcie lub odpowiednia przebudowa obiektów kolizyjnych i dysharmonizujących,
  - ✓ podtrzymanie funkcji historycznie utrwalonych, dostosowywanie funkcji współczesnych do wartości zabytkowych zespołu i jego poszczególnych obiektów oraz eliminacja funkcji degradujących i uciążliwych,
  - ✓ w przypadku inwestycji nowych preferowanie tych, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
  - ✓ uzyskanie pisemnego pozwolenia właściwego Konserwatora Zabytków dla wszelkich działalności budowlanych,
  - ✓ konsultowanie i uzgadnianie podziałów nieruchomości, zmian własnościowo-prawnych z właściwym Konserwatorem Zabytków.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do układu urbanistycznego miejscowości Ćmielów:

- ✓ dostosowanie charakteru nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie przyjęcia skali i bryły zabudowy, z uwzględnieniem harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- ✓ usunięcie lub przebudowa obiektów dysharmonizujących,
- ✓ zaznaczanie śladów obecnie nieistniejących fragmentów historycznej kompozycji przestrzennej
- ✓ Na obszarze należy konsultować i uzgadniać z właściwym Konserwatorem Zabytków wszelkie działania inwestycyjne w zakresie:
  - budowy nowych obiektów kubaturowych,
  - przebudowy, rozbudowy i remontów a także zmiany funkcji obiektów znajdujących się w wykazie zabytków architektury i budownictwa,
  - zmian historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych,
  - prowadzenia wszelkich prac ziemnych.

Kierunki działań w zakresie zabytkowych zespołów parkowych:

- ✓ zakaz dokonywania podziałów własnościowych; w przypadku, gdy taki podział już istnieje, należy dążyć do scalenia własnościowego gruntów w granicach historycznych założenia,
- ✓ zachowanie terenów zielonych; należy wiązać z nimi funkcje rekreacyjne lub reprezentacyjne,
- ✓ dopuszczenie funkcji hodowlanej dla stawów,
- ✓ uporządkowanie założeń; wskazana jest ich rewaloryzacja,
- ✓ stosunki gruntowo-wodne winny umożliwić utrzymanie zieleni w należyтым stanie; prace melioracyjne winny dążyć do odtworzenia dawnych stosunków wodnych,
- ✓ zakaz prowadzenia działalności inwestycyjnej bez uzgodnień z właściwym Konserwatorem Zabytków oraz właściwym Konserwatorem Przyrody,
- ✓ nie dopuszcza się przekwalifikowania tych zespołów na funkcje użytków rolnych, leśnych lub budowlanych; w miarę możliwości należy zachowywać historyczne funkcje poszczególnych części zespołu.

Kierunki działań w zakresie zabytkowych cmentarzy:

- ✓ zachowanie dotychczasowej funkcji, jeżeli cmentarze są nadal użytkowane,
- ✓ przekształcanie cmentarzy nieużytkowanych na zieleni urządzoną bez obiektów rekreacji, placów zabaw,
- ✓ zaznaczenie w terenie obszaru cmentarza przez ogrodzenie go w sposób trwały,
- ✓ porządkowanie cmentarzy i zabezpieczanie nagrobków przed ich dewastacją pozostawiając je na miejscu lub tworząc dla nich lapidarium; dopuszczalne jest zachowanie nagrobków w inny sposób, uzgodniony z właściwym Konserwatorem Zabytków.

Dla stanowisk archeologicznych obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- ✓ wszelka działalność budowlana wymaga pisemnego pozwolenia właściwego Konserwatora Zabytków,
- ✓ prowadzenie wszelkich działań schodzących poniżej poziomu terenu pod nadzorem i za uzgodnieniem z właściwym Konserwatorem Zabytków. Inwestor winien liczyć się z koniecznością zlecenia dodatkowych badań lub opracowań, w przypadku stwierdzenia takich wymogów przez odpowiednie służby,
- ✓ prace ziemne w obrębie wszystkich stanowisk archeologicznych muszą być poprzedzone ratowniczymi badaniami archeologicznymi. Badania takie należy zlecić placówce upoważnionej do świadczenia tego rodzaju usług; o terminie rozpoczęcia prac ziemnych i wyborze wykonawcy należy powiadomić właściwego Konserwatora Zabytków,
- ✓ stanowiska archeologiczne mogą być wyłączone spod lokalizacji inwestycji, jeżeli decydują o tym względy naukowe i konserwatorskie; dopuszcza się ich rolnicze zagospodarowanie chociaż zabytkom archeologicznym może zagrażać zbyt głęboka orka, poniżej tzw. calizny (podskibia), naruszająca substancję zabytkową obiektów nieruchomych: grobów, relikwii zabudowy itp.,
- ✓ wszelkie nowe znaleziska archeologiczne objęte są obowiązkiem powiadomienia właściwego Konserwatora Zabytków,
- ✓ stanowiska archeologiczne winny być uwzględniane i nanoszone przy wykonywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; nie należy jednak wykluczać możliwości, że dane dotyczące zabytkowej zawartości stanowisk jak i ich zasięgu i lokalizacji ulegną zmianie po przeprowadzeniu badań weryfikacyjnych. Należy przypuszczać, że w wyniku prowadzenia badań archeologicznych oraz wzmożenia ruchu inwestycyjnego w budownictwie, liczba znalezisk stale będzie rosła.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalonego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - parków kulturowych;

- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na obszarze Miasta i Gminy Ćmielów obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz ich zmiany:

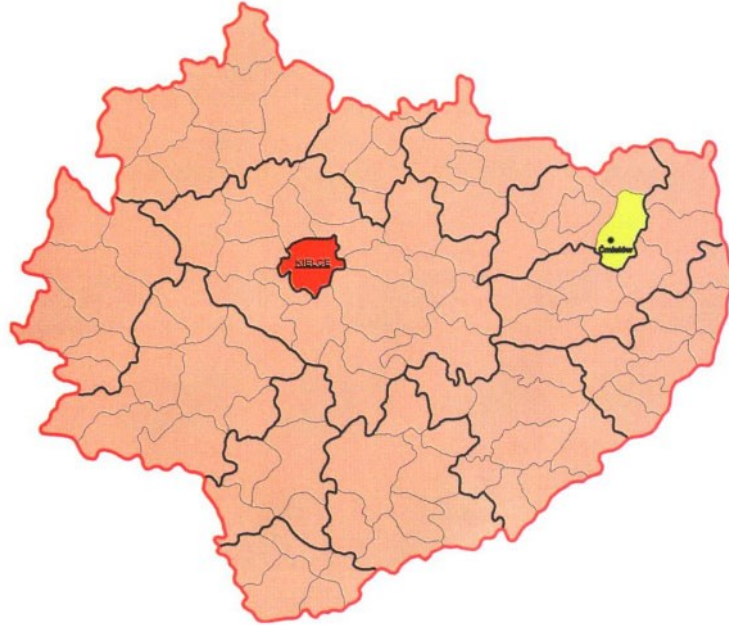
1. Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego Części Terenu Sołectwa Ruda Kościelna zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr VI/30/2003 z dnia 13 marca 2003 r. opublikowany w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 80 poz. 837 z dnia 25 kwietnia 2003 r. (złóże wydobywania wapieni).
2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Terenu Eksploatacji Złóża Piasku w Miejscowości Borownia zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XX/128/2004 z dnia 14 grudnia 2004 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 43, poz. 584 (zamknięta piaskownia).
3. Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miejscowości Piaski Brzostowskie zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXVII/177/2005 z dnia 30 sierpnia 2005 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 261 poz. 3211 z dnia 17 listopada 2005 r. - ze zmianami:
  - I Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla miejscowości Piaski Brzostowskie uchwalona uchwałą Nr XXXVIII/277/2009 z dnia 04 listopada 2009 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 65 poz. 3273 z dnia 19 lutego 2010 r.
  - Zmiana Uchwały Nr XXXVIII/277/2009 z dnia 04 listopada 2009 r. w sprawie I Zmiany Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla miejscowości Piaski Brzostowskie uchwalona uchwałą Nr XL/307/2009 z dnia 30 grudnia 2009 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 65 poz. 3288 z dnia 19 lutego 2010 r.
4. Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miejscowości Grójec zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXVII/179/2005 z dnia 30 sierpnia 2005 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 261 poz. 3211 z dnia 17 listopada 2005 r. - ze zmianami:
  - I Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla miejscowości Grójec uchwaloną uchwałą Nr XL/308/2009 z dnia 30 grudnia 2009 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 65 poz. 3292 z dnia 19 lutego 2010 r.
  - II Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla miejscowości Grójec uchwaloną uchwałą Nr XIII/76/2015 z dnia 17 września 2015 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego poz. 3043 z dnia 28 października 2015 r.
5. Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miejscowości Brzóstowa zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXVII/178/2005 z dnia 30 sierpnia 2005 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego Nr 261 poz. 3210 z dnia 17 listopada 2005 r. - ze zmianami:
  - I Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Miejscowości Brzóstowa zatwierdzona uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXI/124/2016 z dnia 22 kwietnia 2016 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego poz. 1721 z dnia 1 czerwca 2016 r.
6. Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miejscowości Brzóstowa zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXIII/194/2012 z dnia 28 grudnia 2012 r. opublikowaną w Dz. U Województwa Świętokrzyskiego poz. 766 z dnia 7 lutego 2012 r.
7. Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Ćmielowa zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie nr LIV/310/2018 z dnia 29 czerwca 2018 r. opublikowany w Dz. U. województwa świętokrzyskiego poz. 2831 z dnia 8 sierpnia 2018 r.

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Ćmielów, w których ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Ćmielowa zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej w Ćmielowie nr LIV/310/2018 z dnia 29 czerwca 2018 r. opublikowany w Dz.U. województwa świętokrzyskiego poz. 2831 z dnia 8 sierpnia 2018 r.
<p>§9.1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazu kulturowych, ustala się w przypadku wystąpienia zabytków archeologicznych, postępowanie zgodnie z wymogami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.</p> <ol style="list-style-type: none">
2. Na terenie objętym planem zlokalizowane są zabytki wpisane do rejestru zabytków, dla których obowiązuje postępowanie zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (lista załączona w Planie).
3. Na terenie objętym planem zlokalizowane są obiekty – wpisane do gminnej ewidencji zabytków (lista załączona w Planie).
4. Dla obiektów wymienionych w ust. 3, wskazanych na rysunku planu, ustala się:<ol style="list-style-type: none">
1) nakaz zachowania:<ol style="list-style-type: none">
a) gabarytów budynków,
b) kształtu i rodzaju pokrycia dachu,
c) zasad wystroju architektonicznego, detali i materiałów elewacji,
d) parametrów, typu detali i materiałów stolarki okiennej i drzwiowej,
e) historycznej kompozycji obiektów z dopuszczeniem przekształceń mających na celu dostosowanie obiektu do współczesnych standardów użytkowych;
2) zakaz lokalizacji elementów technicznego wyposażenia budynków (klimatyzatory, anteny satelitarne) na eksponowanych elewacjach.
5. Na terenie objętym planem zlokalizowane są zgodnie z rysunkiem planu, które zostają objęte ochroną konserwatorską:<ol style="list-style-type: none">
1) strefa ochrony konserwatorskiej „W” dla stanowisk archeologicznych,
2) znaleziska pojedyncze, ślady osadnictwa lub stanowiska archeologiczne o pow. do 1 ara,
3) nieruchome zabytki archeologiczne znane z kwerendy o ustalonej lokalizacji.
4) nieruchome zabytki archeologiczne znane z kwerendy o nieustalonej lokalizacji.
6. W obszarze Układu Urbanistycznego Miasta Lokacyjnego Ćmielowa wpisanego do gminnej ewidencji zabytków, ustala się utrzymanie istniejącej kompozycji budynków, w tym kątów nachylenia dachów i położenia głównej kalenicy względem dróg, rodzaju pokrycia dachów, wysokości budynków oraz rozmieszczenia stolarki okiennej i drzwiowej.
7. W obszarze Zabytkowego Układu Zespołu Zamkowego, ustala się:<ol style="list-style-type: none">
1) zachowanie, konserwację i rewitalizację elementów historycznego układu przestrzennego, historycznej formy architektonicznej zabudowy, oraz kompozycji zieleni;
2) odbudowę lub przebudowę obiektów w nawiązaniu do historycznej kompozycji przestrzennej i historycznej architektury – dotyczy to usytuowania, gabarytów, wysokości i formy dachów budynków;
3) zakaz realizacji zwartych zespołów zieleni wysokiej niezwiązanych z historyczną kompozycją zieleni.

5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka obszaru gminy

Ryc. 2. Położenie Gminy Ćmielów (źródło: materiały Gminy Ćmielów).

Gmina Ćmielów położona jest w obrębie Województwa Świętokrzyskiego, w powiecie Ostrowieckim, w jego wschodniej części. W latach 1975 - 1998 miasto i gmina Ćmielów stanowiło część województwa tarnobrzesckiego, a wcześniej województwa kieleckiego. Należy do gmin miejsko - wiejskich.

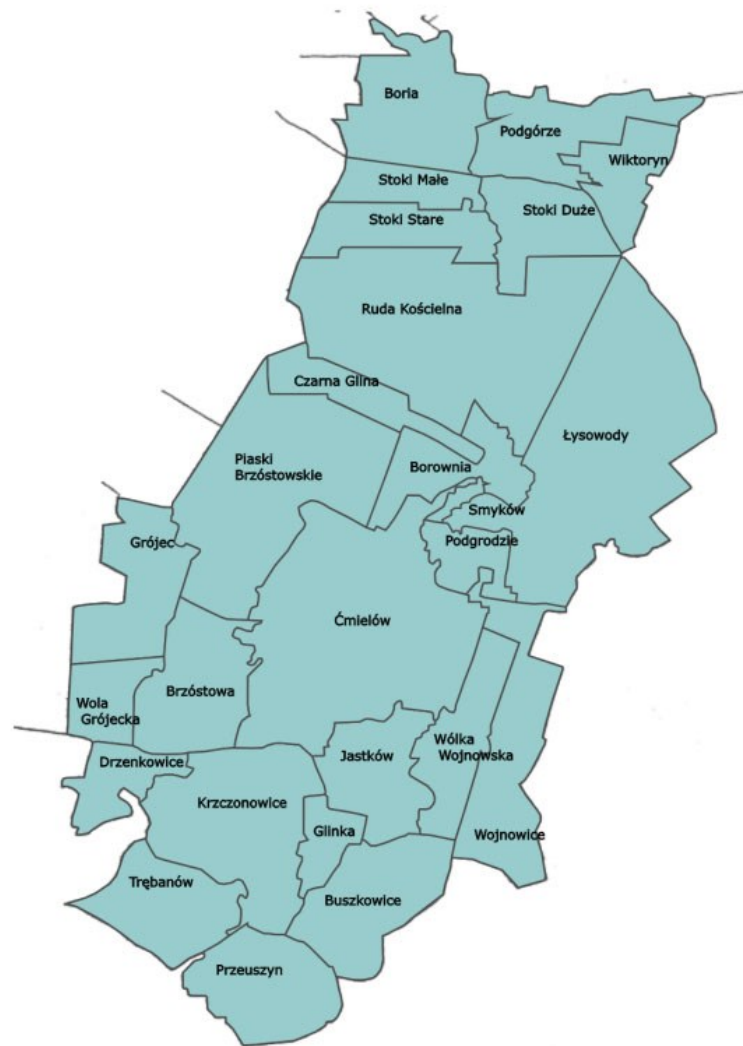
W skład administracyjny gminy wchodzi miasto Ćmielów oraz 24 wsie: Boria, Borownia, Buszkowice, Brzóstowa, Czarna Glina, Drzenkowice, Glinka, Grójec, Jastków, Krzczonowice, Łysowody, Piaski Brzóstowskie, Podgrodzie, Przeuszyn, Podgórze, Ruda Kościelna, Stoki Duże, Stoki Małe, Stoki Stare, Trębanów, Wola Grójcka, Wiktoryn, Wólka Wojnowska, Wojnowice i 2 przysiółki Smyków i Krasków.

Powierzchnia gminy liczy 117,7 km² i zamieszkuje ją prawie 7 tysięcy mieszkańców.

Gmina zajmuje powierzchnię 11 790 ha, w tym 1 334 ha - to powierzchnia miasta Ćmielowa. Struktura użytkowania gruntów w gminie przedstawia się następująco z powierzchni 11 790 ha:

- ✓ użytki rolne 7 608 ha stanowią (62,62% ogółu powierzchni gminy), w tym:
- ✓ grunty orne 6 077 ha (50,59% ogółu powierzchni gminy),
- ✓ sady 125 ha,
- ✓ trwałe użytki zielone zajmują 1 406 ha,
- ✓ lasy 3 676 ha (31,18 %) (w tym lasy państwowe - 2 881,9 ha, lasy prywatne 794,10 ha),
- ✓ pozostałe tereny to 486 ha obejmujące budownictwo mieszkaniowe, usługi, handel i tereny zielone.

Jednostki pomocnicze na terenie wiejskim gminy to następujące sołectwa: Boria, Borownia, Buszkowice, Brzóstowa, Czarna Glina, Drzenkowice, Glinka, Grójec, Jastków, Krzczonowice, Łysowody, Piaski Brzóstowskie, Podgrodzie-Smyków, Podgórze, Przeuszyn, Ruda Kościelna, Stoki Duże, Stoki Małe, Stoki Stare, Trębanów, Wiktoryn, Wola Grójcka, Wólka Wojnowska oraz Wojnowice.

Ryc. 3. Podział Gminy Ćmielów na sołectwa (źródło: materiały Gminy Ćmielów).

Miasto i Gmina Ćmielów graniczy:

- ✓ od południa z gminami Opatów, Wojciechowice (powiat Opatów).
- ✓ od południowego zachodu z gminą Sadowie (powiat Opatów).
- ✓ od zachodu z gminą Bodzechów (powiat Ostrowiec Świętokrzyski).
- ✓ od północy z gminą Bałtów (powiat Ostrowiec Świętokrzyski).
- ✓ od wschodu z gminami Ożarów, Tarłów (powiat Opatów).

Odległość siedziby gminy od siedziby władz wojewódzkich (Kielce) waha się w granicach 80 - 100 km, od siedziby starostwa w Ostrowcu Świętokrzyskim 10 - 20 km. Odległość od pobliskich miejscowości koncentrujących usługi ponadlokalne i miejsca pracy, z których korzysta społeczność miasta i gminy Ćmielów: Opatów 14 - 20 km; Ostrowiec Świętokrzyski 10 - 20 km; Ożarów 10 - 14 km, co wiąże się z bliskością do ośrodków administracyjnych i przemysłowych.

Gmina ma dobre połączenie komunikacyjne z w/w ośrodkami. Najważniejsze arterie komunikacyjne przebiegające przez teren gminy to:

- ✓ droga wojewódzka Nr 755 Ostrowiec - Zawichost,
- ✓ linia kolejowa relacji Skarżysko - Kamienna – Sandomierz,
- ✓ sieć dróg powiatowych o łącznej długości 67,8 km,
- ✓ sieć dróg gminnych o łącznej długości 96 km.

Na terenie gminy występuje wiele gatunków roślin objętych całkowitą lub częściową ochroną. Stwierdzono miejsca gniazdowania rzadkich gatunków ptaków. W krajobrazie gminy można wyróżnić dwie zasadnicze części. Południowa sięgająca po Ćmielów jest wysoczyzną lessową o zróżnicowanej rzeźbie terenu. Występują tutaj liczne wąwozy, parowy i dolinki o stromych zboczach. Północna część gminy posiada nieco mniej form geomorfologicznych, nie zmniejsza to jej walorów krajobrazowych. Rzeka Kamienna tworzy malownicze meandry oraz starorzecza. Na prawym brzegu jej doliny odsłaniają się wapienie jurajskie. Walory naturalne, zabytki kultury sprawiają, iż teren gminy jest atrakcyjny krajobrazowo. Sieć rzeczna gminy jest uboga. Tworzy ją Kamienna (ciek II rzędu), będąca lewobrzeżnym dopływem Wisły oraz jej prawobrzeżny dopływ - Przepaść z Trębanówką (lewobrzeżny dopływ).

Na terenie gminy Ćmielów występują następujące formy ochrony przyrody:

- ✓ rezerwat przyrody Krzemionki Opatowskie, położony w gminie Bodzechów i gminie Ćmielów,
- ✓ Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk (SOO), obszar Natura 2000 „Dolina Kamiennej” PLH 260019,
- ✓ Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Zbocze doliny Kamiennej”,
- ✓ Pomnik żywej przyrody – Robinia akacja położony w miejscowości Przeuszyn.

Gmina Ćmielów ma przestrzennie zróżnicowane predyspozycje do rozwoju funkcji turystycznej. Najwyższe walory turystyczne prezentują obszary znajdujące się w granicach Doliny Kamiennej i istniejącego stadionu. Gmina posiada wiele obiektów cennych przyrodniczo, które przy umiejętnym udostępnieniu, mogą stać się atrakcjami o randze ponadregionalnej.

Społeczność miasta i gminy szczyli się przede wszystkim szlakiem zwanym „Śladami Witolda Gombrowicza” (około 100 km) - życie pisarza i jego rodziny związane były z miejscowościami położonymi na terenie gminy.

Sprzyjające warunki do wypoczynku i rekreacji występują we wschodniej i północnej części gminy w obrębie doliny Kamiennej (wraz ze starorzeczami).

Turystycznym atutem gminy Ćmielów, oprócz atrakcji na jej terenie, jest niewielka odległość od Sandomierza, będącego zespołem zabytkowym o randze krajowej oraz bardzo bliskie położenie Rezerwatu Przyrodniczo-Archeologicznego „Krzemionki”, oraz Bodzechowa, Ostrowca Św., Bałtowa i Opatowa.

5.2.2 Zarys historii gminy

Osadnictwo na terenie gminy Ćmielów sięga schyłkowego paleolitu, o czym świadczą odkrycia na wzniesieniu zwanym Gawroniec w Ćmielowie, położonego w widłach rzeki Kamiennej i Przepaść. Odnaleziono tam ślady osadnictwa reprezentujące tzw. „kulturę magdaleńską” z okresu Boellingu (10-11-10 tys. lat p.n.e.). Głównym czynnikiem kształtującym osadnictwo było bogactwo surowców krzemiennych występujących na tym terenie. Wiele znalezisk z okresu neolitu (3-2 tys. lat p.n.e.), potwierdza intensywne osadnictwo w dolinie Kamiennej świadczące o przyjaznym i nadającym się do zamieszkania terenie. Na obszarze gminy znajduje się wiele odkrytych kopalń krzemienia m.in. w Rudzie Kościelnej czy Łysowodach, jednak najokazalszym świadectwem neolitycznego górnictwa są kopalnie krzemienia w sąsiadujących z gminą Ćmielów Krzemionkach Opatowskich. Krzemień wydobywany był we wspomnianych kopalniach a następnie przetwarzany przez ówczesnych „rzemieślników” na narzędzia, broń czy ozdoby. Drugim bogactwem tych terenów były pokłady gliny, z której wyrabiano naczynia. W okolicach Ćmielowa prowadzono bardzo ożywioną działalność gospodarczą, a wyroby krzemienne były „eksportowane” do odległych rejonów Polski i Europy. W początkach naszej ery doliną rzeki Kamiennej biegł rzymski szlak handlowy prowadzący w okolice Gór Świętokrzyskich do dymarek, skąd transportowano żelazo wytapiane z rudy.

Pierwsze historyczne wzmianki o Ćmielowie i okolicznych miejscowościach zaczynają się w XIV w. Istniały wówczas na terenie obecnego Ćmielowa dwie osady: wieś Ćmielów z zamkiem i kmieciami zabudowaniami oraz wieś Szydłów z zagrodami i kościołem. W zapisach kościelnych w 1408 r. jest wzmianka o wsi Szydłów (villa Szydłów), następnie pojawia się do 1472 r. Szydłowiec (Schidlowiec), po czym występują nazwy Schmielow, Schmielow.

Jednym z pierwszych odnotowanych właścicieli Ćmielowa był Rzeclaw, który w 1365 r. w Sandomierzu procesował się z Katarzyną z Borowni o młyny ćmielowskie i borownickie. Około 1388 r. bracia: Marcin - podczaszy dobrzyński i Mikołaj - podkomorzy dobrzyński z Baruchowa, herbu Doliwa, sprzedali zamek Ćmielów wraz z całą wsią o tej samej nazwie, Gniewoszowi z Dalewic - podkomorzemu krakowskiemu. Ten przekazał dobra synowi, też Gniewoszowi. Z zapisów historycznych dowiadujemy się, że w 1372 r. właścicielem Krzczonowic był Dobiesław z synami Fółkiem i Mikołajem, w 1406 r. właścicielem Borowni był Jaśko, dziedzicem Brzóstowej był Pełka, dziedzicem Jastkowa w 1408 r. był Markusz, zaś właściciela Krzczonowic wymienia się Wielisława Alberta.

W 1413 r. w Wiślicy nastąpił podział dóbr ćmielowskich między Derśławem z Ćmielowa i Gniewoszem z Dalewic, bratem Elżbiety. W 1419 r. tenże sam Derśław i jego siostra Halszka wytoczyli proces sądowy Mikołajowi ze Swoszowic o zbiór siana i zboża w dobrach ćmielowskich. Z kolei w 1425 r. Jan z Podłowa herbu Janina na podstawie zawartej w Sandomierzu umowy kupił Ćmielów i wsie należące do dóbr ćmielowskich od Derśława z Kronowa za 1400 grzywien. W tym samym roku Gniewosz z Dalewic oddał należący do niego zamek ćmielowski i pobliskie wsie wspomnianemu Janowi. Jako właścicieli Ćmielowa kronikarz Jan Długosz wymienia również szlachciców: Bohdana Krępskiego herbu Janina, Mikołaja Zawiszę Czajkę herbu Dębno i Mikołaja Słyszę herbu Habdank.

Kolejną znaczącą datą jest 1473 r., kiedy to Stanisław Grocholic herbu Syrokomla ożenił się z Katarzyną, córką kasztelana Żarnowskiego Stanisława Szydłowca. Od tego wydarzenia zaczął się rozkwit Ćmielowa i okolic, związany z przybyciem Szydłowieckich. Brat Katarzyny, Jakub Szydłowiecki, obdarzony wieloma godnościami i urzędami królewskimi, rozpoczął akcje wykupu włości położonych nad Kamienną. Nabył też Ćmielów. Rozbudował zamek w rozlewiskach rzeki. Zwieńczeniem budowania siedziby rodowej było otrzymanie od króla Aleksandra Jagiellończyka przywileju lokacyjnego, który został nadany 19 maja 1505 r. w Radomiu w czasie trwania sejmu. Zachowało się imię pierwszego wójta Ćmielowa, którym był Maciej z Iłży. On też został pierwszym zarządcą nowego miasta powstałego na gruntach wsi Szydłów i Ćmielów. Oprócz lokowania na prawie niemieckim i wójta wybieranego przez mieszczan, co rok po święcie Trzech Króli, nowe miasto miało rajców, magistrat i cechy rzemieślnicze. Miasto musiało mieć rynek i ulice, zatem wytyczono plac, który miał być w przyszłości rynkiem, w połowie drogi między kościołem parafialnym w Szydłowie a zamkiem i wsią Ćmielowem. W 1509 r. po śmierci Jakuba z Szydłowa dobra ćmielowskie, złożone z nowego miasta Ćmielowa, zamku, wsi Szydłowa oraz kilku innych okolicznych wiosek przeszły w ręce Mikołaja, przyrodniego brata zmarłego. W 1511 r. dziedzic Jastkowa ksiądz Albert wikary kolegiaty sandomierskiej sprzedaje za 50 marek dwa łany jastkowskie Krzysztofowi Szydłowieckiemu. Prawa miejskie potwierdził król Zygmunt I Stary w 1512 r. Panowanie tego króla było dla Ćmielowa złotym okresem rozkwitu ze względu na ówczesnego właściciela dóbr Krzysztofa Szydłowieckiego, kanclerza wielkiego koronnego. Za jego to administrowania dobrami, w Ćmielowie został rozbudowany w latach 1519-1531 zamek, wykonano system wodny w celu utworzenia sztucznej wyspy. W 1528 r. została ukończona zamkowa kaplica, którą 7 kwietnia 1535 r. ks. biskup Piotr Tomicki poświęcił pod wezwaniem Najświętszej Trójcy, Wniebowzięcia Matki Bożej, św. Anny i św. Krzysztofa jako patrona fundatora zamku. Opis kaplicy z 1557 r. świadczy o bardzo bogatym wyposażeniu, gdzie można wymienić m.in.: trzy bogato zdobione ołtarze z drogimi obrazami, obrusy wyszywane złotem, ornaty wyszywane złotem i zdobione drogimi kamieniami w tym jeden z aksamitu czarnego ze złotem i krzyżem z pereł, na którym znajdował się herb królewski i herb fundatora zamku i kaplicy Odrowąż. Lichtarze mosiężne, obraz Matki Bożej i kielich szklany z ówczesnego wyposażenia kaplicy zamkowej znajdują się w muzeum w Sandomierzu. Zamek w Ćmielowie stał się wspaniałą rezydencją magnacką, renesansowym dworem na europejskim poziomie.

Po śmierci Krzysztofa Szydłowieckiego w 1532 r., dobra ćmielowskie odziedziczyła jego żona, Zofia z Targowiska, a po niej (zm. 1556 r.) jej wnukowie. W wyniku podziałów majątkowych spory rodzinne o miasto, zamek i inne włości trwały między Tarnowskimi, Radziwiłłami, później Zborowskimi lat kilkadziesiąt i trudno dziś precyzyjnie ustalić, jak przebiegało dziedziczenie. Sytuacja własnościowa ustabilizowała się dopiero wtedy, kiedy dobrami ćmielowskimi zaczął zarządzać od 1606 r. Janusz Książę Ostrogski, który został właścicielem m.in. Opatowa, Ćmielowa, Ostrowca oraz Bodzechowa.

W 1618 r. na mocy ustawy sejmowej utworzył w swoich dobrach Ordynację Ostrogską wpisaną do akt trybunalskich, w skład, której wchodziły 24 miasta i 592 wsie. Książę Janusz Ostrogski zmarł w 1620 r., spadkobierczynią została jego trzecia żona Teofila ze Szczekarzewic Tarłowna, kasztelanka sandomierska. Od 1649 r. dobra ćmielowskie należały do brata księcia Janusza, Dominika Władysława Ostrońskiego, dziedzica na Ostrogu, który był wojewodą kijowskim, a w 1645 r. wojewodą sandomierskim.

W połowie XVII w. miasto liczyło 44 domy i 373 mieszkańców.

Ze źródeł historycznych wynika, że w 2 połowie XVII w. Ćmielów bardzo ucierpiał w czasie wojen polsko-szwedzkich, podczas których został poważnie zniszczony przez Szwedów i wojska Rakoczego. W dniu 17 kwietnia 1657 r. książę Jerzy Rakoczy witał króla szwedzkiego Karola Gustawa na przedmieściach Ćmielowa, tak można wnioskować z ilustracji Danhlberga zamieszczonej w dziele Samuela Puffendorfa o czynach Karola Gustawa. Rzeczywiste spotkanie miało miejsce w odległych o 50 km Modliborzycach.

W trakcie wojen spłonął ratusz miejski oraz znacznemu zniszczeniu uległ zamek i kaplica zamkowa.

Przez cały niemal XVII w. Ćmielów dziedziczyli potomkowie księcia Ostrońskiego, a później ich krewni Zasławscy. W 1704 r. Ćmielów został ponownie zniszczony przez Szwedów i Tatarów, po czym Janusz Antoni książę Korybut Wiśniowiecki, marszałek nadworny litewski, uwolnił mieszczan ćmielowskich od wszelkich czynszów, umożliwiając mieszkańcom szybką odbudowę miasta. W 1709 r., majątności nad Kamienną przypadły Aleksandrowi Dominikowi księciu Lubomirskiemu.

W 1740 r. powstaje w Ćmielowie wytwórnia fajansów, manufaktura z niewielką liczbą robotników, w której wytwarza się pospolite wyroby masowego użytku. Wreszcie klucz ćmielowski dostaje się kanclerzowi wielkiemu koronnemu Janowi hrabiemu Małachowskiemu, który w 1753 r. nabywa te dobra, w skład których wchodziły następujące miejscowości: Bodzechów, Trębanów, Bogusławice, Ruszków, Goździelin, Ćmielów, Brzostowa, Grójec, Wola Grójecka, Glinki, Podgrodzie, Krzczonowice, Denków, Drzenkowice, Szczucice i Wojnowice. Jemu też zamek i kaplica zamkowa zawdzięczają częściową renowację, jaka miała miejsce między rokiem 1753 a 1773. W 1787 r. Antoni Nałęcz Małachowski, wojewoda mazowiecki, sprzedaje dobra ćmielowskie Jackowi hrabiemu Małachowskiemu, wielkiemu kanclerzowi koronnemu. Za jego rządów został założony w 1807 r. nowy cmentarz znajdujący się obecnie przy ulicy Zacisze. Na pamiątkę lokacji nowego cmentarza Jacek Małachowski ufundował wysoką kamienną kolumnę z krzyżem z łacińskim napisem i datą 1807 stojąca na cmentarzu do dziś. Najchlubniejszą spuścizną po Jacku Małachowskim stała się założona około 1790 r. fabryka porcelany. Jako że w okolicy nie brakowało ani garncarzy, ani surowców, które kopano w lasach bałtowskich, w bardzo szybkim czasie wyroby fajansowe z Ćmielowa trafiły na stoły najznamienitszych rodów w Polsce i za granicą. Nowo założoną fabrykę odwiedzili król Polski Stanisław August Poniatowski i król saski Fryderyk Wilhelm. Porcelaną fabryka zaczęła wyrabiać w 1842 r., jednak był ona słabej jakości. Dopiero sprowadzenie zagranicznych specjalistów sprowadzonych przez księcia Aleksandra Druckiego-Lubeckiego pozwoliło doprowadzić ćmielowską porcelaną do złotych medali na różnych wystawach.

W 1795 r. Ćmielów został włączony do zaboru austriackiego, w 1809 r. znalazł się w Księstwie Warszawskim, a od 1815 r. znalazł się w zaborze rosyjskim.

Po śmierci hrabiego Jacka Małachowskiego w 1821 r. majątek odziedziczył jego syn Jan z Dukli hrabia Małachowski. Kiedy i ten wkrótce zmarł włości przeszły w ręce jego siostry Franciszki z hrabiów Małachowskich Dunin Karwickiej, która w 1828 r., przekazała m.in. Ćmielów swoim dzieciom Kazimierzowi i Annie. Ci zaś w dwa lata później sprzedali miasto Teresie z ks. Druckich – Lubeckich hrabinie del Compo Scipio i jej szwagrowi Wojciechowi Pusłowskiemu. W 1827 r. Ćmielów liczył 144 domy i 1273 mieszkańców.

W 1845 r. hrabina stała się wyłączną właścicielką dóbr, a po jej śmierci (zm. 1848 r.) córka Maria z hr. Del Compo Scipio ks. Drucka – Lubecka. Po niej zaś dziedziczyli synowie. W 1860 r. Ćmielów zamieszkiwało 704 mieszkańców i stało 79 domów. Tak znaczny spadek ludności był spowodowany epidemią cholery, jaka miała miejsce na terenach obecnej gminy Ćmielów, o czym świadczą mogą przydrożne kapliczki. Ale już w 10 lat później odnotowano w Ćmielowie 145 domów i 1373 mieszkańców w tym 262 żydów.

Mieszkańcy gminy Ćmielów byli bardzo aktywnie zaangażowani w walkę wyzwolenczą. Wielu mieszkańców uczestniczyło w zarówno w powstaniu listopadowym jak i styczniowym. O mnogości

potyczek z powstania styczniowego świadczą mogiły na cmentarzach i przydrożne kapliczki. Po upadku powstania i reformie carskiej Ćmielów stracił prawa miejskie i został włączony do Guberni Radomskiej.

W 1880 r. ówczesna gmina Ćmielów liczyła 4687 mieszkańców, a jej obszar wynosił 3280 mórg rozległości, było w gminie 417 domów, przeważnie drewnianych i większości pokrytych strzechą ze słomy. Dobra Ćmielowskie składały się z osad i folwarków: Brzóstowa, Frankopol, Trębanów, Grocholice i Okręglica, Borownia, Koryczna, Serwatka, Tabułki, Folwarczysko, Maziarki, oraz wsi: Brzóstowa, Wola Grójecka, Jastków, Przepaść, Podgrodzie, Glinka, Wojnowice, Wólka Wojnowska, Krzczonowice, Trębanów, Grocholice, Wszehświęte, Dzierzkowice i Podwójtostwo jako własność księcia Aleksandra Druckiego - Lubeckiego.

W 1896 r. Ćmielowskie włości należały do księcia Aleksandra Druckiego - Lubeckiego. W okresie I wojny światowej działania wojenne omijają Ćmielów. Zyskuje on wtedy połączenie kolejowe zbudowane ze względów strategicznych (w 1914 r.) linię Skarżysko Kamienna – Sandomierz. W okresie XX-lecia po I wojnie światowej następuje znaczny rozwój fabryki porcelany, zmienionej w 1920 r. na spółkę akcyjną

W czasie II wojny światowej tereny okolic Ćmielowa były świadkiem wielu potyczek i bitew partyzanckich, których miejsca upamiętniają stojące pomniki.

Po drugiej wojnie światowej upaństwowienie oraz bardzo poważna rozbudowa fabryki, którą stanowi główny czynnik rozwoju miasta. W 1960 r. do miasta przyłączono sąsiednie wsie Skała i Przepaść.

W 1975 r. w związku z reformą administracyjną gmina Ćmielów zostaje włączona do utworzonego województwa tarnobrzesckiego. Od 1999 r. gmina Ćmielów leży na terenie powiatu ostrowieckiego w województwie świętokrzyskim.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przeźród historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Ćmielów składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA ĆMIELÓW

Układ urbanistyczny miasta lokacyjnego Ćmielowa obejmuje ulicę Ostrowiecką, Rynek, Długą, Sandomierską, Sienkiewicza oraz Szydłowiecką. Miasto lokowane w 1505 r. Zachowany średniowieczny układ uliczek i rynku.

Pierwsze ślady osadnictwa na terenie gminy występują na wzniesieniu zwanym „Gawroniec” na obszarze Ćmielowa i datowane są na 11 – 10 tys. lat p.n.e. Natomiast pierwsze wzmianki o Ćmielowie pochodzą z XIV w. Na terenie obecnego miasta istniały wtedy dwie osady: wieś Ćmielów z zamkiem i kmiecymi zabudowaniami oraz wieś Szydłów z zagrodami i kościołem. Majątek w Ćmielowie kilkakrotnie zmieniał swoich właścicieli. Pierwszymi odnotowanymi byli: Rzeclaw (ok. 1365 r.), Marcin Podczaszy Dobrzyński, Mikołaj Podkomorzy Dobrzyński, Gniewosz z Dalewic – podkomorzy krakowski, Jan z Podłowa, Stanisław Grocholice. 19 maja 1505 r. król Aleksander Jagiellończyk nadał przywilej lokalizacyjny miasta Ćmielowa, o który wcześniej starał się Jakub Szydłowiecki – ówczesny właściciel miasta.

W latach 1519 – 1531 rozbudowano zamek za sprawą Krzysztofa Szydłowieckiego - kanclerza wielkiego koronnego. W 1528 r. ukończono budowę zamkowej kaplicy. Od 1606 r. majątkiem w Ćmielowie rządził Janusz Ostrogski. Następnymi właścicielami byli: od 1709 r. Aleksander Dominik Lubomirski, Jan Małachowski, Jacek Małachowski, Jan z Dukli Małachowski, Franciszka Małachowska i jej dzieci - Kazimierz i Anna. Dobrami ćmielowskim władali również: Teresa Drucka – Lubecka, Wojciech Pusłowski, Maria Drucka – Lubecka, Aleksander Drucki – Lubecki. W 1790 r. założono fabrykę porcelany. W 1827 r. Ćmielów liczył 144 domy i 1273 mieszkańców. W 1860 r. Ćmielów zamieszkiwało 704 mieszkańców i stało tu 79 domów. Tak znaczny spadek ludności był spowodowany epidemią cholery. Po I wojnie światowej fabryka porcelany przeżywa swój rozkwit. Po II wojnie światowej upaństwowiono ją. Stanowiła ona główny czynnik rozwoju miasta. W 1960 r. do miasta przyłączono sąsiednie wsie Skała i Przepaść.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Ćmielów. Zespół kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP. Zespół usytuowany jest w zachodniej części miasta, w północnym ciągu zabudowy ul. Ostrowieckiej. Składa się z kościoła usytuowanego pośrodku czworobocznego cmentarza przykościelnego otoczonego murem ogrodzeniowym. W narożniku pd.-wsch. znajduje się dzwonnica, a w obu pn. narożnikach kostnice.

Kościół wzniesiony w 1326 r., w latach 1509-10 gruntownie odnowiony przez M. Szydłowieckiego. Około poł. XVI w. zniszczony przez arian. Restaurowany ok. poł. XVIII w. (budowa sygnaturki, dwie kruchty, wykonanie nowego dachu i części posadzki). Na początku XIX w. nastąpiło przesunięcie otworów okiennych korpusu, wykonanie iluzjonistycznej polichromii. W 1880 r. dobudowano przedsionek do zakrystii od strony północnej. W latach 1902-03 restauracja kościoła (remont dachu, malowanie kościoła wewnątrz, założenie posadzki terakotowej i żelaznej ażurowej kraty wejścia głównego). 1904 r. wymiana pokrycia dachowego. Malowany w 1963 r., restaurowany w 1972 r. oraz w 1987 r. pokryty nową blachą ocynkowaną. W 1989 r. wymieniona została instalacja elektryczna. W latach 1993–2002 położono nowe tynki na kościele, pomalowano elewację i wnętrze kościoła, a także dokonano gruntownej konserwacji wszystkich ołtarzy i organów.

Kościół jednonawowy, o nawie w kształcie prostokąta, z węższym, prostokątnym prezbiterium, do którego od wsch. przylega zakrystia z przedsionkiem. Od pd. i zach. przylega do nawy kruchta na rzucie prostokąta, natomiast do pn. ściany prezbiterium przedsionek ze skarbczykiem. Zbudowany z kamienia, w nieregularnym wątku, na zaprawie wapiennej. Obustronnie tynkowany. Posadzka terakotowa. W prezbiterium strop kasetonowy, w nawie strop deskowy z fasetą, w zakrystii sklepienie kolebkowe, w pozostałych pomieszczeniach stropy płaskie. Nawa ujęta w trójkątne szczyty, z wieżyczką na sygnaturkę. Dachy siodłowe, jedynie skarbczyk z przedsionkiem przykryty dachem pulpitowym. Nawa główna oszkarpowana.

Wyposażenie: ołtarz główny późnobarokowy z obrazem Matki Boskiej Pocieszenia z 4 św. XVII w., dwa rokokowe ołtarze boczne, rokokowa ambona, barokowa chrzcielnica, dwa rokokowe konfesjonały, nagrobek Antoniny z Rzewuskich Małachowskiej (zm. 1806 r.).

Dawny cmentarz przykościelny, zlokalizowany wokół kościoła otoczony jest **murem ogrodzeniowym**. Cmentarz jest dostępny wejściem od pd. oraz od położonych na pn. zabudowań plebańskich. Mur wybudowany został ok. poł. XVIII w., odnowiony w 1904 r. Murowany, tynkowany, przykryty kamiennym pulpitowym daszkiem. Brama umieszczona jest po pd. stronie, ma postać dwóch słupów, na których zawieszono skrzydła żelaznej bramy. Na szczytach słupków bramy umieszczone są figury świętych - Św. Piotra i Św. Pawła.

W narożu pd.-wsch. ogrodzenia cmentarza przykościelnego zlokalizowana jest **dzwonnica**. Do jej pn.-wsch. narożnika przylega murowana brama. Wybudowana została ok. poł. XVIII w. przez ks. K. Dziewulskiego (proboszcz w l. 1741-1769). Nadbudowana powyżej drugiego pietra w 1799 r. przez ks. Sz. Czerwińskiego (proboszcz w l. 1792-1840). W 1904 r. gruntownie odnowiona. Murowana z kamienia łamanego na zaprawie wapiennej, tynkowana. Na planie kwadratu, z wejściem od zach. Posiada cztery kondygnacje, nakryta namiotowym, uskokowym dachem, podzielonym gzymsem. Na szczycie czteroboczna iglica zwieńczona żelaznym krzyżem na kuli. Elewacje czterokondygnacyjne,

pn. i pd. jednoosiowe, wsch. i zach. dwuosiowe. Otwory okienne prostokątne zamknięte łukiem koszowym.

W pn.-wsch. narożu ogrodzenia cmentarza przykościelnego znajduje się **kostnica** skierowana frontem na południe. Wybudowana w 1770 r. z fundacji ks. J. Staszewskiego (proboszcz w l. 1769-1792). W 1904 r. gruntownie odnowiona. Obiekt na planie zbliżonym do kwadratu, murowany z kamienia łamanego na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Więźba drewniana. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Wejście w ścianie południowej. Elewacja zwieńczona szeroką listwą gzymsu, w elewacji frontowej i tylnej przykrytego pulpitowym daszkiem, ponad którym trójkątne, wysokie szczyty. Fasada trójosiowa, z prostokątnym otworem wejściowym oraz parą małych, kwadratowych okienek po bokach.

Druga kostnica zlokalizowana jest w narożniku pn.-zach. odgródzenia. Wybudowana w XVIII w. Murowana, tynkowana, na rzucie prostokąta, fasadą skierowana na południe. W fasadzie frontowej znajdują się trzy wysokie okna, zakończone ostrołukowo, sześciopole. W elewacji wschodniej otwór wejściowy, prostokątny zakończony również ostrołukowo. Drzwi drewniane, dwuskrzydłowe. Dach dwuspadowy, kryty dachówką.

Fot. 1. Zespół kościoła parafialnego w Ćmielowie. 1. Kościół; 2. Kostnica; 3. Dzwonnica; 4. Kostnica 2; 5. Cmentarz przykościelny (fot. autor opracowania).

Ruda Kościelna. Zespół kościoła parafialnego pw. Zaślubin NMP. Zespół usytuowany jest na zachód od dawnego zespołu dworsko-parkowego, przy południowym skraju wsi. Składa się z drewnianego kościoła usytuowanego pośrodku wielobocznego cmentarza przykościelnego, otoczonego murem ogrodzeniowym. Od strony północnej, przy wejściu, przy zewnętrznej stronie ogrodzenia zlokalizowana jest murowana dzwonnica z początku XX w.

Kościół wybudowany został w latach 1769-1776 przez Franciszka Ksawerego Kochanowskiego, dziedzica Przetyka, Rudy, Brzozowej, Aleksandrowic, Kleszczowa, Podchelmic, Kochanowa, szmabelana królewskiego, kasztelana czechowskiego, żarnowskiego, zawichojskiego, wiślickiego.

Kościół odwrótnie orientowany, jednonawowy z prostokątną nawą i węższym, wydłużonym i trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Budowla drewniana (z ciosanych belek sosnowych), konstrukcji zrębowej, oszalowana deskami z lisicami na zewnątrz i wewnątrz ścian. Posadowiona na dużych głazach umieszczonych pod narożnikami i murowanej z cegły, otynkowanej podmurówce. Ściany wschodnie nawy łączące się z prezbiterium, założone ukośnie. Po bokach dwie prostokątne zakrystie, wbudowane między nawą i prezbiterium. Po stronie wschodniej kwadratowa, murowana kruchta. Bryła zwarta z nawą wyższą od prezbiterium i przybudówek. Prezbiterium, nawa i kruchta nakryte osobnymi, dwuspadowymi dachami o wysuniętych okapach (w prezbiterium trójpołaciowy dach nad wielobocznym zamknięciem), zakrystie dachami pulpitowymi. Dachy kryte blachą. Wewnątrz drewniane sufity i kamienne posadzki. Nad wschodnią częścią nawy sygnaturka. Stolarka okienna drewniana z podwójnymi skrzydłami, oszklonymi szybami osadzonymi w szczelinach, tworzących

kształt krzyża. Drzwi do zakrystii płycinowe, oszklone. Elewacje oszalowane bez dekoracji. Fasada z deskowanym, trójkątnym szczytem, oddzielonym wysuniętym okapem.

Nawa dostępna od wschodu za pośrednictwem kruchty, prezbiterium od strony kruchty północnej. Pod prezbiterium dwie krypty z grobami: Franciszka Ksawerego Kochanowskiego (zm. 1782 r.) jego żony Józefy z Dąbskich (zm. 1777 r.) i syna. Wyposażenie kościoła XVIII-XIX-wieczne, rokokowe i późnobarokowe. Na uwagę zasługują ołtarz główny i dwa boczne, rokokowe konfesjonały, kamienna chrzcielnica z k. XVIII w., dwie ławki w stylu późnobarokowym). Dzwon odlany w Gdańsku przez Ernesta Fryderyka Kocha w 1776 r. Organy wykonane w fabryce Adolfa Homana w Warszawie.

Wokół kościoła parafialnego zlokalizowany jest **cmentarz przykościelny** o rozplanowaniu regularnym, na planie wieloboku. Otoczony murem z cegły, ze starodrzewem wokół. **Ogrodenie cmentarza** pochodzi z 1 poł. XIX w. Murowane, tynkowane, przykryte kamiennym pulpitowym daszkiem. Brama umieszczona jest po wschodniej i północnej stronie, ma postać dwóch słupów, na których zawieszono skrzydła żelaznej bramy. Obok północnej bramy usytuowana jest murowana dzwonnica z początku XX w.

Fot. 2. Zespół kościoła parafialnego w Rudzie Kościelnej (fot. autor opracowania).

CMENTARZE

Z funkcjonowaniem parafii nierozdzielnie związane jest istnienie cmentarzy. W gminnej ewidencji zabytków Gminy Ćmielów występują dwa cmentarze parafialne w Ćmielowie i Rudzie Kościelnej, dwa cmentarze przykościelne w Ćmielowie i Rudzie Kościelnej oraz cmentarz polsko-katolicki w Podgórzu. Ponadto w miejscowości Czarna Gлина znajduje się zbiorowa mogiła powstańców styczniowych.

Ćmielów. Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki. Założony został w 1807 r. staraniem ks. Szymona Czerwińskiego przy wsparciu hr. Jacka Małachowskiego. Usytuowany w pd.-wsch. części miejscowości, na zboczu wzniesienia, przy ul. Zacisznej. Założony na regularnym planie, o rzędowym układzie grobów, podzielony na sektory z alejkami. Posiada powierzchnię ok. 3,3 ha. Otoczony jest ogrodzeniem murowanym z kamienia, tynkowanym. Składa się ono z prostopadłościennych słupów przykrytych kamiennymi, pulpitowymi daszkami. Wypełnienie między słupkami murowane,

tynkowane. Wejście główne znajduje się od pn. strony. Ma ono postać dwuskrzydłowej, żelaznej bramy. Od bramy prowadzi główna aleja cmentarza.

Na cmentarzu znajduje się kaplica grobowa Długoszewskich z 1835 r. Wybudowana z fundacji Magdaleny i Józefa Dybowskich z Długoszewscy. Kaplica murowana z kamienia wapiennego, tynkowana, na rzucie ośmioboku, jednokondygnacyjna. Otoczona arkadową, ostrołukową kolumnadą, z kolumną przed każdym narożnikiem. Od frontu prostokątna kruchta, łącząca się z korpusem przewężeniem, z przodu nakryta stropem drewnianym z podsufitką, przed wejściem do kaplicy przesklepiona kolebkowo. Wejście główne przed kruchtą. Okna po bokach kruchty, w co drugiej ścianie korpusu i na zamknięciu zakrystii. Nakryta płaską, ośmioboczną kopułą, kryta blachą. Okna ostrołukowe.

Na terenie starszej części cmentarza zachowało się kilkadziesiąt zabytkowych pomników wykutych w piaskowcu w okolicznych warsztatach kamieniarskich. Można spotkać tu typowe dla tego cmentarza porcelanowe tabliczki inskrypcyjne, zapewne wykonywane w tutejszej fabryce porcelany. Za kaplicą znajdują się groby i pomnik partyzantów poległych w Woli Grójeckiej, zaś na ścianie kaplicy utworzono Krzyż Pamięci Narodowej.

Ćmielów. Cmentarz przykościelny. Usytuowany jest wokół kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, usytuowanego pośrodku. Pochodzi z XIV w. Rozplanowanie cmentarza regularne, na planie prostokąta. Otoczony murowanym ogrodzeniem, ze starodrzewem wokół. Nagrobki zachowane.

Czarna Glina. Mogiła dwóch powstańców styczniowych z 1863 r. Obiekt usytuowany jest w lesie, w zachodniej części miejscowości, przy wyjeździe z Czarnej Gliny w stronę Piasków Brzostowskich, ok. 300 m. po lewej stronie drogi. Przy drodze znajduje się tabliczka informacyjna, pokazująca kierunek dojścia do mogił. Dwie mogiły powstańcze związane z Bitwą Bodzechowską z 16 grudnia 1863 r. Przykryte są płytami z piaskowca i ogrodzone drewnianymi płotkami. Pierwsza z nich pamięci nieznanego powstańca, druga partyzantów Juliana Olczyka i Henryka Wójcickiego.

Fot. 3. Mogiły powstańcze w Czarnej Glinie (fot. autor opracowania).

Podgórze. Cmentarz polsko-katolicki. Usytuowany na wschód od kościoła parafialnego, naprzeciw szkoły, przy drodze. Założony na planie wydłużonego prostokąta, rozplanowany nieregularnie. W Podgórzu w latach 30-tych XX w. został wybudowany kościół polsko-katolicki. W tym samym czasie kościoły polsko-katolickie wybudowano także w Tarłowie (parafia Ducha Świętego – kościół murowany) i Ossówce (parafia Matki Bożej Różańcowej – kościół drewniany). Parafia czy

też kościół filialny należał do dekanatu kieleckiego w diecezji krakowsko-częstochowskiej. Kościół podlegał parafii w Tarłowie, gdzie proboszczem od 1964 r. był ks. inf. Aleksander Bielec, który jeszcze w latach 90-tych dojeżdżał na msze do Podgórza. W latach 90-tych ze względu na zmniejszającą się liczbę parafian podjęto decyzję o zamknięciu kościoła w Podgórzu. Część wyposażenia przeniesiono do Tarłowa. W 2019 r. staraniem Edwarda Ziarko budynek kościoła został przeniesiony do prywatnego Muzeum Wsi w Maruszowie. Obecnie cmentarz jest nieużytkowany, mocno porośnięty roślinnością, nie widoczny w terenie. Zachowane są nieliczne mogiły jedynie w zachodniej części cmentarza.

Ruda Kościelna. Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki. Usytuowany jest na wsch. skraju wsi, na łagodnym wzniesieniu, przy drodze, ok. 180 m na zach. od kościoła parafialnego. Założony w 2 poł. XVIII w. Na planie czworoboku, o rzędomym układzie grobów, podzielony na sektory z alejkami. Posiada powierzchnię ok. 0,3 ha. Otoczony jest ogrodzeniem w postaci murowanych, tynkowanych prostopadłościennych słupów przykrytych kamiennymi daszkami. Pomiedzy nimi żelazne (od południa) i drewniane (od wschodu, zachodu i północy) ogrodzenie. Główna brama, żelazna, dwuskrzydłowa, usytuowana od strony południowej. Od bramy prowadzi główna aleja cmentarza, biegnąca ze wschodu na zachód. Aleje boczne wzdłuż ogrodzenia cmentarza. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1867 r.

Ruda Kościelna. Cmentarz przykościelny. Usytuowany wokół kościoła parafialnego pw. Zaślubin NMP, usytuowanego pośrodku. Rozplanowanie cmentarza regularne, na planie wieloboku. Otoczony murowanym ogrodzeniem, ze starodrzewem wokół. Nagrobki wokół kościoła niezachowane. W kościele pod prezbiterium znajdują się dwie krypty z grobami fundatorów kościoła: Franciszka Ksawerego Kochanowskiego (zm. 1782 r.) jego żony Józefy z Dąbskich (zm. 1777 r.) oraz ich syna.

ZAŁOŻENIA REZYDENCJONALNE ORAZ ZABYTKOWA ZIELEŃ

Przeuszyn. Zespół dworsko-parkowy. Pozostałości zespołu usytuowane są w środkowej części miejscowości, na wschód od drogi biegnącej przez miejscowość, nad lokalnym ciekim wodnym wzdłuż którego rozciągają się stawy parkowe. W skład zespołu wchodzi murowany dwór z 1905 r., park otaczający dwór, dawny budynek gospodarczy z 1 poł. XIX w. oraz budynek rządcówki z XIX w., murowany.

Fot. 4. Zespół dworsko-parkowy w Przeuszynie. 1. Dwór; 2. Park; 3. Rządcówka; 4. Dawny budynek gospodarczy (fot. autor opracowania).

Dwór zlokalizowany jest w południowej części założenia, z aleją dojazdową na osi od strony wschodniej. Wybudowany w 1905 r. na miejscu poprzedniego drewnianego, przez ostatniego właściciela wsi Józefa Piotrowskiego, w którego rękach był do 1944 r. Po wojnie przejęty przez państwo. Od lat 50-tych XX w. swoją siedzibę miała tutaj filia Szkoły Podstawowej w Brzostowej. Obecnie nieużytkowany. Murowany z cegły, obustronnie tynkowany. Na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitem na osi dłuższych elewacji i z niewielką dobudówką na środku elewacji południowej. Podpiwniczony, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym krytym blachą. Stropy drewniane, belkowe. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo-stolcowa. Nad ryzalitem dachy dwuspadowe, prostopadłe do dachu głównego. Dobudówka południowa z dachem jednospadowym. Stolarka okienna i drzwiowa drewniana, futrynowa. Okna wielodzielne, drzwi płycinowe. Elewacje zwieńczone prostym gzymszem, rozczłonkowane prostokątnymi otworami okiennymi i drzwiowymi.

Dwór otoczony jest **parkiem**. Położony jest on na skraju wysoczyzny, na stoku stromo opadającym ku zachodowi i północy. Najwyższą partię zajmuje dwór i jego otoczenie. Przed dworem, od strony alei dojazdowej zachowało się miejsce dawnego podjazdu z kolistym klombem pośrodku. Od wschodu przylega do parku teren dawnych ogrodów obwiedziony częściowo aleją lipową. Dalej na północ park przybiera charakter swobodnego „leśnego” układu. Dnem doliny ciągnie się pas stawów, podzielonych groblami. Od północy i zachodu park stopniowo przechodzi w otwarty krajobraz łąk i pól uprawnych. Na terenie parku występuje szereg okazałych drzew o dużych rozmiarach, cennych przyrodniczo i krajobrazowo. Część starodrzewu rozmieszczona jest w parku pod postacią alei. Pozostała część starodrzewu rozmieszczona jest nieregularnie po całym terenie parku.

Pierwotny układ przestrzenny parku zachowany w dawnych granicach, jedynie teren ogrodów warzywnych zajęły budynki gospodarcze. Aleja dojazdowa obecnie słabo zachowana, pozostało niewiele drzew.

Na zachód od budynku dworu zlokalizowany jest **dawny budynek gospodarczy**, przy końcu alei dojazdowej. Wybudowany w 1 poł. XIX w. Murowany z cegły, tynkowany, na planie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny. Dach wysoki, dwuspadowy kryty eternitem. Elewacja południowa siedmioosiowa. Otwory okienne niewielkie, zakończone łukowo. Otwory drzwiowe prostokątne, jedno i dwuskrzydłowe.

Na zachód od dawnego budynku gospodarczego usytuowana jest dawna **rządcaówka** (ob. budynek mieszkalny), przy alei prowadzącej do dworu. Wybudowana ok. 1890 r. Budynek murowany z cegły, tynkowany, na planie prostokąta, jednokondygnacyjny, z ryzalitem w elewacji frontowej. Dłuższą elewacją skierowany do drogi. Dach dwuspadowy kryty blachą. Otwory okienne i drzwiowe wtórne.

Ruda Kościelna. Zespół dworsko-parkowy. Usytuowany jest w pd.-wsch. części wsi, na terenie łagodnie opadającym w kierunku rzeki Kamiennej, przy drodze Ćmielów-Boria. Od wschodu założenie graniczy z doliną rzeki Kamiennej, od zachodu z terenem kościoła parafialnego, od północy z zabudowaniami wsi, a od południa z terenem dawnej gorzelnii. W skład zespołu wchodzi: murowany

Fot. 5. Dwór w zespole dworsko-parkowym w Rudzie Kościelnej (fot. autor opracowania).

dwór z XVIII w., otaczający park oraz dawna gorzelnia z 1909 r. (należąca do rodu Druckich-Lubeckich).

Dwór wzniesiony w XVIII w., w latach 1760-82 zamieszkiwał w nim Franciszek Ksawery Korwin Kochanowski. Po jego śmierci majątek dzierżawili Bartłomiej Morze i Joachim Karczewski. Po śmierci syna Bartłomieja – Antoniego, dobra nabył w 1813 r. Ignacy Korwin Kochanowski. W 1815 r. majątek przechodzi w ręce Cyriaka Karczewskiego, a po jego śmierci we władanie córki, Patrycji Karczewskiej. Od niej w 1860 r. dobra nabył Teofil Nowakowski, Józef Targowski i Antoni Herniczek, a od 1862 r. całość przejmuje Józef Targowski. W 1881 r. Rudę Kościelną otrzymała Maria Targowska. Od niej w 1907 r. przejął dobra książę Aleksander Drucki-Lubecki wraz z żoną Marią z Żurowskich. W 1931 r. po śmierci ojca Rudę otrzymała Maria Teresa z mężem hr. Broel-Plater, a po unieważnieniu małżeństwa wyszła za mąż za Jana hr. Sobańskiego. Ostatnia właścicielka mieszkała w Rudzie do 1944 r. Po wojnie w dworze mieściła się szkoła podstawowa.

Dwór murowany jest z kamienia dzikiego i cegły, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany, niepodpiwniczony. Podłogi drewniane, deskowe, na legarach, cementowa posadzka. Strop drewniany, belkowy z tynkowaną podsiębitką. Wieżba dachowa konstrukcji stolcowo-krokwiowej. Dach kryty dachówką ceramiczną. Stolarka okienna i drzwiowa drewniana. Okna dwuskrzydłowe, sześciopolewe, wtórne. Obecnie pełni funkcję hotelu.

Park otaczający dwór posiada regularny kształt o powierzchni ok 2 ha. Dojazd od zachodu przez bramę wjazdową w murze. Nieliczne pozostałości starodrzewa rozmieszczone są nieregularnie. Od bramy wjazdowej do dworu prowadzi aleja topolowa. Granice parku oraz skarpy (od wschodu) obsadzone są drzewami, są to młodsze egzemplarze lub samosiewy. W przeszłości istniało przejście murze łączące teren parku z gorzelnią. Zachowany starodrzew to głównie topole, akacje i lipy.

ARCHITEKTURA OBRONNA

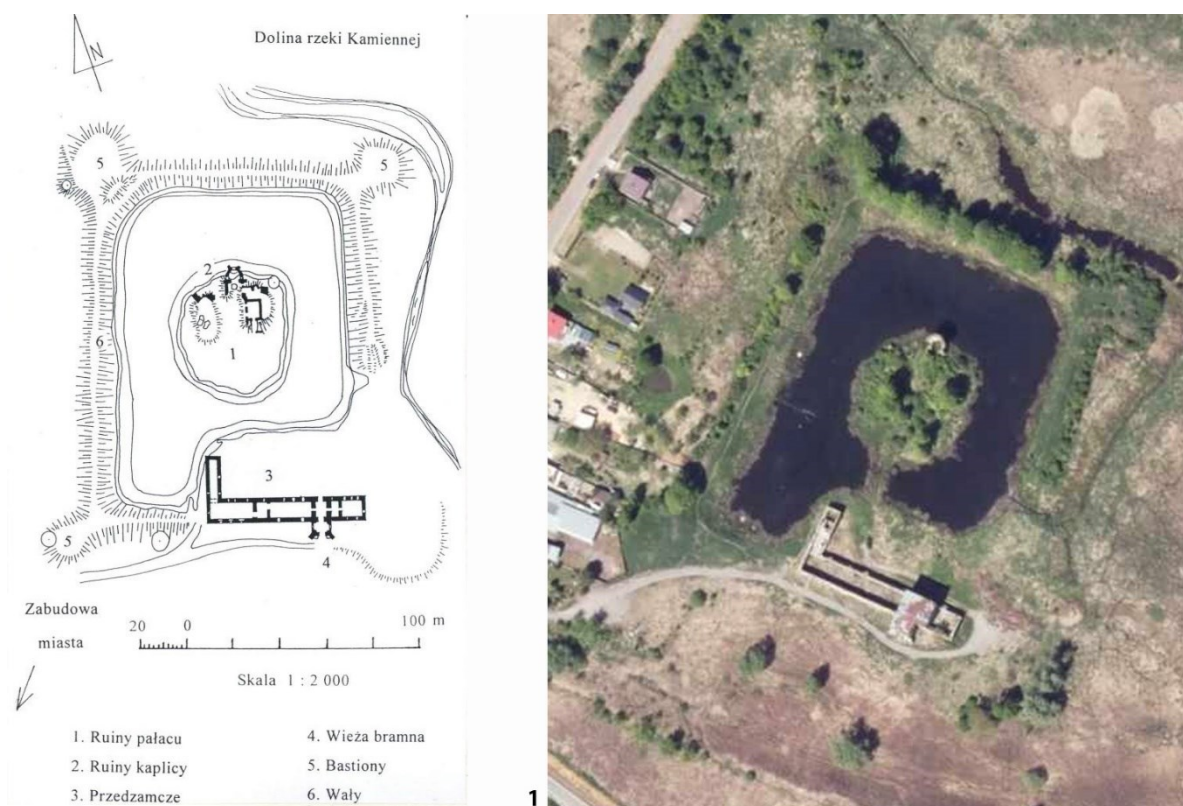
Ćmielów. Zespół zamkowy. Zamek został wzniesiony przez Krzysztofa Szydłowieckiego w latach 1519-1531 na podmokłych terenach doliny rzeki Kamiennej, w niewielkiej odległości od miasta lokacyjnego Ćmielów. Przypuszcza się, że przy jego budowie mogły zostać wykorzystane pozostałości średniowiecznego założenia obronnego. Na zespół zamkowy składają się: ruiny zamku i kaplicy na wyspie, budynek przedzamcza z wieżą bramną i pozostałości fortyfikacji ziemnych na układzie regularnego trapezu, zbliżonego do prostokąta. Na wyspie, przy prostokątnym dziedzińcu stały: od strony zachodniej dom wielki, od strony północnej gotycka kaplica zamkowa złożona z prezbiterium, nawy i zakrystii, od strony wschodniej, za murem mniejszy budynek, z osobnym wejściem z zewnątrz, przeznaczony być może dla gości lub obsługi zamku. Budynek ten łączył mur obronny, zapewne z bramą od strony południowej, a wokół dziedzińca znajdowały się krużganki. Położony od południa teren, stanowił prawdopodobnie wzmiankowany w źródłach ogród zamkowy, poprzedzający wjazd na wyspę. Pałac łączyła z przedzamczem grobla, obecnie zatopiona.

Pałac składał się z dwóch, niewielkich prostokątnych budynków oraz kaplicy (od pn.) ujmujących mały dziedziniec, który od pd. mógł być zamknięty murem. Przedzamcze powstało wskutek rozbudowy wcześniejszego, skromniejszego założenia obronnego. Prawdopodobnie pierwotna wieża bramna z murem obronnym, zostały przebudowane i rozbudowane na początku XVI w., wykształcił się tu prostokątny dziedziniec, dostępny przejazdem bramnym. Zamek stał się wtedy reprezentacyjną siedzibą rodową Szydłowieckich. Od 2 poł. XVI w., wskutek dziedziczenia i rodzinnych transakcji teren z zamkiem znajdował się w rękach kolejnych rodów magnackich - Tarnowskich, Ostrogskich, w XVII w. Wiśniowieckich, Sanguszków, w XVIII w. Małachowskich i w 1 poł. XIX w. Druckich-Lubeckich. Prawdopodobnie w 1 poł. XVII w. zamek zyskał nowożytnie fortyfikacje w postaci wałów z bastionami w narożach, z włączeniem murów przedzamcza w linię wału południowego. Nie ominęły zamku wojenne zniszczenia - w 1657 r. po zdobyciu i rabunku przez Szwedów i w 1702 r. podczas wojny północnej, kiedy to nastąpiły zniszczenia znacznej części wałów obronnych i zamku, zakończone częściową rozbiorą. W 2 poł. XVIII w. Małachowscy, ówcześni właściciele, częściowo odnowili zamek i kaplicę zamkową, ale nie odzyskał on już świetności. Popadł w ruinę, a do przedzamcza zaczęto wprowadzać inne funkcje użytkowe, m.in. ok. 1800 r. browar, a w 1905 r. łaźnię. W 1912 r.

pozostałości zamku kupił Kacper Bargieł, którego spadkobiercy posiadali tę nieruchomość do początku XXI w. Hitlerowcy urządzili w wieży bramnej szpital wojskowy. W latach powojennych budynki przedzamcza różnie były użytkowane na cele mieszkalno-przemysłowe. W 2009 r. zespół zakupił nowy, prywatny inwestor, który powołał Stowarzyszenie Centrum Edukacji Historycznej „Zamek Ćmielów”, przeprowadził zakres prac badawczych i przedprojektowych oraz uporządkował teren. W 2012 r. prace wstrzymano i obiekt ponownie został opuszczony.

Do dzisiaj zachowała się ruina północnej części prezbiterium kaplicy na wyspie oraz część piwniczna skrzydła wschodniego (budynek pałacowy 2). Mury skrzydła zachodniego w większej części znajdują się pod powierzchnią ziemi (budynek pałacowy 1). Budynek przedzamcza w stanie ruiny częściowo tylko zabezpieczony dachem. Teren zewnętrzny i wewnętrzny jest zabagniony, porośnięty trawą. Stropy, dachy czy stolarka nie zachowały się. Fortyfikacje bastionowe są już niekompletne, ale ich pozostałości nadal jeszcze są czytelne, widoczne są wały ziemne oraz zarysy trzech bastionów. Obecnie w trakcie prac renowacyjnych i zabezpieczających, którym towarzyszą badania archeologiczne.

Fot. 6. Ruiny zamku w Podgródziu (fot. autor opracowania).

Podgródzie. Pozostałości ruin zamku. Zamek znajdował się na wzniesieniu, którego cypel wznosił się w dolinę rzeki Kamiennej. Od nasady został odcięty głęboką fosą o łukowatym zarysie i głębokości około 5,5 m. Jego powierzchnia miała około 25 m średnicy, a poziom dziedzińca wznosił się nad podnóżem wzgórza na około 20 m. Plan zamku dostosowano do kształtu wzniesienia, z tego powodu był zbliżony do koła.

Mur obwodowy o grubości od 1,1 do 1,4 m, powstał wzdłuż północnej i zachodniej krawędzi. Wykonano go z nieobrobionego kamienia, spjanego zaprawą. W narożniku południowo zachodnim zachowały się pozostałości wieżyczki o wymiarach 4 x 4,8 m. Zapewne miała ona flankować wejście na zamek i służyć obserwacji okolicy. Grubość jej ścian była mniejsza niż grubość murów obwodowych, dlatego nie mogła być zbyt wysoka. Podział na kondygnacje zapewne był drewniany. Zabudowę mieszkalną i gospodarczą prawdopodobnie chciano dostawić do północno zachodniego i północnego odcinka murów, przy czym ten pierwszy planowany był jako podpiwniczony.

Pozostałości warowni zostały przebadane w 1975 r. przez J. Kuczyńskiego. Wyniki badań archeologicznych skłoniły badaczy do wysnucia wniosku jakoby zamek budowany w 1 poł. XVI w. nie

Fot. 7. Ruiny zamku w Podgrodziu (fot. autor opracowania).

został ukończony. Świadczy o tym nie zamknięcie pełnego obwodu muru oraz zgromadzenie kamiennego budulca. Jednak wydobyta z ziemi mnogość zabytków ruchomych z różnych epok zdaje się podważać tę hipotezę. Najprawdopodobniej zamek funkcjonował nie będąc ukończoną budowlą.

ZABYTKI PRZEMYSŁU I TECHNIKI

Ruda Kościelna. Gorzelnia. Budynek dawnej gorzelni usytuowany jest na południe od dawnego dworu, na wschód od drogi Ćmielów-Boria. Wniesiony został na początku XX w. Należał do rodziny Druckich-Lubeckich. Ostatnią właścicielką od 1931 r. była księżna Maria Teresa Drucka-Lubecka, primo voto Broel-Plater, secondo voto hr. Sobańska. W 1945 r. majątek znacjonalizowano, ziemię rozparcelowano. W budynku dawnej gorzelni produkowano alkohol, ale także suszono płatki ziemniaczane dla wojska i zwierząt. Już po I Wojnie Światowej działalności płatkarni nie wznowiono. Pozostała natomiast destylarnia. Jej kres położyła transformacja systemu w latach 90-tych XX w. W 2004 r. obiekt kupił Stanisław Wójcik z Kielc. Budynek został odnowiony zgodnie z zaleceniami Konserwatora Zabytków.

Budynek murowany, tynkowany, na rzucie prostokąta. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Bielone ściany zdobione są narożnikami z czerwonej cegły. Ceglane zdobienia znajdują się również przy gzymsach oraz wokół okien. Całość dopełnia wysoki, górujący nad okolicą ceglany komin. Obecnie w rękach prywatnych, pozbawiony wszelkich maszyn i urządzeń.

Stoki Duże. Młyn wodny. Budynek usytuowany ok. 30 m na zachód od drogi biegnącej przez wieś, obok posesji nr 50. Zbudowany w pierwszych dziesięcioleciach XX w. w miejscu poprzedniego, spalonego. Fundatorzy - rodzina książąt Druckich – Lubeckich z Bałtowa. Od chwili zbudowania do II wojny światowej młyn wchodził w skład majątku ziemskiego należącego do Marianny Plater z domu Drucko-Lubeckiej. Po II wojnie młyn upaństwowiono, przeszedł na własność Rejonowej Spółdzielni Zaopatrzenia i Zbytu w Ćmielowie.

Budynek drewniany, niepodpiwniczony, na planie prostokąta, dwukondygnacyjny z poddaszem, z mechanizmem energetycznym obudowanym odrębnym pomieszczeniem umieszczonym na zewnątrz głównego budynku. Ściany wzniesione z krawędziaków sosnowych w konstrukcji węglowej, wiązanej na nakładkę dwustronną, ukośną. Ściany pomieszczenia osłaniającego turbinę oraz pomieszczenia dla majstra i magazynku na zboże wzniesione w konstrukcji ryglowej, oszalowanej deskami. Dach dwuspadowy o konstrukcji krokwiowo-płytowej.

Fot. 8. Dawna gorzelnia w Rudzie Kościelnej (fot. autor opracowania).

Fot. 9. Młyn wodny w Stokach Dużych (fot. autor opracowania).

ZABUDOWA MIESZKALNA

Zabudowa małomiasteczkowa Ćmielowa jest dość jednolita stylistycznie. Najstarsza zabudowa pochodzi z końca XIX i początku XX w. W większości są to budowle murowane, założone na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjne z poddaszem, nakryte dachami dwuspadowymi. Detal architektoniczny w tej zabudowie jest niezwykle skromny i ma on zazwyczaj formę gzymsów, wydzielających część strychową od części mieszalnej oraz opasek okiennych.

Na terenie wsi w gminie Ćmielów licznie występowały drewniane domy mieszkalne, obecnie duża ich część już nie istnieje bądź została gruntownie przebudowana.

Fot. 10. Zabudowa małomiasteczkowa Ćmielowa. 1. ul. Długa 62; 2. ul. Ostrowiecka 28, 3. ul. Rynek 5; 4. ul. Rynek 24; 5. ul. Rynek 42; 6. ul. Szydłowiecka 20 (fot. autor opracowania).

Fot. 11. Zabudowa drewniana. 1. Brzóstowa 55; 2. Czarna Głina 2; 3. Grójec 65; 4. Trębanów 15 (fot. autor opracowania).

KAPLICZKI

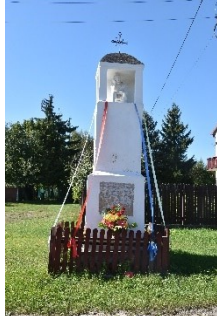

Na terenie gminy Ćmielów zachowała się stosunkowo duża ilość zabytkowych kapliczek, które prezentują różnorodne formy i style oraz różny poziom artystyczny.

Tabela 2. Kapliczki z terenu Gminy Ćmielów (figurujące w GEZ).

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Obiekt	Czas powstania	Fotografia
1.	Ćmielów	ul. Rynek	Figura Św. Floriana	1704 r., odnowiona 1906 r.	
2.	Ćmielów	ul. Opatowska	Kapliczka Św. Jana Nepomucena	XVIII/XIX w.	
3.	Ćmielów	ul. Zamkowa, naprzeciw posesji nr 1	Kapliczka	1 poł. XIX w.	
4.	Ćmielów	ul. Sandomierska, obok posesji nr 105	Kapliczka	1854 r.	
5.	Ćmielów	ul. Zamkowa, w lesie, na zach. od stadionu miejskiego	Kapliczka	XIX w.	

6.	Boria-Wyrzykowszczyzna	przy drodze Boria-Ruda Bałtowska	Kapliczka	1737 r.	
7.	Grójec	obok nr 67	Kapliczka	1898 r., odn. 2019 r.	
8.	Grójec - Krasków	naprzeciw nr 169	Kapliczka	1906 r.	
9.	Jastków	obok Domu Kultury (świątelnia wiejska)	Kapliczka		
10.	Krzczonowice	obok nr 59	Kapliczka	1904 r.	

11.	Krzczoneowice	naprzeciw posesji nr 90	Kapliczka	XVIII w., 1970 r.	
12.	Krzczoneowice	przy drodze Jastków - Kolonia Krzczoneowice	Kapliczka	1904 r.	
13.	Podgrodzie	na pd. od posesji nr 1	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	1840 r.	
14.	Ruda Kościelna	obok nr 32	Kapliczka	1851 r.	
15.	Stoki Stare	na posesji nr 34	Kapliczka	1870 r.	
16.	Wojnowice	obok posesji nr 43	Kapliczka	1855 r.	

FIGURY I KRZYŻE PRZYDROŻNE**Tabela 3. Figury i krzyże przydrożne na terenie Gminy Ćmielów (nie figurujące w GEZ).**

L.p.	Miejscowość	Lokalizacja	Obiekt	Czas powstania	Fotografia
1.	Ćmielów	ul. Sandomierska, obok posesji nr 129; dz. nr 1221 obręb miasto Ćmielów	Krzyż na postumencie, kam.	1884 r.	
2.	Ćmielów	przy skrzyżowaniu ul. Sandomierskiej i ul. Kolejowej; dz. nr 1222 obręb miasto Ćmielów	Krzyż, drewn.	1983 r.	
3.	Ćmielów	ul. Opatowska 29; dz. nr 1650 obręb miasto Ćmielów	Figura MB, kam.		
4.	Ćmielów	ul. Ostrowiecka, naprzeciw Urzędu Miasta; dz. nr 2318 obręb miasto Ćmielów	Figura MB na postumencie, kam.	1910 r.	
5.	Ćmielów	przy dzwonnicy kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP; dz. nr 2318 obręb miasto Ćmielów	Krzyż na postumencie, kam.	1849 r.	

6.	Ćmielów	na terenie kościoła parafialnego; dz. nr 2318 obręb miasto Ćmielów	Figura NMP Niepokalanie Poczętej	1848 r.	
7.	Ćmielów	na terenie kościoła parafialnego; dz. nr 2318 obręb miasto Ćmielów	Figura Św. Jana Nepomucena	1905 r.	
8.	Ćmielów	na terenie kościoła parafialnego; dz. nr 2318 obręb miasto Ćmielów	Pieta	1906 r.	
9.	Ćmielów	przedłużenie ul. Ostrowiecka, zach. część miejscowości, przed rondem; dz. nr 1433/6 obręb miasto Ćmielów	Krzyż na postumencie, kam.	1865 r.	
10.	Ćmielów	przy drodze Krzczonowice- Ćmielów; dz. nr 2120/1 obręb miasto Ćmielów	Figura MB na postumencie, kam.	1904 r.	

11.	Ćmielów	przy drodze Ćmielów-Krzczonowice; dz. nr 2143 obręb miasto Ćmielów	Krzyż, drewn.		
12.	Ćmielów	ul. Skała 86; dz. nr 428 obręb miasto Ćmielów	Krzyż, drewn.		
13.	Ćmielów - Skała	ul. Skała; dz. nr 458/2 obręb miasto Ćmielów	Krzyż na postumencie, kam.	1928 r.	
14.	Boria	przy drodze Stoki Małe-Boria; dz. nr 754 obręb Boria	Krzyż na postumencie, kam.	1909 r.	
15.	Boria	przy wyjeździe ze wsi w stronę Podgórze po prawej stronie drogi za mostem na rzece Kamienna; dz. nr 669/2 obręb Boria	Figura Św. Jana Nepomucena		
16.	Boria	niedaleko figury Jana Nepomucena; dz. nr. 669/2 obręb Boria	Krzyż na postumencie, kam.	1914 r.	

17.	Borownia	przy skrzyżowaniu dróg; dz. nr 117 obręb Borownia	Krzyż, drewn.	1993 r.	
18.	Brzóstowa	obok posesji nr 112; dz. nr 548/5 obręb Brzóstowa	Figura MB na postumencie, kam.	2015 r.	
19.	Brzóstowa	obok posesji nr 51; dz. nr 821 obręb Brzóstowa	Krzyż, drewn.		
20.	Brzóstowa	obok posesji nr 211; dz. nr 710/2 obręb Brzóstowa	Krzyż, drewn.		
21.	Buszkowice	na skrzyżowaniu dróg, niedaleko posesji nr 37; dz. nr 348 obręb Buszkowice	Krzyż na postumencie, kam.	1890 r.	
22.	Drzenkowice	na końcu wsi, niedaleko posesji nr 3; dz. nr 2/1 obręb Drzenkowice	Krzyż na postumencie, kam.	1914 r.	

23.	Glinka	naprzeciw posesji nr 3; dz. nr 73 obręb Glinka	Krzyż, drewn.		
24.	Glinka	przy drodze Glinka Kolonia Krzczonowice; 55 obręb Glinka	Krzyż (brak) na postumencie, kam.	1917 r.	
25.	Grójec	obok posesji nr 112; dz. nr 212/3 obręb Grójec	Krzyż na postumencie, met.-kam.		
26.	Jastków	naprzeciw posesji nr 19; dz. nr 428 obręb Jastków	Krzyż na postumencie, met.-kam.		
27.	Jastków	obok nr 90; dz. nr 79 obręb Jastków	Krzyż na postumencie, kam.	1845 r.	
28.	Krzczonowice	obok posesji nr 1; dz. nr 38 obręb Krzczonowice	Krzyż na postumencie, kam.	1864 r.	

29.	Krzczonowice	przy drodze szutrowej w Krzczonowice Kolonie; 44/1 obręb Krzczonowice	Krzyż na postumencie, kam.	pocz. XIX w.	
30.	Krzczonowice	naprzeciw nr 74; dz. nr 304 obręb Krzczonowice	Krzyż na postumencie, drewn.-kam.	1881 r.	
31.	Łysowody	w centrum wsi, dz.nr 69/4 obręb Łysowody	Figura Matki Bożej, kam.		
32.	Piaski Brzostowskie	obok posesji nr 169; dz. nr 57/2 - obręb Brzóstowa	Krzyż, drewn.	2010 r.	
33.	Podgórze	obok posesji nr 30; dz. nr 585 obręb Podgórze	Krzyż na postumencie, kam.	1897 r.	
34.	Podgrodzie	w centrum wsi, dz. nr 106 obręb Podgrodzie	Figura MB na postumencie, kam.	1905 r.	

35.	Przeuszyn	przy drodze Przeuszyn-Rosochy; dz. nr 160 obręb Przeuszyn	Krzyż na postumencie, kam.	1843 r.	
36.	Ruda Kościelna	w murze otaczającym park, naprzeciw kościoła parafialnego; dz. nr 93 obręb Ruda Kościelna	Krzyż na postumencie, kam.	1907 r.	
37.	Ruda Kościelna	przy drodze Ruda Kościelna - Stoki Stare; dz. nr 519 obręb Ruda Kościelna	Krzyż, drewn.		
38.	Smyków	na posesji nr 1; dz. nr 120 obręb Podgrodzie	Kapliczka, kam.- drewn.	2 poł. XX w.	
39.	Stoki Duże	obok posesji nr 10; 602 obręb Stoki Duże	Krzyż na postumencie, kam.	1920 r.	

40.	Stoki Małe	naprzeciw posesji nr 11; dz. nr 368 obręb Stoki Małe	Krzyż na postumencie, kam.		
41.	Stoki Stare	naprzeciw posesji nr 37; dz. nr 159 obręb Stoki Stare	Krzyż, drewn.	1994 r.	
42.	Stoki Stare	naprzeciw posesji nr 25; dz. nr 146 obręb Stoki Stare	Krzyż, met.		
43.	Trębanów	naprzeciw posesji nr 23; dz. nr 152 obręb Trębanów	Kapliczka szafkowa, drewn.		
44.	Trębanów	obok posesji nr 3, dz. nr 248/1 obręb Trębanów	Kapliczka szafkowa, drewn.		
45.	Wiktoryn	obok posesji nr 13; dz. nr 116 obręb Wiktoryn	Figura Jezusa Chrystusa, kam.	sprzed II wojny światowej, odnawiana w 1999 r.	

46.	Wiktoryn	przy źródle "Studzienka Zyguntowska", w lesie, przy polnej drodze; dz. nr 865 obręb Wiktoryn	Figura Maryi na postumencie, kam.	1906 r.	
47.	Wojnowice	obok posesji nr 211; dz. nr 58 obręb Wojnowice	Krzyż na postumencie, kam.		
48.	Wojnowice	obok posesji nr 78; dz. nr 228 obręb Wojnowice	Krzyż, met.		
49.	Wola Grójecka	obok posesji nr 7; dz. nr 85 obręb Wola Grójecka	Figura MB, kam.		
50.	Wola Grójecka	usytuowana na kurhanie, obok posesji nr 1; dz. r 75 obręb Wola Grójecka	Figura, kam.	1906 r.	
51.	Wólka Wojnowska	przy drodze Wojnowice – Buszkowice; dz. nr 857 obręb Wólka Wojnowska	Krzyż na postumencie, met.-kam.		

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ**Tabela 4. Pomniki na terenie Gminy Ćmielów (niefiguruje w GEZ).**

L.p.	Miejscowość	Lokalizacja	Obiekt	Czas powstania	Fotografia
1.	Ćmielów	Rynek; dz. nr 1396/4 obręb miasto Ćmielów	Pomnik Bojowników o niepodległość i sprawiedliwość społeczną	1938 r.	
2.	Ćmielów	ul. Zamkowa, przed stadionem miejskim; dz. nr 236/3 obręb miasto Ćmielów	Pomnik		
3.	Ćmielów	cmentarz parafialny, na kaplicy grobowej Długoszewskich; dz. nr 1619/1 obręb miasto Ćmielów Na ścianie kaplicy znajduje się krzyż a pod nim tabliczki z nazwiskami osób związanych z Ćmielowem a poległych i walczących w czasie powstania styczniowego i wojen światowych	Krzyż Pamięci Narodowej		
4.	Ćmielów	cmentarz parafialny, przy mogiłach poległych partyzantów; dz. nr 1619/1 obręb miasto Ćmielów	Pomnik		
5.	Ćmielów	obok kościoła parafialnego; dz. nr 2318 obręb miasto Ćmielów	Pomnik Katyński	2012 r.	
6.	Boria	dz. nr 565/2 obręb Boria	Pomnik pamięci walk powstańczych 1863-1864		
7.	Buszkowice	w centrum wsi, przy skrzyżowaniu; dz. nr 270/1 obręb Buszkowice	Pomnik ku czci Batalionów Chłopskich	1967 r.	

8.	Trębanów	obok posesji nr 20; 197 obręb Trębanów	Pomnik Partyzantów		
9.	Wola Grójecka	naprzeciw posesji nr 4; 76 obręb Wola Grójecka	Pomnik pamięci oddziału Tomasza Wójcika Tarzana		

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego obszaru. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar gminy Ćmielów znajduje się na ośmiu obszarach AZP: 83-71, 83-72, 84-71, 84-72, 85-71, 85-72, 86-71, 86-72. Na terenach tych archeologiczne badania powierzchniowe prowadzone były w latach: 1990, 1994, 1997, 1998 i 2004 r.

Na terenie gminy w ewidencji zabytków znajduje się 665 stanowisk archeologicznych (Aneks nr 2). Dodatkowo 150 stanowisk nie posiada dokładnej lokalizacji, są to stanowiska archiwalne (Aneks nr 3).

Wśród stanowisk znajdują się:

- cmentarzyska: Ćmielów st. 1, Ćmielów st. 79 (cmentarzysko kurhanowe), Glinka st. 4, Grójec st. 24, Jasków st. 49, Krzczonowice 9 i 61, Trębanów st. 2. Do ciekawych stanowisk należy Ćmielów 1 wpisane do rejestru zabytków pod nr C.39.

- grodziska: Grójec st. 1 – osada-grodzisko domniemane datowane na VII/VIII-XII w. oraz Podgrodzie st. 2 – grodzisko stożkowate.

- kurhan: Wola Grójecka st. 1 – kurhan o nieokreślonej chronologii, stanowisko wpisane do rejestru zabytków pod nr 574/A.

- kopalnie krzemieniarskie: Borownia st. 3, Ćmielów st. 65, Podgrodzie st. 23, Ruda Kościelna st. 3, 4, 14 i 25, Stoki Duże st. 2, 9 i 10, Stoki Stare st. 6, Wojnowice st. 55, Wólka Grójecka st. 11 i 31.

- pracownie krzemieniarskie: Ruda Kościelna, st. 10, 18 i 19, Łysowody st. 4 i 17, Sudół (Krzemionki, Stoki Stare, Ruda Kościelna) st. 1. Stanowiska te datowane są na okres neolitu i wczesną epokę brązu. Do najciekawszych należy stanowisko archeologiczne Sudół 1 (tylko fragment tego stanowiska znajduje się na terenie gminy Ćmielów, natomiast większość na terenie gminy Bodzechów). Jest to teren pradziejowej kopalni krzemienia pasiastego. Na stanowisku odkryto ok. 4000 szybów i kopalń różnego typu wraz z przyległymi pracowniami krzemieniarskimi i śladami obozowisk górniczych.

- śląd obróbki krzemienia: Boria st. 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, Borownia st. 3, Stoki Duże st. 5, 10, 21.

- śląd produkcji dymarskiej: Boria st. 1 datowane na epokę żelaza.

- obozowiska: datowane na schyłkowy paleolit i okres neolitu, m.in. Borownia st. 1, Ćmielów st. 95, Jasków st. 48. Do najciekawszych należy stanowisko nr 95 w Ćmielowie. Położone jest na wzniesieniu „Mały Gawroniec” i jest jednym z najważniejszych świadectw osadnictwa kultury magdaleńskiej na ziemiach polskich. Na jego wyjątkowy charakter składają się takie elementy jak:

- ✓ występowanie obiektów paleolitycznych, w tym pozostałości konstrukcji mieszkalnej;
- ✓ bogaty zbiór zabytków krzemienianych, obsydianowych, kamiennych oraz hematytowych;
- ✓ unikatowa kolekcja przedmiotów o znaczeniu symbolicznym, m.in. przykładów paleolitycznej sztuki mobilnej;
- ✓ bogaty zbiór zabytków krzemienianych, obsydianowych, kamiennych oraz hematytowych;
- ✓ zachowany kontekst stratygraficzny i geologiczny, m.in. poziomy późnoglacialnych gleb kopalnych.

Jest to stanowisko unikatowe, którego potencjał źródłowy trudno przecenić. Waga odkrycia jest tym większa, że z terenów Polski, dotychczas znanych jest zaledwie kilkanaście punktów związanych z osadnictwem kultury magdaleńskiej.

- ✓ pozostała część stanowisk to osady lub ślady osadnictwa. Datowane są one od okresu neolitu do nowożytności.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Ćmielów funkcjonują trzy z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków:

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Poniższa tabela przedstawia zestawienie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Ćmielów.

Tabela 5. Zabytki nieruchome gminy Ćmielów wpisane do rejestru zabytków¹.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Rejestr zabytków
1	Ćmielów	Zespół kościoła parafialnego: 1. kościół p.w. Wniebowzięcia NMP 2. dzwonnica 3. kostnica 4. ogrodzenie cmentarza kościelnego z bramą	A.598/1-4 z 18.03.1957 r., 28.10.1971 r. i 20.05.1977 r.
2	Ćmielów	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki	A.599 z 14.06.1988 r.
3	Ćmielów	Zespół zamkowy: 1. ruina budynku pałacowego I 2. ruina budynku pałacowego II 3. ruina kaplicy na wyspie 4. ruina budynku przedzamecza z wieżą bramną 5. fortyfikacje ziemne z bastionami	A.600/1-5 z 4.12.1956 r., 23.04.1967 r. i 20.05.1977 r.
4	Czarna Glina	Zbiorowa Mogiła Powstańców Styczniowych z 1836 r.	A.597 z 24.05.1993 r.
5	Podgrodzie	Pozostałości ruin zamku wraz ze śladami wałów i fosy	A.601 z 16.06.1977 r.

¹ Wykaz obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach (źródło: <https://www.wuoz.kielce.pl/container/2023/rejestry/rejestr-zabytkow-nieruchomych-MAJ-2023.pdf>).

6	Przeusznyn	Zespół dworsko-parkowy: 1. dwór 2. dawny budynek gospodarczy 3. rządcówka 4. park	A.602/1-4 z 11.12.1957 r. i 27.05.1986 r.
7	Ruda Kościelna	Zespół kościoła parafialnego: 1. kościół pw. Zaślubin NMP 2. ogrodzenie cmentarza kościelnego	A.603/1-2 z 18.03.1957 r., 15.04.1967 r. i 16.06.1977 r.
8	Ruda Kościelna	Cmentarz parafialny	A.604 z 10.06.1988 r.
9	Ruda Kościelna	Zespół dworsko-parkowy: 1. dwór 2. gorzelnia 3. mur otaczający park 4. park	A.605/1-4 z 27.05.1986 r..

Obecnie wszczęte jest postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości województwa świętokrzyskiego zabytku: "Region górniczo-osadniczy eksploatacji, obróbki i przetwórstwa kopalin nad rzeką Kamienną"².

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków:

Poniższa tabela przedstawia zestawienie zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Ćmielów.

Tabela 6. Zabytki ruchome gminy Ćmielów wpisane do rejestru zabytków³.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Rejestr zabytków
1	Ćmielów	Wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Ćmielowie Kościół: 1. Ołtarz główny barokowy z 1692 r., w retabulum dwa obrazy: „Matka Boska Pocieszenia”, barokowy z 4 części ćw. XVII w. i „Stanisław Kostka”, neobarokowy z k. XIX w. oraz grupa rzeźbiarska: Koronacja Matki Bożej z k. XVII w. 2. Ołtarz boczny Męki Pańskiej, późnobarokowy, tuż po poł. XVIII w., w retabulum siedem późnobarokowych rzeźb: „Ukrzyżowanie: z 1 ćw. XVIII w. oraz „Matka Boża”, „Św. Jan”, „Bóg Ojciec” oraz cztery putta z czasu budowy ołtarza. 3. Ołtarz boczny Św. Anny, barokowy, z 2 poł. XVIII w., w retabulum dwa późnobarokowe obrazy: „Św. Anna Samotrzec”, „Przemienienie Pańskie” z czasu powstania ołtarza oraz sześć późnobarokowych rzeźb: „Św. Wojciech” i nieokreślony święty i cztery putta współczesne ołtarzowi. 4. Ołtarz boczny Serca Jezusowego (d. Relikwii świętych), późnobarokowy, z 2 poł. XVIII w., w retabulum obraz „Najświętsze Serce Pana Jezusa” z 1933 r., a także cztery późnobarokowe rzeźby: alegoria Wiary i Miłości oraz dwa putta współczesne ołtarzowi. 5. Chrzcielnica barokowa, z 1 poł. XVIII w. a także obraz „Chrzest Chrystusa w Jordanie”, barokowy z ok. poł. XVIII w., stanowiący oprawę dla chrzcielnicy, w późnobarokowych ramach, w kulminacji z Gołębicą Ducha Św., w glorii promienistej.	Decyzja z dn. 19.10.2015 r., I.dz. WUOZ.5140.1.12.2015.B i z dn. 22.09.1989 r., I.dz.KI.VI-5330/258/82

² Obwieszczenie Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Znak: ZATiRA.RA.5140.1.2022 z dnia 24.10.2023 r.

³ Wykaz obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach Delegatura w Sandomierzu.

6. Ambona późnobarokowa (rokoko), po poł. XVIII w.,
7. Fereton późnobarokowy z po poł. XVIII w., z obrazem „Matka Boska Pocieszenia”.
8. Szafa organowa, polichromowana, późnobarokowa z 2 poł. XVIII w.,
9. Dwie rzeźby – „Św. Jan Chrzciciel” i „Św. Kazimierz”, barokowe z XVII/XVIII w., umieszczone na konsolach, po bokach ołtarza głównego.
10. Rzeźba – Matka Boża z Dzieciątkiem, późnobarokowa z 2 poł. XVIII w.
11. Rzeźba – Maria Panna Niepokalanie Poczęta, neoklasycystyczna, z pocz. XX w., w szczycie kruchty zachodniej.
12. Rzeźba – Chrystus Miłościwego Serca, neoklasycystyczna, z pocz. XX w., w szczycie kruchty południowej.
13. Tablica inskrypcyjna, barokowa, z 1 poł. XVII w., w prezbiterium.
14. Epitafium Wojciecha Misiowskiego, barokowe, z tuż po 1645 r., w prezbiterium.
15. Epitafium ks. Kazimierza Dziewulskiego, późnobarokowe, z 2 poł. XVIII w., zm. 1769 r., umieszczone na zewnętrznej ścianie prezbiterium.
16. Epitafium Jana Kazimierza Celejowskiego, k. XVIII w., w prezbiterium.
17. Tablica epitafijna Macieja Schaba, barokowa, z. 1677 r., na szkarpie od północy.
18. Nagrobek zm. Antoniny z Rzewuskich Małachowskiej, żony Jacka Małachowskiego, kanclerzawielkiego koronnego, klasycystyczne, z tuż po 1806 r., w ścianie południowej nawy.
19. Tablica na pamiątkę wspólnego pochowania kości, klasycystyczna z 1822 r., umieszczona na zewnętrznej ścianie kruchty południowej.
20. Tablica epitafijna Tomasza Bejtlicha, zm. 1854 r., w kruchcie zachodniej.
21. Epitafium Kazimierza Cybulskiego, zm. 1884 r., w nawie.
22. Epitafium poświęcone Elżbiecie Kulińskiej, 1872 r., w kruchcie zachodniej.
23. Epitafium Józefa Jedlickiego, zm. 1861 r. i Agnieszki z Cieleckich Jedlickiej, zm. 1888 r., w kruchcie zachodniej.
24. Tablica epitafijna Antoniego Czerwińskiego, zm. 1883 r. oraz jego żony i synów, w kruchcie zachodniej.
25. Tablica epitafijna ks. Jana Sternika, zm. 1898 r., w nawie.
26. Tablica na pamiątkę Wielkiego Jubileuszu, 1901 r., w prezbiterium.
27. Tablica pamiątkowa poświęcona Janowi Dominikiewiczowi, zm. 1903 r., na ścianie zewnętrznej kruchty zachodniej.
28. Tablica epitafijna ks. Walentego Kobłuta, zm. 1906 r., w prezbiterium.
29. Tablica epitafijna Bolesława Cichońskiego, zm. 1919 r., na ścianie zewnętrznej kruchty południowej.
30. Portal późnogotycki, 1509 r., prowadzący z kruchty zachodniej do kościoła, wraz z drewnianymi późnogotyckimi drzwiami i okuciami.
31. Portal późnogotycki, 1509 r., prowadzący z prezbiterium do zakrystii, wraz z żelaznymi drzwiami z tegoż czasu.
32. Obramienie otworu okiennego w zakrystii, 2 poł. XIX w., zewnętrzna ściana południowej zakrystii.
33. Cztery witraże w prezbiterium, z przedstawieniem Matki Bożej Bolesnej, Ecco Homo, Św. Józefa z Dzieciątkiem, Św. Krzysztofa, w otoczeniu czterech ewangelistów i główek anielskich, eklektyczne, z 1879 r.
34. Witraż – Dzieciatko Jezus, 1904 r., eklektyczny, w kruchcie południowej.
35. Polichromia – Zacheuszek, na ścianie południowej prezbiterium, zapewne wczesnorenansowa z pocz. XVI w.,

		<p>36. Późnobarokowe malowidła architektoniczne na ścianach nawy i prezbiterium, zapewne z poł. XVIII w., ze sceną Zwiastowania na ścianie tęczowej oraz figuralno-symboliczno-ornamentalne malowidło na stropie nawy oraz na fasecie, neobarokowe z 1881 r., ze sceną Wniebowzięcia Marii w ornamentalnym ujęciu, na facecie wić akantu z puttami i symbolami.</p> <p>37. Monstrancja, klasycystyczna z pocz. XIX w.</p> <p>38. Puszka barokowa z ok. poł. XIX w.</p> <p>39. Kielich późnobarokowy, z k. XVIII w.</p> <p>40. Relikwiarz późnobarokowy (rokoko), z 2 poł. XVIII w.</p> <p>41. Relikwiarz późnobarokowy, z k. XVIII w.</p> <p>42. Pacyfikał późnobarokowy, z 2 poł. XVIII w.</p> <p>43. Kociołek do wody święconej, barokowy, z XVIII w.</p> <p>44. Naczynie do wody święconej, późnobarokowe, z XVIII w.</p> <p>45. Żyrandol, neoklasycystyczny, z żelaza i szkła, z 1880 r.</p> <p>46. Ornat późnobarokowy, z XVIII w., z atłasu i brakateli.</p> <p>47. Ornat późnobarokowy, z XVIII w., z brakateli.</p> <p>48. Ornat późnobarokowy, z XVIII w., z brakateli.</p> <p>49. Ornat z późnobarokowym haftem, z XVIII w.</p> <p>50. Ornat późnobarokowy, z tkaniny rypsowej, broszowanej, z XVIII w.</p> <p>51. Ornat późnobarokowy, z tkaniny rypsowej, broszowanej, z XVIII w.</p> <p>52. Ornat późnobarokowy, z rypsu i atłasu broszowanego, z XVIII w.</p> <p>53. Ornat późnobarokowy, z XVIII w., z brokateli.</p> <p>54. Ornat późnobarokowy, z XVIII w., z tkanin atłasowych.</p> <p>55. Ornat późnobarokowy (rokoko), z tkanin atłasowych, broszowanych.</p> <p>56. Ornat późnobarokowy (rokoko), z brokateli, z ok. poł. XVIII w.</p> <p>57. Ornat późnobarokowy (rokoko), lito haftowany, z 2 poł. XVIII w.</p> <p>58. Ornat późnobarokowy (rokoko), z brokateli, z 2 poł. XVIII w.</p> <p>59. Kapa późnobarokowy, z XVIII w., z brokateli.</p> <p>Cmentarz przykościelny:</p> <p>60. Figura NMP Niepokalanie Poczętej, eklektyczna, z 1848 r.</p> <p>61. Obelisk pamiątkowy, neoklasycystyczny, z 1904 r.</p> <p>62. Figura Św. Jana Nepomucena, eklektyczna, z 1905 r.</p> <p>63. Pieta, z 1906 r.</p> <p>W ogrodzeniu cmentarza:</p> <p>64. Rzeźba – Św. Piotr, neoklasycystyczna, z 1904 r., na bramce, od południa.</p> <p>65. Rzeźba – Św. Paweł, z 1904 r., neoklasycystyczna, z 1904 r., na bramce, od południa.</p> <p>66. Rzeźba – Chrystus niosący krzyż, neoklasycystyczny, z 1904 r., na bramce, od wschodu.</p> <p>67. Płaskorzeźba – Matka Boska z Dzieciątkiem, z 1904 r., w typie ludowym, na bramce, od wschodu.</p> <p>68. Tablica epitafijna Józefa Spychaja, zm. 1904 r., w bramce południowej.</p> <p>Dzwonnica:</p> <p>69. Tablica pamiątkowa poświęcona prof. Marianowi Raciborskiemu, z 1930 r., elewacja wschodnia dzwonnicy.</p> <p>Teren przykościelny:</p> <p>70. Krzyż przydrożny, neoklasycystyczny, z 1849 r.</p>	
2	Ruda Kościelna	<p>Malowidła neobarokowe, z 1913 r. w kościele parafialnym pw. Zaślubin NMP w Rudzie Kościelnej:</p> <p>1. „Zwiastowanie NMP”, na stropie prezbiterium.</p> <p>2. „Wniebowzięcie Matki Bożej”, na stropie nawy.</p> <p>3. „Chrzest Chrystusa w Jordanie”, na północnej ścianie nawy.</p>	411 B (poz. 1-4) z dn. 14.12.2017 r.

		4. Dekoracja ornamentalna z uskrzydłonymi główkami anielskimi, obramienie dla obrazu, na południowej ścianie nawy.	
3.	Ruda Kościelna	Wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego pw. pw. Zaślubin NMP w Rudzie Kościelnej: 5. Ołtarz główny, późnobarokowy z 2 poł. XVIII w. (wraz z dwoma wazonami zawieszonymi na ścianie prezbiterium), w retabulum trzy rzeźby: krucyfiks neobarokowy, zapewne z pocz. XX w. i dwie późnobarokowe rzeźby świętych apostołów, zapewne Piotra i Pawła, z tego czasu co ołtarz. 6. Ołtarz boczny, przytęczowy, od południa, późnobarokowy z 2 poł. XVIII w., wraz z tabernakulum z tego czasu, w retabulum późnobarokowy obraz „Zaślubiny Najświętszej Marii Panny”, współczesny ołtarzowi. 7. Ołtarz boczny, przytęczowy, od północy, późnobarokowy z 2 poł. XVIII w., w retabulum późnobarokowy obraz „Św. Stanisław”, współczesny ołtarzowi. 8. Tabernakulum, późnobarokowe z 2 poł. XVIII w. (pierwotnie ustawione na ołtarzu głównym). 9. Chrzcielnica, późnobarokowa, 3 ćw. XVIII w. 10. Ambona, późnobarokowa z 2 poł. XVIII w. 11. Chór muzyczny późnobarokowy z 2 poł. XVIII w., 12. Dwa konfesjonały późnobarokowe z 2 poł. XVIII w. 13. Krucyfiks późnobarokowy, z 4 ćw. XVIII w. 14. Portal późnobarokowy z 3 ćw. XVIII w., prowadzący z prezbiterium do kruchty północnej 15. Portal późnobarokowy, zapewne z 3 ćw. XVIII w., prowadzący z prezbiterium do zakrystii. 16. Portal późnobarokowy, zapewne z 3 ćw. XVIII w., prowadzący z kruchty wschodniej do nawy. 17. Portal późnobarokowy, zapewne z 3 ćw. XVIII w., zewnętrzny, w wejściu do kruchty północnej.	411 B (poz. 5-17) z dn. 12.02.2018 r.
4.	Ruda Kościelna	Zabytki stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. pw. Zaślubin NMP w Rudzie Kościelnej: 18. Organy, neoklasycystyczne z 1909 r., 19. Ława kolatorska, późnobarokowa z 2 poł. XVIII w.	411 B (poz. 18-19) z dn. 18.06.2020 r.

Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

Poniższa tabela przedstawia zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Ćmielów.

Tabela 7. Stanowiska archeologiczne gminy Ćmielów wpisane do rejestru zabytków⁴.

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1.	Ćmielów	85-71	1	1	osada osada cmentarzysko cmentarzysko	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka k. pomorska nieokreślona	C.39 z 28.02.2019 r.
2.	Podgrodzie	85-71	2	65	zamek	XV-pocz. XVI w.	264A z 28.06.1982 r.
3.	Ruda Kościelna	84-71	18	1	kopalnia krzemienia pasiastego "Ostroga" wraz z pracowniami nakopalnianymi	neolit, wczesny okres epoki brązu	266/A z 15.07.1982 r.

⁴ Wykaz obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach (źródło: [file:///C:/Users/relik/Downloads/Stanowiska%20archeologiczne%20wpisane%20do%20rejestru%20zabytkow%20na%20terenie%20woj.%20swietokrzyskiego%20\(stan%20z%20dnia%2014.09.2016%20r.\)%20-%20Kopia%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/relik/Downloads/Stanowiska%20archeologiczne%20wpisane%20do%20rejestru%20zabytkow%20na%20terenie%20woj.%20swietokrzyskiego%20(stan%20z%20dnia%2014.09.2016%20r.)%20-%20Kopia%20(1).pdf)).

4.	Ruda Kościelna	84-71	19	2	kopalnia krzemienia "Księża Rola"	neolit/WEB	261/A z 15.09.1981 r.
5.	Ruda Kościelna	84-72	10	18	kopalnia krzemienia pasiastego "Borownia" wraz z pracowniami nakopalnianymi	od środkowego neolitu do końca wczesnej epoki brązu	260/A z 15.09.1981 r.
6.	Sudół, Krzemionki, Stoki Stare, Ruda Kościelna	83-71	1	1	kopalnia krzemienia i pracownie krzemieniarskie	neolit i epoka brązu, ok. 3900-1600 B.C	C.1 z 01.09.1986, 15.12.1999 r.
7.	Wola Grójcecka	85-71	1	90	kurhan	nieokreślona	574/A z 26.05.1994 r.

5.3.2 Park kulturowy

Zgodnie z art. 15 pkt 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Trwają prace nad utworzeniem parku kulturowego na terenie Gminy Ćmielów, obecnie pn. „Rudzki Park Kulturowy na terenach północnych gminy Ćmielów”. Rada Miejska w Ćmielowie podjęła w tym celu uchwałę nr LXXVI z dnia 27 października 2023 r. Pierwsze kroki na utworzeniu parku kulturowego podjęte zostały 14 czerwca 2019 r., kiedy Burmistrz gminy Ćmielów wraz z wóldarzami gmin Bodzechów i Ożarów podpisał list intencyjny w tym zakresie. Miał on nosić wówczas nazwę: „Park Kulturowy Pradziejowego Górnictwa Krzemienia nad Kamienną”.

Park kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz układów urbanistycznych i ruralistycznych miejscowości Ruda Kościelna, Stoki Stare, Stoki Małe, Stoki Duże, Boria, Podgórze i Wiktoryn, położone w północnej części gminy Ćmielów, unikalnych obiektów pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego, wpisanych na Listę Dziedzictwa Światowego UNESCO oraz wyróżniających się zabytków, charakterystycznych dla miejscowych tradycji architektoniczno-budowlanej, a także walorów przyrodniczo-krajobrazowych obszaru NATURA 2000 Dolina Kamiennej PLH 260019.

Ochrona realizowana będzie poprzez:

- 1) sporządzenie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków planu ochrony parku;
- 2) uwzględnienie zasadniczych ustaleń planu ochrony parku w strategii rozwoju gminy oraz opracowanym na jej podstawie planie ogólnym gminy;
- 3) sporządzenie i uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów Parku;
- 4) powołanie Rady Konsultacyjno-Naukowej jako ciała doradczego dla Burmistrza i Rady Miejskiej w Ćmielowie w zakresie realizacji celów powołania Parku;
- 5) powołanie jednostki organizacyjnej do zarządzania Parkiem albo powierzenie jej zadań innemu podmiotowi.

Na terenie Parku ustala się zakazy i ograniczenia:

- 1) zakazuje się:
  - a. lokalizacji kopalń wapienia i innych kopalni oraz budowy zakładów dla ich przetwarzania;
  - b. lokalizacji wielkopowierzchniowych farm fotowoltaicznych, t. j. obiektów o łącznej mocy powyżej 500 kW, dużych magazynów energii oraz elektrowni wiatrowych;
  - c. składowania lub magazynowania odpadów poza miejscami do tego wyznaczonymi w ramach prowadzenia gminnych gospodarek odpadami.
  - d. lokalizacji spalarni odpadów i innych uciążliwych działalności.
- 2) Działalności usługowa i rolnicza oraz ich lokalizacje będą wynikać z obowiązującego na terenie parku kulturowego planu zagospodarowania przestrzennego, który powstanie jako efekt uchwalenia parku.

Graficzne ujęcie przebiegu granic Parku zawiera poniższa mapa.

Ryc. 4. Rudzki Park Kulturowy. Załącznik graficzny Nr 1 do Uchwały Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr LXXVI/508/2023 z dnia 27 października 2023 r. Granica parku została oznaczona czerwoną linią.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomości, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021 poz. 56).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących zabytków ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Ćmielów została zaktualizowana w 2023 r. Zawiera łącznie 743 obiekty (78 - zabytki nieruchome, 665 - stanowiska archeologiczne). Występują w niej obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (niefigurujące w rejestrze).

Zestawienie obiektów nieruchomości i archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Ćmielów przedstawiono w Aneks nr 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Zabytki na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO

Na 43. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa zapadła decyzja o wpisie na Listę światowego dziedzictwa **Krzemionkowskiego regionu pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego (z dn. 6 lipca 2019 r.)**.

Krzemionkowski region pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego (w skrócie: Krzemionki) znajduje się na północno-wschodnim skraju Gór Świętokrzyskich w centralnej Polsce po obu stronach rzeki Kamiennej. Jest to dobro seryjne składające się z czterech części składowych: głównego pola górniczego Krzemionki Opatowskie (część obszaru położona jest na terenie gminy Ćmielów, grunty wsi Stare Stoki), dwóch mniejszych pól górniczych o nazwie Borownia (gmina Ćmielów) i Koryczna (częściowo na terenie gminy Ćmielów), leżących na tej samej strukturze geologicznej, oraz prehistorycznej stałej osady górniczej o nazwie Gawroniec (gmina Ćmielów); w tym miejscu odbywała się końcowa obróbka pochodzących z kopalni, wstępnie przygotowanych krzemieni, które następnie trafiały do dystrybucji. Dobro datowane jest na okres od roku 3900 do roku 1600 p.n.e. (od neolitu do wczesnej epoki brązu) i jest jednym z największych znanych kompleksów tego typu. Stanowi ono również jedyny znany obecnie najbardziej kompletny i całkowicie czytelny społeczno-techniczny przykład prehistorycznego wydobywania i obróbki krzemienia, zarazem prezentując niezwykle szeroką gamę pradawnych technik eksploatacji krzemienia w obrębie jednego obszaru wydobywczego. Znajdują się tam również wielkie komory kopalniane o powierzchni ponad 500 m², które nie występują w żadnym innym miejscu tego typu na świecie. Co więcej, wydobywano tutaj jedyny w swoim rodzaju minerał – krzemień pasiasty o wyglądzie przypominającym ubarwienie zebry z pasami o odcieniach szarości ułożonymi naprzemiennie – który po wydobywaniu i przetworzeniu w siekierki rozprowadzano w promieniu blisko 650 km od kompleksu, co zostało potwierdzone znaleziskami na terenie dzisiejszych Niemiec, Czech, Moraw, Słowacji, zachodniej Ukrainy, Białorusi i Litwy.

Na terenie występują różnorodne rodzaje kopalni wraz z zadziwiająco dobrze zachowaną powierzchnią antropogeniczną, która ukazuje niezwykle prehistoryczny krajobraz przemysłowy złożony z poszybowych obniżen terenu i wzniesień powstałych z odpadów kopalnianych. Widoczne są także pozostałości warsztatów obróbki krzemienia, osad robotniczych i szlaków komunikacyjnych. Osada Gawroniec, niezbędna dla funkcjonalnej integralności systemu zarządzania złożami, jest wyraźnym świadectwem organizacji prehistorycznej społeczności opierającej się na górnictwie.

Krzemionkowski region pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego dostarcza informacji o stylu życia i pracy osiadłych prehistorycznych wspólnot, który odróżnia okres neolitu od wcześniejszej

epoki. Rejon dostarcza wyjątkowe dowody naukowe i antropologiczne. Stanowią one element pełnego materialnego świadectwa specyficznej tradycji kulturowej, która zaniknęła.

O wartości obiektu wraz z osadą Gawroniec stanowiącą jego integralną część (oraz najważniejszą osadę prehistoryczną w regionie), dodatkowo świadczy potwierdzona dystrybucja siekier z krzemienia pasiastego w promieniu ponad 650 kilometrów od kompleksu – jest to największy zarejestrowany zasięg dla prehistorycznych siekier z krzemienia, który dostarcza istotnych informacji o wędrownkach prehistorycznych ludzi.

5.6 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Placówką muzealną na terenie gminy Ćmielów jest **Żywe Muzeum Porcelany**⁵ w Ćmielowie. Placówka funkcjonuje na terenie prywatnej Fabryki Porcelany AS Ćmielów, w ramach Centrum Porcelany Artystycznej. Muzeum zostało otwarte w maju 2005 r. z inicjatywy Adama Spały – właściciela Fabryki Porcelany AS Ćmielów. W ramach jego zwiedzania prezentowane są następujące wystawy i ekspozycje:

- ✓ warsztat garncarski wraz z informacjami o historii ćmielowskiego garncarstwa,
- ✓ hala fabryczna wraz z 22-metrowym piecem garncarskim,
- ✓ w kolejnym etapie zwiedzający mają okazję wejścia do starego, oryginalnego pieca do wypалу porcelany. W piecu zorganizowana jest sala multimedialna, w której prezentowany jest film wprowadzający w tajniki produkcji (nagrany wewnątrz hal fabrycznych).
- ✓ Sala Marmurowa z kolekcją współczesnej rzeźby porcelanowej (lata 50-te i 60-te XX w.). Autorami rzeźb są m.in. Lubomir Tomaszewski, Henryk Jędrasiak, Hanna Orthwein, Mieczysław Naruszewicz. Działa tu również punkt handlowy.

5.7 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Organizatorem i animatorem działań związanych z życiem kulturalnym w mieście i gminie jest Dom Kultury im. Witolda Gombrowicza w Ćmielowie, który prowadzi działalność w budynku przy ul. Rynek 50. Dom Kultury jest samorządową instytucją kultury i służy do realizacji zadań gminy w zakresie:

- ✓ rozpoznawanie i koordynacja inicjatyw kulturalnych,
- ✓ organizowanie zespołowego uczestnictwa w gminnych imprezach kulturalnych,
- ✓ prowadzenie bieżącej informacji kulturalnej na terenie gminy,
- ✓ edukacji kulturalnej i wychowanie przez sztukę,
- ✓ popularyzacja książek i czytelnictwa.

W placówce mieści się Miejska Biblioteka z dwoma oddziałami, Oddział dla Dzieci i Młodzieży, Oddział dla Dorosłych. Biblioteka posiada filię w Borii.

⁵ <https://turystyka.cmielow.com.pl/>

Dom Kultury jest animatorem cyklicznych imprez plenerowych oraz okolicznościowych, takich jak:

- ✓ Noc Świętojańska,
- ✓ Dni Ćmielowa,
- ✓ Dzień Ceramika,
- ✓ Jarmark ćmielowski oraz dożynki Gminne

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Ćmielów zakresie ochrony zabytków.

Tabela 8. Analiza SWOT Gminy Ćmielów.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • korzystne położenie gminy w sąsiedztwie dużego ośrodka miejskiego i przemysłowego oraz przy ważnym szlaku kolejowym, • istnienie obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych, artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych, m.in.:   <ul style="list-style-type: none"> ✓ zespoły sakralne w Ćmielowie i Rudzie Kościelnej, ✓ zespoły dworsko-parkowe w Przeuszynie i Rudzie Kościelnej, ✓ pozostałości zamku w Ćmielowie, ✓ ruiny zamku w Podgrodziu, ✓ historyczny układ urbanistyczny miasta Ćmielów, ✓ liczne kapliczki i krzyże przydrożne.   • duża ilość stanowisk archeologicznych świadczących o historii terenu • stanowiska archeologiczne o wysokiej randze wpisane do rejestru zabytków (m.in. osada Gawroniec – stanowisko archeologiczne Ćmielów 1, kurhan w Woli Grójeckiej), • tradycje hutnicze sięgające okresu wpływów rzymskich I-IV w. n.e., • tradycje ludowej wytwórczości garncarskiej w Ćmielowie, • tradycje przemysłu ceramicznego zapoczątkowanego pod koniec XVIII w. w Ćmielowie, • „Krzemionkowski region prehistorycznego górnictwa krzemienia pasiastego” wpisany w 2019 r. na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, • położenie na terenie gminy jednej z najstarszych fabryk porcelany oraz atrakcje turystyczne: „Żywe Muzeum Porcelany w Ćmielowie” oraz warsztaty ceramiczne, • Ćmielowska Tężnia Solankowa, • korzystne walory środowiskowe, krajobrazowe wynikające z uwarunkowań przyrodniczych oraz położenia gminy (Dolina Kamiennej), • szlaki turystyczne przebiegające przez teren gminy związane z miejscami historyczno-zabytkowymi i kulturowymi: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ćmielów (szosą w kierunku Borii) – Ruda Kościelna (zabytkowy kompleks dworski i kościelny) – Stoki (dolina Kamiennej, odkrywki skalne, dawne figury i kapliczki przydrożne – przykłady rzeźby warsztatowej) – Podgórze – Wólka Lipowa – Tarłów – Ożarów – Ćmielów (ok. 50 km), ✓ Ćmielów – Drygulec – Ożarów – Przybysławice – Sobótka – Sandomierz – Zawichost - Czyżów Szlachecki – Ożarów – Ćmielów (ok. 85 km), ✓ Ćmielów - Ożarów – Bidziny – Gierczyce – Opatów – Buszkowice - Ćmielów (ok. 43 km), ✓ Ćmielów - Bodzechów - Ostrowiec Świętokrzyski – Krzemionki Opatowskie – Boria – Ruda Kościelna - Ćmielów (ok. 35 km), ✓ „Śladami Witolda Gombrowicza”: Ćmielów (Miejscowy Dom Kultury im. Witolda Gombrowicza prowadzi ośrodek dokumentujący życie i twórczość tego pisarza oraz organizuje wystawy tematyczne) – Ruda Kościelna – Tarłów – Potoczek – Bałtów –

<p>Krzemionki Opatowskie – Ostrowiec – Nietulisko – Doły Biskupie – Ostrowiec – Jacentów – Grocholice – Bodzechów – Ćmielów (ok. 100 km),</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dolina Kamiennej: Ćmielów – Denków – Ostrowiec – Nietulisko – Brody Iłżeckie (zalew) – Starachowice – Wąchock – Skarżysko (ok. 60 km), ✓ Szlak rowerowy czarny – architektury obronnej o długości 500,5 km na trasie, którego znajduje się Ćmielowski zamek oraz Świętokrzyski Szlak Architektury Drewnianej, który przebiega przez m. Ruda Kościelna (kościół parafialny pw. Zaślubin NMP). <ul style="list-style-type: none"> • Krzemienny Szlak (sieć ścieżek rowerowych) obejmujący teren Gminy Ćmielów, • działalność Kół Gospodyń Wiejskich, • działalność lokalnych stowarzyszeń, • funkcjonowanie Domu Kultury im. W. Gombrowicza w Ćmielowie, • organizacja cyklicznych imprez (takie jak Noc Świętojańska, Dni Ćmielowa, Dzień Ceramika, Dożynki Gminne), • działające zespoły ludowe („Stocaneczka” oraz „Borianki”) • działania związane z renowacją zabytków prowadzone w ostatnich latach, m.in.: <ul style="list-style-type: none"> ✓ rewitalizacja rynku w Ćmielowie, ✓ prace renowacyjne i zabezpieczające (którym towarzyszą badania archeologiczne) na terenie zespołu zamkowego w Ćmielowie,   • systematycznie opracowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego; • opracowane i na bieżąco aktualizowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.
SLABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy, • brak świadomości społecznej w zakresie należytego dbania o zabytki, • niewystarczające środki finansowe przeznaczane na ochronę zabytków, • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, w tym części budynków wschodzących w skład układu urbanistycznego miasta Ćmielowa, • niewystarczająca działalność edukacyjna, której celem jest rozwój zainteresowań dziedzictwem kulturowym i historycznym wśród dzieci i młodzieży. • niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego, • niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów, • brak tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych obiektów z terenu gminy; • brak odpowiedniego zabezpieczenia i wykorzystania ruin dawnych obiektów zabytkowych (m.in. ruin zamku w Podegrodziu).
SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> • przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, • rozwój turystyki, agroturystyki i rekreacji w oparciu o istniejące walory naturalne, obiekty zabytkowe i kulturowe, • współpraca i koordynacja działań konserwatorskich z Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, • wzrost świadomości mieszkańców gminy w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego, • uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach programowych gminy, • uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym, • korzystanie z wszelkich programów i funduszy, w ramach których pozyskane zostaną środki na remont obiektów zabytkowych gminy oraz rozwój turystyki, • stworzenie oferty turystycznej, • stworzenie cyklicznych i okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących zabytki,

- wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego jako jednej z atrakcji regionu,
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży,
- promowanie szlaków turystyczno-kulturowych i rozwój turystyki aktywnej,
- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy,
- współpraca z organizacjami turystycznymi, młodzieżowymi i innymi.

ZAGROŻENIA

- wysokie koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne,
- zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację,
- niewystarczające środki na rozwój infrastruktury turystycznej,
- niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy,
- samowolne prace przy zabytkach bez wymaganych pozwoleń konserwatora zabytków,
- budowa i wprowadzanie elementów architektonicznych, niewpisujących się w krajobraz kulturowy gminy,
- zdarzenia losowe.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy, zostały opracowane priorytety. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji *Gminnego Programu* i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Programu*, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania *Gminnego Programu* oraz efektywność wcielenia ich w życie.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety i zadania Programu Opieki nad Zabytkami gminy Ćmielów na lata 2024-2027.

Priorytet 1	
OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
1. 1. Zahamowanie	1.1.1. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie

procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<p>z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach niebędących własnością gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne (m.in. kaplica grobowa Długoszewskich na cmentarzu parafialnym w Ćmielowie, stara plebania w Ćmielowie, budynek dawnego dworca w Ćmielowie), ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomościach i ruchomych, ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Świętokrzyskiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych. <p>1.1.2. Wspieranie ochrony zespołów dworsko-parkowych jako charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy (zespół pałacowo-parkowy w Rudzie Kościelnej i Przeuszynie).</p> <p>1.1.3. Ochrona zabytkowych parków dworskich:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazane są działania zmierzające do rewaloryzacji parku podworskiego w Przeuszynie. Prace rewaloryzacyjne powinny uwzględnić m.in.: wytyczenie nowych, nawiązujących do historycznego rozplanowania ścieżek, usunięcie samosiejek i ewentualne dosadzenia, głównie krzewów i bylin. Konieczna jest też naprawa ogrodzenia wokół parku. Prace te poprzedzić należy projektem rewaloryzacji uzgodnionym z WKZ. <p>1.1.4. Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.</p> <p>1.1.5. Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.</p> <p>1.1.6. Wspieranie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb (m.in. budynek dawnej plebanii w Ćmielowie, dwór w dawnym zespole dworsko-parkowym w Przeuszynie) przy zachowaniu charakterystycznej dla obiektów architektury.</p> <p>1.1.7. Sprawowanie opieki nad zabytkowymi cmentarzami na terenie Gminy (szczególnie tych w złym stanie), poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ prace pielęgnacyjne i porządkujące, ✓ usuwanie roślinności zielonej oraz samosiewek drzew, ✓ oznakowanie obiektów (cmentarz polsko-katolicki w Podgórzu),
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zabezpieczenie najbardziej narażonych na degradację pomników nagrobnych na cmentarzach, a następnie kompleksowa konserwacja tychże obiektów, ✓ zaznaczenie cmentarzy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ✓ upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, ✓ zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających. <p>1.1.8. Bieżące prace remontowe przy kapliczkach i pomnikach z terenu gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ uzgadnianie wszelkich działań przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, ✓ zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp., ✓ opracowanie planu opieki nad zabytkowymi kapliczkami przydrożnymi oraz podjęcie prac konserwatorskich (w miarę potrzeb). <p>1.1.9. Wspieranie zamierzeń dążących do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.</p> <p>1.1.10. Umieszczenie lub uzupełnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowisk archeologicznych.</p> <p>1.1.11. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu gminy na dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>1.1.12. Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.</p> <p>1.1.13. Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni i na cmentarzach.</p> <p>1.1.14. Ochrona stanowisk archeologicznych poprzez zachowanie w stanie istniejącym z zakazem ingerencji mechanicznej w ich strukturę. Obowiązek ochrony odkrytych przypadkowo znalezisk, zabezpieczenia ich i powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o dokonanych odkryciach.</p>
PRIORYTET 2: OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
2.2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i	<p>2.2.1. Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego.

<p>środowiska przyrodniczego</p>	<p>2.2.2. Zadania dla gminnej ewidencji zabytków:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ podjęcie zarządzeniem Gminnej Ewidencji Zabytków, ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdanie z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), ✓ zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Miasta. <p>2.2.3. Walka z samowolami budowlanymi.</p>
<p>Priorytet 3: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ</p>	
<p>Kierunki działań:</p>	<p>Zadania:</p>
<p>3.1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym</p>	<p>3.1.1. Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Miasta.</p> <p>3.1.2. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>3.1.3. Pielęgnowanie tożsamości kulturowej regionu, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.</p> <p>3.1.4. Publikowanie materiałów związanych z dziejami gminy, w tym wyników badań archeologicznych.</p> <p>3.1.5. Konkursy o tematyce związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego na szczeblu szkoły, miasta czy powiatu - plastyczne, fotograficzne i historyczne.</p> <p>3.1.6. Ustanowienie nagród za najlepsze inicjatywy i działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.</p>
<p>3.2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy służąca kreacji produktów</p>	<p>3.2.1. Stworzenie systemu informacji o dziedzictwie kulturowym miasta i gminy poprzez wykorzystanie strony internetowej miasta, lub stworzenie nowej strony zawierającej informacje o walorach krajobrazu kulturowego, zabytkach oraz o historii miasta i gminy, o miejscowych tradycjach, zwyczajach, obyczajach i legendach jak również wiadomości z dziedziny ochrony i promocji zabytków, aktualne informacje i zmiany prawne w tej dziedzinie, oraz informacje i pomoc dla właścicieli zabytków.</p>

turystyki kulturowej	<p>3.2.2. Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy.</p> <p>3.2.3. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy.</p> <p>3.2.5. Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie gminy.</p>
---------------------------------	--

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Burmistrz Gminy Ćmielów. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miasta, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie, co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez burmistrza miasta zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Miejskim, w skład, którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów zabytkowych poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Finansowanie zadań ochrony i opieki nad zabytkami na terenie Gminy może być realizowane z uwzględnieniem środków:

1. Krajowych:
  - ✓ dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
  - ✓ dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
  - ✓ dotacje Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji;
  - ✓ dotacje gminne;
  - ✓ dotacje wojewódzkie i powiatowe
  - ✓ programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Zagranicznych (środki Unii Europejskiej i inne środki pomocowe);
3. Niepublicznych (środki prywatne osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych).

1. Dotacje krajowe

Sprawy związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie, którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- ✓ dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- ✓ dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych.

W wyjątkowych wypadkach dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i §1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:**Program „Dziedzictwo Kulturowe”**

Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program składa się z następujących priorytetów:

1. Ochrona zabytków;
2. Wspieranie działań muzealnych;
3. Kultura ludowa;
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
5. Ochrona zabytków archeologicznych.

Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:

- ✓ ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego;
- ✓ budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych;
- ✓ rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury;
- ✓ międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne;
- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

2. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020

W ramach programu wyodrębniono oś priorytetową 4: Dziedzictwo naturalne i kulturowe. Priorytet inwestycyjny 6c: zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Zakłada realizację inwestycji dotyczących wzmocnienia potencjału województwa w kontekście ochrony i rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Województwo Świętokrzyskie jest regionem, w którym w dziedzictwie kultury upatruje się istotny czynnik wpływający na rozwój społeczno-gospodarczy, jak również w zakresie budowania tożsamości kulturowej.

Typy przedsięwzięć:

Wsparcie uzyskują przedsięwzięcia dotyczące:

- ✓ zachowania i zabezpieczenia obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych dla celów rozwoju społeczno-gospodarczego, dostosowania obiektów dziedzictwa kulturowego do funkcji turystycznych lub kulturowych;
- ✓ promocji dziedzictwa kulturowego regionu wraz z tworzeniem i promocją produktów tradycyjnych i regionalnych oraz kompleksowych produktów turystycznych (w tym tworzenie szlaków kulturowych). Działania informacyjno - promocyjne będą wspierane jedynie jako element szerszego działania w ramach projektu;
- ✓ organizacji wydarzeń kulturalnych;
- ✓ rozwoju zasobów kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego (w tym poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego), przebudowy i renowacji instytucji kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego oraz konserwacji i restauracji obiektów zabytkowych wraz z dostosowaniem do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym działalności gospodarczej;
- ✓ zakupu wyposażenia oraz konserwacji muzealiów, materiałów archiwalnych starodruków itp.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2021-2027)

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko wyodrębniono

Oś priorytetową VI: Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego

Priorytet Inwestycyjny 6.3: Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Jego celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń. W związku z tym priorytetem wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, a także projekty dotyczące rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Ćmielów,

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Ćmielów.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

W ostatnich latach władze samorządowe zrealizowały istotne dla wizerunku gminy zadania, m.in.:
2022 r.⁶

- zagospodarowanie terenu wokół kapliczki zlokalizowanej w m. Łysowody. Prace polegały na wykonaniu jej zadaszenia z konstrukcji drewnianej. Ponadto zagospodarowano teren przy kapliczce poprzez ułożenie palisad betonowych. Łączny koszt robót: 7 062,89 zł.
- remont dwóch zbiorowych mogił żołnierzy AK z oddziału Tarzana na cmentarzu parafialnym w Ćmielowie. Burmistrz pozyskała środki finansowe na realizację zadania pn. „*Remont dwóch zbiorowych mogił żołnierzy AK z oddziału Tarzana na cmentarzu parafialnym w Ćmielowie*”. Środki pochodziły od wojewody świętokrzyskiego na bieżące utrzymanie, remont oraz sprawowanie opieki nad cmentarzami i mogiłami wojennymi. W zakresie prac wymieniono: 32 szt. krzyży z lastryka na granit, wymieniono cokoły mogił z lastrykowych na granitowe oraz utwardzono teren przy mogiłach kostką kamienną granitową. Całkowita wartość zadania wyniosła 99 000 zł brutto i z całości została pokryta z pozyskanych środków.
- Rewitalizacja Ćmielowa (m.in. przebudowę chodników, budowa boiska wielofunkcyjnego przy Szkole Podstawowej nr 1, budowa kompleksu wypoczynkowo-rekreacyjnego i obiektów małej architektury, przebudowa Ćmielowskiego Rynku wraz z Parkiem Miejskim).

Kwota dofinansowania: 4 942 255,31 zł

Wkład własny Gminy: 549 139,48 zł

Źródło finansowania: Polski Ład

Wartość inwestycji: 5 491 394,79 zł

2021⁷:

- Uchwała Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXXVIII/252/2021 z dnia 29 marca 2021 r. w sprawie: przyznania dotacji celowej z budżetu Gminy Ćmielów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonych lub znajdujących się na terenie Gminy Ćmielów.

2020 r.⁸

⁶ Raport o stanie gminy Ćmielów 2022 r.

⁷ Raport o stanie gminy Ćmielów 2021 r.

⁸ Raport o stanie gminy Ćmielów 2020 r.

- *„Rewitalizacja przestrzeni publicznej centrum Ćmielowa na rzecz rozwoju aktywności społecznej i przedsiębiorczości mieszkańców”*. W ramach projektu wykonano:
  - doposażenie w urządzenia placu zabaw, siłowni zewnętrznych i montaż elementów małej architektury w Parku Miejskim,
  - uzbrojenie terenu ul. Rynek w sieć kanalizacyjną i wodociągową (w tym zabezpieczenie przeciwpożarowe budynku Domu Kultury przez montaż hydrantów zewnętrznych);
  - rozbudowę istniejącej sieci kanalizacji sanitarnej, umożliwiającej podłączenie budynku Domu Kultury;
  - wykonanie hydrantów wewnętrznych w budynku Domu Kultury w Ćmielowie oraz przyłącza kanalizacyjnego do budynku;
  - rozbudowę systemu monitoringu wizyjnego placu przy Domu Kultury w Ćmielowie, - zakupiono oświetlenie i nagłośnienie sceniczne, doposażono pracownię muzyczną oraz doposażono bibliotekę Domu Kultury w Ćmielowie.
- Uchwała Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr XXIV/146/2020 z dnia 21 lutego 2020 r. w sprawie przyznania dotacji celowej z budżetu Gminy Ćmielów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonych lub znajdujących się na terenie Gminy Ćmielów.

ANEKS 1. WYKAZ OBIEKTÓW W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU GMINY ĆMIELÓW

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków	Nr. dz.
1	Ćmielów		Układ urbanistyczny	1505 r. - k. XIX w.		
2	Ćmielów	ul. Ostrowiecka	Zespół kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP	XIV w.		2318, 2319/3 obręb miasto Ćmielów
3	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 36	Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w zespole kościoła parafialnego	1326 r.	A.598/1 z 18.03.1957 r., 28.10.1971 r. i 20.05.1977 r.	2318 obręb miasto Ćmielów
4	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 36	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP	poł. XVIII w., rozbud. 1799 r., przebud. 2 ćw. XIX w.	A.598/2 z 18.03.1957 r., 28.10.1971 r. i 20.05.1977 r.	2318 obręb miasto Ćmielów
5	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 36	Kostnica w zespole kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP	1770 r.	A.598/3 z 18.03.1957 r., 28.10.1971 r. i 20.05.1977 r.	2318 obręb miasto Ćmielów
6	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 36	Ogrodzenie cmentarza kościelnego z bramą w zespole kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP	poł. XVIII w.	A.598/4 z 18.03.1957 r., 28.10.1971 r. i 20.05.1977 r.	2318 obręb miasto Ćmielów
7	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 36	Kostnica 2 w zespole kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP	XVIII w.		2318 obręb miasto Ćmielów
8	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 36	Cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w zespole kościoła parafialnego	XIV w.		2318 obręb miasto Ćmielów
9	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 34	Plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP	1 poł. XIX w.		2319/3 obręb miasto Ćmielów
10	Ćmielów	ul. Zacisze	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki	1807 r.	A.599 14.06.1988 r.	1619/1 obręb miasto Ćmielów
11	Ćmielów	ul. Zacisze 17	Kaplica grobowa Długoszewskich	1835 r.		1619/1 obręb miasto Ćmielów
12	Ćmielów	na Rynku	Figura Św. Floriana	1704 r., odnowiona 1906 r.		1396/4 obręb miasto Ćmielów
13	Ćmielów	ul. Opatowska	Kapliczka Św. Jana Nepomucena	XVIII/XIX w.		1698/9 obręb miasto Ćmielów
14	Ćmielów	ul. Zamkowa, naprzeciw posesji nr 1	Kapliczka	1 poł. XIX w.		1290 obręb miasto Ćmielów

15	Ćmielów	ul. Sandomierska, obok posesji nr 105	Kapliczka	1854 r.		1273 obręb miasto Ćmielów
16	Ćmielów	ul. Zamkowa, w lesie, na zach. od stadionu miejskiego	Kapliczka			233 obręb miasto Ćmielów
17	Ćmielów	ul. Zamkowa 16	Zespół zamkowy	1519-1531		1004/1 obręb miasto Ćmielów
18	Ćmielów	ul. Zamkowa 16	Ruina budynku pałacowego I w zespole zamkowym	1519-1531	A.600/1 z 4.12.1956 r., 23.04.1967 r. i 20.05.1977 r.	1004/1 obręb miasto Ćmielów
19	Ćmielów	ul. Zamkowa 16	Ruina budynku pałacowego II w zespole zamkowym	1519-1531	A.600/2 z 4.12.1956 r., 23.04.1967 r. i 20.05.1977 r.	1004/1 obręb miasto Ćmielów
20	Ćmielów	ul. Zamkowa 16	Ruina kaplicy na wyspie w zespole zamkowym	1528 r.	A.600/3 z 4.12.1956 r., 23.04.1967 r. i 20.05.1977 r.	1004/1 obręb miasto Ćmielów
21	Ćmielów	ul. Zamkowa 16	Ruina budynku przedzamcza z wieżą bramną w zespole zamkowym	1519-1531	A.600/4 z 4.12.1956 r., 23.04.1967 r. i 20.05.1977 r.	1004/1 obręb miasto Ćmielów
22	Ćmielów	ul. Zamkowa 16	Fortyfikacje ziemne z bastionami w zespole zamkowym	1 poł. XVII w.	A.600/5 z 4.12.1956 r., 23.04.1967 r. i 20.05.1977 r.	1004/1 obręb miasto Ćmielów
23	Ćmielów	ul. Dworcowa 32	Budynek dworca kolejowego	XX w.		756 obręb miasto Ćmielów
24	Ćmielów	ul. Długa 20	Dom	2 poł. XIX w.		1569 obręb miasto Ćmielów
25	Ćmielów	ul. Długa 32	Dom	XIX/XX w.		1575 obręb miasto Ćmielów
26	Ćmielów	ul. Długa 48	Dom	XIX/XX w.		1584 obręb miasto Ćmielów
27	Ćmielów	ul. Długa 62	Dom	poł. XIX w.		1594 obręb miasto Ćmielów
28	Ćmielów	ul. Długa 80	Dom	XIX/XX w.		1670 obręb miasto Ćmielów
29	Ćmielów	ul. Długa 102	Dom	XIX/XX w.		1708/2 obręb miasto Ćmielów
30	Ćmielów	ul. Długa 114	Dom	XIX/XX w.		1713 obręb miasto Ćmielów

31	Ćmielów	ul. Długa 116	Dom	XIX/XX w.		1715 obręb miasto Ćmielów
32	Ćmielów	ul. Długa 120	Dom	XIX/XX w.		1717 obręb miasto Ćmielów
33	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 13	Dom	poł. XIX w.		1464/2 obręb miasto Ćmielów
34	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 24	Dom	XIX/XX w.		1364 obręb miasto Ćmielów
35	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 28	Dom	poł. XIX w.		1362/2 obręb miasto Ćmielów
36	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 30	Dom	XIX/XX w.		1361 obręb miasto Ćmielów
37	Ćmielów	ul. Ostrowiecka 39	Dom	XIX/XX w.		1449/1 obręb miasto Ćmielów
38	Ćmielów	ul. Rynek 5	Dom	1 poł. XIX w.		1385 obręb miasto Ćmielów
39	Ćmielów	ul. Rynek 23	Dom	1892 r.		1400/1 obręb miasto Ćmielów
40	Ćmielów	ul. Rynek 24	Dom	1893 r.		1401 obręb miasto Ćmielów
41	Ćmielów	ul. Rynek 25	Dom	1896 r.		1403 obręb miasto Ćmielów
42	Ćmielów	ul. Rynek 42	Dom	2 poł. XIX w.		1481 obręb miasto Ćmielów
43	Ćmielów	ul. Sandomierska 20	Dom	2 poł. XIX w.		1505 obręb miasto Ćmielów
44	Ćmielów	ul. Sienkiewicza 11	Dom	2 poł. XIX w.		1330 obręb miasto Ćmielów
45	Ćmielów	ul. Szydłowiecka 20	Dom	XIX/XX w.		1352, 1353 obręb miasto Ćmielów
46	Boria	83	Dom	XIX/XX w.		809 obręb Boria
47	Boria- Wyrzyko- wszczyna	przy drodze Boria-Ruda Bałtowska	Kapliczka	1737 r.		312 obręb Boria
48	Brzóstowa	58	Dom	1910 r.		928 obręb Brzóstowa
49	Czarna Glina	2	Dom	l. 20-te XX w.		26 obręb Czarna Glina
50	Czarna Glina		Zbiorowa Mogiła Powstańców Styczniowych	1863 r.	A.597 z 24.05.1993 r.	156/244 obręb Borownia
51	Grójec	65	Dom	1900-1902		206 obręb Grójec
52	Grójec	obok nr 67	Kapliczka	1898 r., odnowiona 2019 r.		359 obręb Grójec

53	Grójec - Krasków	naprzeciw nr 169	Kapliczka	1906 r.		37/2 obręb Grójec
54	Jastków	obok Domu Kultury (świetlica wiejska)	Kapliczka			141 obręb Jastków
55	Krzczonowice	obok nr 59	Kapliczka	1904 r.		204 obręb Krzczonowice
56	Krzczonowice	naprzeciw posesji nr 90	Kapliczka	XVIII w., 1970 r.		260 obręb Krzczonowice
57	Krzczonowice	przy drodze Jastków - Kolonia Krzczonowice	Kapliczka	1904 r.		113/1 obręb Krzczonowice
58	Podgórze		Cmentarz polsko-katolicki	1931 r.		585/3 obręb Podgórze
59	Podgrodzie		Pozostałości ruin zamku wraz ze śladami wałów i fosy	1 poł. XIV w.	A.601 z 16.06.1977 r.	234 obręb Podgrodzie
60	Podgrodzie	na pd. od posesji nr 1	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	1840 r.		383 obręb Podgrodzie
61	Przeuszyn		Zespół dworsko – parkowy	XIX-XX w.		101/4, 101/6, 101/10, 102, 103, 104, 105, 112, 117/1, 143
62	Przeuszyn	70A	Dwór w zespole dworsko – parkowym	1905 r.	A.602/1 z 11.12.1957 r. i 27.05.1986 r.	101/4 obręb Przeuszyn
63	Przeuszyn	obok nr 70	Dawny budynek gospodarczy w zespole dworsko – parkowym	1 poł. XIX w.	A.602/2 z 11.12.1957 r. i 27.05.1986 r.	101/11 obręb Przeuszyn
64	Przeuszyn	69a	Rządcówka w zespole dworsko – parkowym	ok. 1890 r.	A.602/3 z 11.12.1957 r. i 27.05.1986 r.	112 obręb Przeuszyn
65	Przeuszyn		Park w zespole dworsko – parkowym	1 poł. XIX w.	A.602/4 z 11.12.1957 r. i 27.05.1986 r.	101/4 i 101/11 obręb Przeuszyn
66	Ruda Kościelna		Zespół kościoła parafialnego p.w. Zaślubin NMP	XVIII w.		23 obręb Ruda Kościelna
67	Ruda Kościelna		Kościół pw. Zaślubin NMP w zespole kościoła parafialnego	1769-1776	A.603/1 z 18.03.1957 r., 15.04.1967 r. i 16.06.1977 r.	23 obręb Ruda Kościelna
68	Ruda Kościelna		Ogrodzenie cmentarza kościelnego w zespole kościoła parafialnego	1 poł. XIX w.	A.603/2 18.03.1957 r., 15.04.1967 r. i 16.06.1977 r.	23 obręb Ruda Kościelna

69	Ruda Kościelna		Cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w zespole kościoła parafialnego	1769 r.		23 obręb Ruda Kościelna
70	Ruda Kościelna		Cmentarz parafialny	2 poł. XVIII w.	A.604 z 10.06.1988 r.	50 obręb Ruda Kościelna
71	Ruda Kościelna		Zespół dworsko – parkowy	XVIII w.		93, 94/2 obręb Ruda Kościelna
72	Ruda Kościelna	57	Dwór w zespole dworsko – parkowym	XVIII w., przebud. k. XIX w.	A.605/1 z 27.05.1986 r.	93 obręb Ruda Kościelna
73	Ruda Kościelna	67	Gorzelnia w zespole dworsko – parkowym	1909 r.	A.605/2 z 27.05.1986 r.	94/2 obręb Ruda Kościelna
74	Ruda Kościelna		Mur otaczający park w zespole dworsko - parkowym	XIX w.	A.605/3 z 27.05.1986 r.	93 obręb Ruda Kościelna
75	Ruda Kościelna		Park w zespole dworsko – parkowym	XVIII w.	A.605/4 z 27.05.1986 r.	93, cz. dz. 94/2 obręb Ruda Kościelna
76	Ruda Kościelna	obok nr 32	Kapliczka	1851 r.		21/2 obręb Ruda Kościelna
77	Ruda Kościelna	43	Dom	pocz. XX w.		75 obręb Ruda Kościelna
78	Stoki Duże	obok nr 50	Młyn wodny	1905-1910		295/6 obręb Stoki Duże
79	Stoki Stare	na posesji nr 34	Kapliczka	1870 r.		157 obręb Stoki Stare
80	Trębanów	15	Dom	1875 r.		191 obręb Trębanów
81	Wojnowice	obok posesji nr 43	Kapliczka	1855 r.		138/3 obręb Wojnowice

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY ĆMIELÓW

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Boria (Wyrzykowszczyzna)	83-71	1	82	osada otwarta osada otwarta osada otwarta ślad produkcji dymarskiej osada otwarta osada otwarta	neolit lub epoka brązu pradzieje neolit (k. pucharów lejkowatych) epoka żelaza? nowożytność nowożytność?	
2	Boria (Wyrzykowszczyzna)	83-71	5	81	ślad obróbki krzemienia	neolit (k. pucharów lejkowatych lub amfor kulistych)	
3	Boria	83-71	6	83	ślad obróbki krzemienia	neolit lub epoka brązu	
4	Boria	83-71	7	84	punkt osadniczy	nowożytność (XVIII-XIX w.)	
5	Boria	83-71	8	85	ślad obróbki krzemienia	neolit lub epoka brązu	
6	Boria	83-71	9	86	ślad obróbki krzemienia	neolit lub epoka brązu	
7	Boria	83-71	10	87	ślad obróbki krzemienia punkt osadniczy	neolit lub epoka brązu nowożytność	
8	Boria	83-71	11	88	ślad obróbki krzemienia	neolit lub epoka brązu	
9	Boria	83-71	12	89	ślad obróbki krzemienia	neolit lub epoka brązu	
10	Borownia	84-72	1	23	obozowisko osada	neolit III-V okres EB (k. łużycka)	
11	Borownia	84-72	2	24	obozowisko ślad osadnictwa	neolit III-V okres EB (k. łużycka)	
12	Borownia	84-72	3	25	pracownia krzemieniarska	neolit-wczesny brąz	
13	Borownia	84-72	4	26	obozowisko obozowisko obozowisko osada	neolit mezolit I okres EB wczesne średniowiecze	
14	Borownia	84-72	5	27	ślad osadnictwa	nieokreślona	
15	Borownia	84-72	6	28	ślad osadnictwa	nieokreślona	
16	Borownia	84-72	11	87	ślad osadnictwa	nieokreślona	
17	Borownia	84-72	12	88	ślad osadnictwa	nieokreślona	
18	Brzóstowa	85-71	4	55	osada osada osada osada	k. pucharów lejkowatych k. ceramiki sznurowej? k. trzciniecka k. łużycka	
19	Brzóstowa	85-71	5	56	osada?	neolit	
20	Brzóstowa	85-71	10	61	ślad osadnictwa	neolit?	
21	Brzóstowa	85-71	15	198	ślad osadnictwa	nieokreślona	

22	Brzóstowa	85-71	16	261	śląd osadnictwa	nieokreślona
23	Brzóstowa	85-71	17	262	śląd osadnictwa	nieokreślona
24	Brzóstowa	85-71	18	312	śląd osadnictwa	k. trzciniecka
25	Brzóstowa	85-71	19	313	śląd osadnictwa	nieokreślona
26	Brzóstowa	85-71	20	314	śląd osadnictwa	nieokreślona
27	Brzóstowa	85-71	21	315	śląd osadnictwa	nieokreślona
28	Brzóstowa	85-71	22	316	śląd osadnictwa	nieokreślona
29	Brzóstowa	85-71	23	317	osada punkt osadniczy	k. mierzanowicka nieokreślona
30	Brzóstowa	85-71	24	318	osada	nieokreślona
31	Brzóstowa	85-71	25	319	osada osada	neolit (k. ceramiki wstęgowej rytej) neolit (k. pucharów lejkowatych)
32	Buszkowice	86-71	2	1	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych nieokreślona
33	Buszkowice	86-71	1	32	osada śląd osadnictwa	nieokreślona wczesne średniowiecze XIII w.
34	Buszkowice	86-71	3	33	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych wczesna epoka brązu XV w. nieokreślona
35	Buszkowice	86-71	59	122	śląd osadnictwa	nieokreślona
36	Buszkowice	86-71	5	123	osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
37	Buszkowice	86-71	6	124	śląd osadnictwa	nieokreślona
38	Buszkowice	86-71	7	125	śląd osadnictwa	k. pomorska
39	Buszkowice	86-71	8	126	śląd osadnictwa	nieokreślona
40	Buszkowice	86-71	9	127	osada śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka) nieokreślona
41	Buszkowice	86-71	10	128	śląd osadnictwa	nieokreślona
42	Buszkowice	86-71	11	129	śląd osadnictwa	nieokreślona
43	Buszkowice	86-71	12	130	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	schyłek neolitu/ I okres epoki brązu k. łużycka młodszy okres przedrzymski IX-XI w.
44	Buszkowice	86-71	13	131	obozowisko osada osada	nieokreślona k. łużycka-pomorska XIII w.
45	Buszkowice	86-71	14	132	osada śląd osadnictwa	nieokreślona XII w.
46	Buszkowice	86-71	15	133	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona X-XI w.
47	Buszkowice	86-71	16	134	osada	XII w.

48	Buszkowice	86-71	17	135	śląd osadnictwa	nieokreślona
49	Buszkowice	86-71	18	136	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	k. malicka k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka XIII w.
50	Buszkowice	86-71	19	137	osada	nieokreślona
51	Buszkowice	86-71	20	138	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych XII-XIII w.
52	Buszkowice	86-71	21	139	osada śląd osadnictwa	k. mierzanowicka XII w.
53	Buszkowice	86-71	22	140	osada?	k. pucharów lejkowatych?
54	Buszkowice	86-71	23	141	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych? k. mierzanowicka
55	Buszkowice	86-71	24	142	osada osada?	k. mierzanowicka nieokreślona
56	Buszkowice	86-71	25	143	śląd osadnictwa	nieokreślona
57	Buszkowice	86-71	26	144	śląd osadnictwa	nieokreślona
58	Buszkowice	86-71	27	147	osada	k. mierzanowicka
59	Buszkowice	86-71	28	148	śląd osadnictwa	nieokreślona
60	Buszkowice	86-71	29	149	śląd osadnictwa osada	paleolit górny/schyłkowy k. pucharów lejkowatych
61	Buszkowice	86-71	30	150	śląd osadnictwa	nieokreślona
62	Buszkowice	86-71	31	151	śląd osadnictwa	nieokreślona
63	Buszkowice	86-71	32	152	śląd osadnictwa	nieokreślona
64	Buszkowice	86-71	33	153	śląd osadnictwa	nieokreślona
65	Buszkowice	86-71	34	154	śląd osadnictwa	nieokreślona
66	Buszkowice	86-71	35	155	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych?
67	Buszkowice	86-71	36	156	śląd osadnictwa	nieokreślona
68	Buszkowice	86-71	37	157	śląd osadnictwa	nieokreślona
69	Buszkowice	86-71	38	158	śląd osadnictwa	nieokreślona
70	Buszkowice	86-71	39	159	śląd osadnictwa	neolit
71	Buszkowice	86-71	40	160	śląd osadnictwa	nieokreślona
72	Buszkowice	86-71	41	161	osada	k. pucharów lejkowatych
73	Buszkowice	86-71	42	162	śląd osadnictwa	nieokreślona
74	Buszkowice	86-71	43	163	śląd osadnictwa	nieokreślona
75	Buszkowice	86-71	44	164	śląd osadnictwa	nieokreślona
76	Buszkowice	86-71	45	165	śląd osadnictwa	nieokreślona
77	Buszkowice	86-71	46	192	śląd osadnictwa	nieokreślona
78	Buszkowice	86-71	47	193	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka?

79	Buszkowice	86-71	48	194	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. ceramiki sznurowej nieokreślona	
80	Buszkowice	86-71	49	195	osada osada osada	k. malicka k. amfor kulistych k. mierzanowicak	
81	Buszkowice	86-71	50	196	śląd osadnictwa	nieokreślona	
82	Buszkowice	86-71	51	197	śląd osadnictwa	nieokreślona	
83	Buszkowice	86-71	52	198	śląd osadnictwa	nieokreślona	
84	Buszkowice	86-71	53	199	śląd osadnictwa	nieokreślona	
85	Buszkowice	86-71	54	278	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. mierzanowicka k. łużycka wczesne średniowiecze	
86	Buszkowice	86-71	55	280	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
87	Buszkowice	86-71	56	281	śląd osadnictwa	nieokreślona	
88	Buszkowice	86-71	57	282	śląd osadnictwa	nieokreślona	
89	Buszkowice	86-71	58	283	śląd osadnictwa	nieokreślona	
90	Ćmielów	85-71	1	1	osada osada cmentarzysko cmentarzysko	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka k. pomorska nieokreślona	C.39 z 28.02.2019 r.
91	Ćmielów	85-71	2	2	osada osada	k. ceramiki wstęgowej rytej środkowy neolit (k. malicka)	
92	Ćmielów	85-71	4	4	osada	IV - V okres epoki brązu (k. łużycka)	
93	Ćmielów	85-71	8	8	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. ceramiki sznurowej lub k. mierzanowicka	
94	Ćmielów	85-71	53	177	śląd osadnictwa	chronologia nieokreślona	
95	Ćmielów	85-71	54	178	śląd osadnictwa	chronologia nieokreślona	
96	Ćmielów	85-71	55	181	śląd osadnictwa	chronologia nieokreślona	
97	Ćmielów	85-71	56	182	śląd osadnictwa	chronologia nieokreślona	
98	Ćmielów	85-71	57	183	śląd osadnictwa	chronologia nieokreślona	
99	Ćmielów	85-71	58	184	punkt osadniczy	chronologia nieokreślona	
100	Ćmielów	85-71	59	185	osada osada osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka Ha D3 (k. pomorska)	
101	Ćmielów	85-71	60	186	śląd osadnictwa	nieokreślona	
102	Ćmielów	85-71	61	187	osada	k. mierzanowicka	
103	Ćmielów	85-71	62	188	osada osada	neolit wczesna epoka brązu (k. mierzanowicka?)	
104	Ćmielów	85-71	63	189	osada	wczesna epoka brązu? (k. mierzanowicka?)	
105	Ćmielów	85-71	64	190	śląd osadnictwa	mezolit-wczesny neolit	

106	Ćmielów	85-71	65	191	obozowisko-pracownia krzemieniarska	późny neolit-wczesna epoka brązu
107	Ćmielów	85-71	66	192	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona wczesne średniowiecze
108	Ćmielów	85-71	67	193	śląd osadnictwa	nieokreślona
109	Ćmielów	85-71	68	194	osada osada	gr. tarnobrzaska k. łużyckiej wczesne średniowiecze XI-XII w.
110	Ćmielów	85-71	69	195	osada osada	k. pucharów lejkowatych gr. tarnobrzaska k. łużyckiej
111	Ćmielów	85-71	70	196	śląd osadnictwa	nieokreślona
112	Ćmielów	85-71	71	255	śląd osadnictwa	nieokreślona
113	Ćmielów	85-71	72	256	śląd osadnictwa	nieokreślona
114	Ćmielów	85-71	73	257	osada	nieokreślona
115	Ćmielów	85-71	74	258	osada	nieokreślona
116	Ćmielów	85-71	75	278	śląd osadnictwa	nieokreślona
117	Ćmielów	85-71	76	279	śląd osadnictwa	nieokreślona
118	Ćmielów	85-71	77	280	śląd osadnictwa	nieokreślona
119	Ćmielów	85-71	78	281	śląd osadnictwa	nieokreślona
120	Ćmielów	85-71	79	283	cmentarzysko kurhanowe	nieokreślona
121	Ćmielów	85-71	95	309	śląd osadnictwa	nieokreślona
122	Ćmielów	85-71	80	320	osada osada osada osada osada osada osada	neolit neolit (k. pucharów lejkowatych) neolit (k. wołyńsko-lubelskiej cer. malowanej) epoka brązu (k. mierzanowicka) epoka brązu (k. trzcieniecka) epoka brązu (k. łużycka) okres wpływów rzymskich nieokreślona
123	Ćmielów	85-71	81	321	osada osada	neolit gr. tarnobrzaska k. łużyckiej
124	Ćmielów	85-71	82	322	osada	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej
125	Ćmielów	85-71	83	323	osada	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej
126	Ćmielów	85-71	84	349	śląd osadnictwa	nieokreślona
127	Ćmielów	85-71	85	350	śląd osadnictwa	nieokreślona
128	Ćmielów	85-71	86	351	osada	nieokreślona
129	Ćmielów	85-71	87	352	śląd osadnictwa	nieokreślona
130	Ćmielów	85-71	88	353	osada	nieokreślona
131	Ćmielów	85-71	89	354	śląd osadnictwa	nieokreślona
132	Ćmielów	85-71	90	377	osada	neolit-wczesny okres epoki brązu
133	Ćmielów	85-71	91	378	śląd osadnictwa	nieokreślona
134	Ćmielów	85-71	92	379	śląd osadnictwa	nieokreślona

135	Ćmielów	85-71	93	380	osada	nieokreślona
136	Ćmielów	85-71	94	381	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona wczesne średniowiecze
137	Ćmielów	85-71	95	430	obozowisko osada osada osada	późny paleolit (k. magdaleńska) wczesny neolit (k. lendzielska) środkowy neolit (k. pucharów lejk.) wczesny okres EB (k. mierzanowicka)
138	Ćmielów	85-71	96	431	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny-środkowy neolit (k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej) środkowy neolit (k. pucharów lejkowatych) Ha (k. lużycka) wczesne średniowiecze-średniowiecze
139	Ćmielów	85-71	97	432	zamek	XVI-XVIII w.
140	Ćmielów	85-71	98	445	śląd osadnictwa	neolit
141	Ćmielów	85-71	99	446	śląd osadnictwa	neolit (k. ceramiki sznurowej)
142	Ćmielów	85-71	100	447	śląd osadnictwa	neolit - epoka brązu
143	Ćmielów - Skała	85-71	4	113	osada	k. pucharów lejkowatych
144	Ćmielów - Skała	85-71	1	114	śląd osadnictwa?	neolit?
145	Ćmielów - Skała	85-71	2	115	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
146	Ćmielów - Skała	85-71	3	116	śląd osadnictwa	neolit?
147	Ćmielów-Przepaść	85-71	2	92	osada z pracowniami krzemieniarskimi	k. pucharów lejkowatych
148	Ćmielów-Przepaść	85-71	5	95	osada	k. pucharów lejkowatych
149	Ćmielów-Przepaść	85-71	6	96	osada	środkowy neolit
150	Ćmielów-Przepaść	85-71	7	97	osada?	neolit
151	Ćmielów-Przepaść	85-71	8	98	śląd osadnictwa	neolit
152	Drzenkowice	85-71	2	165	śląd osadnictwa	nieokreślona
153	Drzenkowice	85-71	3	166	osada osada śląd osadnictwa	k. malicka k. mierzanowicka k. przeworska?
154	Drzenkowice	85-71	4	167	osada	k. pucharów lejkowatych
155	Drzenkowice	85-71	5	168	osada osada osada osada	k. pucharów lejkowatych? k. mierzanowicka? wczesny neolit wczesne średniowiecze
156	Drzenkowice	85-71	6	169	osada	neolit?
157	Drzenkowice	85-71	41	307	śląd osadnictwa	nieokreślona
158	Drzenkowice	85-71	40	308	śląd osadnictwa	nieokreślona
159	Drzenkowice	85-71	7	325	śląd osadnictwa	nieokreślona
160	Drzenkowice	85-71	8	326	śląd osadnictwa	nieokreślona

161	Drzenkowice	85-71	9	344	śląd osadnictwa	nieokreślona
162	Drzenkowice	85-71	39	364	śląd osadnictwa	nieokreślona
163	Drzenkowice	85-71	10	383	śląd osadnictwa	nieokreślona
164	Drzenkowice	85-71	11	384	osada	k. pucharów lejkowatych
165	Drzenkowice	85-71	12	385	osada	neolit
166	Drzenkowice	85-71	13	386	śląd osadnictwa	nieokreślona
167	Drzenkowice	85-71	14	387	osada ?	k. pucharów lejkowatych nieokreślona
168	Drzenkowice	85-71	15	388	osada	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej
169	Drzenkowice	85-71	16	389	śląd osadnictwa	nieokreślona
170	Drzenkowice	85-71	17	390	śląd osadnictwa	nieokreślona
171	Drzenkowice	85-71	18	391	śląd osadnictwa	nieokreślona
172	Drzenkowice	85-71	19	392	śląd osadnictwa	nieokreślona
173	Drzenkowice	85-71	20	393	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. łożyczka
174	Drzenkowice	85-71	21	394	śląd osadnictwa	schyłek neolitu - wczesny brąz
175	Drzenkowice	85-71	22	395	śląd osadnictwa	nieokreślona
176	Drzenkowice	85-71	27	400	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych?
177	Drzenkowice	85-71	49	401	osada osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. malicka k. pucharów lejkowatych gr. mierzanowicka nieokreślona wczesne średniowiecze
178	Drzenkowice	85-71	30	410	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
179	Drzenkowice	85-71	31	411	osada?	k. pucharów lejkowatych lub k. amfor kulistych
180	Drzenkowice	85-71	32	412	śląd osadnictwa	nieokreślona
181	Drzenkowice	85-71	33	413	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej k. mierzanowicka?
182	Drzenkowice	85-71	34	417	śląd osadnictwa	nieokreślona
183	Drzenkowice	85-71	35	418	śląd osadnictwa	nieokreślona
184	Drzenkowice	85-71	36	419	śląd osadnictwa	nieokreślona
185	Drzenkowice	85-71	37	420	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej
186	Drzenkowice	85-71	38	421	osada?	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka?)
187	Glinka	85-71	3	172	osada osada osada? osada	k. pucharów lejkowatych k. amfor kulistych k. mierzanowicka? gr. tarnobrzeska k. łożyczkiej

188	Glinka	85-71	4	173	osada? osada cmentarzysko?	k. malicka k. pucharów lejkowatych gr. tarnobrzeska k. łużyckiej
189	Glinka	85-71	5	174	osada osada	k. mierzanowicka gr. tarnobrzeska k. łużyckiej
190	Glinka	85-71	6	332	śląd osadnictwa	nieokreślona
191	Glinka	85-71	7	333	śląd osadnictwa	nieokreślona
192	Glinka	85-71	8	334	śląd osadnictwa	nieokreślona
193	Glinka	85-71	9	335	śląd osadnictwa	nieokreślona
194	Glinka	85-71	10	347	śląd osadnictwa	nieokreślona
195	Glinka	85-71	11	361	śląd osadnictwa	nieokreślona
196	Glinka	85-71	12	362	śląd osadnictwa	nieokreślona
197	Glinka	85-71	13	363	śląd osadnictwa	nieokreślona
198	Grójec	85-71	1	70	osada osada osada osada śląd osadnictwa osada-grodzisko domniemane	k. lubelsko-wołyńskiej ceramiki malowanej k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka Halsztat (gr. tarnobrzeska k. łużyckiej) późny okres wpływów rzymskich (k. prz.) VII/VIII-XII w.
199	Grójec	85-71	2	71	osada	VI-IX i XI-XII w.
200	Grójec	85-71	10	79	osada	k. pucharów lejkowatych
201	Grójec	85-71	21	201	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. mierzanowicka k. łużycka
202	Grójec	85-71	22	204	śląd osadnictwa	nieokreślona
203	Grójec	85-71	23	205	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit k. mierzanowicka
204	Grójec	85-71	24	428	cmentarzysko	k. amfor kulistych
205	Jastków	85-71	1	125	osada	k. pucharów lejkowatych
206	Jastków	85-71	24	175	osada? osada osada	wczesny neolit k. amfor kulistych k. ceramiki sznurowej
207	Jastków	85-71	26	267	śląd osadnictwa	nieokreślona
208	Jastków	85-71	27	268	śląd osadnictwa	nieokreślona
209	Jastków	85-71	28	269	śląd osadnictwa	nieokreślona
210	Jastków	85-71	29	270	śląd osadnictwa	k. łużycka
211	Jastków	85-71	30	271	śląd osadnictwa	nieokreślona
212	Jastków	85-71	31	272	śląd osadnictwa	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej
213	Jastków	85-71	32	355	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu (k. mierzanowicka?)
214	Jastków	85-71	33	356	śląd osadnictwa	nieokreślona
215	Jastków	85-71	34	357	śląd osadnictwa	nieokreślona
216	Jastków	85-71	35	358	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka?

217	Jastków	85-71	36	359	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka?
218	Jastków	85-71	37	360	śląd osadnictwa	nieokreślona
219	Jastków	85-71	38	367	osada osada osada? osada	k. malicka k. mierzanowicka HaD/Lt wczesne średniowiecze VIII-X w.
220	Jastków	85-71	39	368	osada?	k. łuzicka
221	Jastków	85-71	40	369	śląd osadnictwa	nieokreślona
222	Jastków	85-71	41	370	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej k. mierzanowicka k. łuzicka? wczesne średniowiecze
223	Jastków	85-71	42	371	osada	k. pucharów lejkowatych
224	Jastków	85-71	43	372	osada	k. pucharów lejkowatych
225	Jastków	85-71	44	373	osada osada	neolit późny okres EB-HA (k. łuzicka)
226	Jastków	85-71	45	374	osada	gr. tarnobrzeska k. łuzickiej
227	Jastków	85-71	46	375	osada osada śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	wczesny neolit (k. ceramiki wstęgowej rytej) wczesny neolit (k. malicka) środkowy neolit (k. pucharów lejkowatych) wczesna epoka żelaza (k. łuzicka) nowożytność
228	Jastków	85-71	47	376	śląd osadnictwa	nieokreślona
229	Jastków	85-71	48	443	obozowisko	pradzieje
230	Jastków	85-71	49	444	śląd osadnictwa? cmentarzysko?	okres rzymski (k. przeworska)
231	Krzczonowice	85-71	6	153	osada?	nieokreślona
232	Krzczonowice	85-71	9	156	osada osada osada cmentarzysko? śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka epok brązu (gr. tarnobrzeska k. łuzickiej) późny okres wpływów rzymskich nieokreślona
233	Krzczonowice	85-71	10	157	śląd osadnictwa?	nieokreślona
234	Krzczonowice	85-71	11	158	śląd osadnictwa	nieokreślona
235	Krzczonowice	85-71	12	159	śląd osadnictwa	nieokreślona
236	Krzczonowice	85-71	13	160	osada osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka wczesne średniowiecze
237	Krzczonowice	85-71	14	161	osada?	neolit?
238	Krzczonowice	85-71	15	259	śląd osadnictwa	nieokreślona
239	Krzczonowice	85-71	16	260	śląd osadnictwa	nieokreślona
240	Krzczonowice	85-71	17	263	osada	nieokreślona

241	Krzczonowice	85-71	18	264	śląd osadnictwa	nieokreślona
242	Krzczonowice	85-71	19	265	śląd osadnictwa	nieokreślona
243	Krzczonowice	85-71	20	266	śląd osadnictwa	nieokreślona
244	Krzczonowice	85-71	21	273	śląd osadnictwa	nieokreślona
245	Krzczonowice	85-71	22	274	śląd osadnictwa	nieokreślona
246	Krzczonowice	85-71	23	275	śląd osadnictwa	nieokreślona
247	Krzczonowice	85-71	24	276	osada?	nieokreślona
248	Krzczonowice	85-71	25	277	śląd osadnictwa	nieokreślona
249	Krzczonowice	85-71	26	282	kopiec?	nieokreślona
250	Krzczonowice	85-71	27	310	śląd osadnictwa	nieokreślona
251	Krzczonowice	85-71	28	311	śląd osadnictwa	neolit?
252	Krzczonowice	85-71	29	324	śląd osadnictwa	nieokreślona
253	Krzczonowice	85-71	30	327	osada	k. pucharów lejkowatych
254	Krzczonowice	85-71	31	328	osada	k. pucharów lejkowatych
255	Krzczonowice	85-71	32	329	osada osada	k. amfor kulistych k. pucharów lejkowatych
256	Krzczonowice	85-71	33	330	osada osada	k. amfor kulistych k. pucharów lejkowatych
257	Krzczonowice	85-71	34	331	śląd osadnictwa	nieokreślona
258	Krzczonowice	85-71	35	336	śląd osadnictwa	nieokreślona
259	Krzczonowice	85-71	36	337	śląd osadnictwa	nieokreślona
260	Krzczonowice	85-71	37	338	śląd osadnictwa	nieokreślona
261	Krzczonowice	85-71	38	339	śląd osadnictwa	nieokreślona
262	Krzczonowice	85-71	39	340	śląd osadnictwa	nieokreślona
263	Krzczonowice	85-71	40	341	śląd osadnictwa	nieokreślona
264	Krzczonowice	85-71	41	342	śląd osadnictwa	nieokreślona
265	Krzczonowice	85-71	42	343	śląd osadnictwa	nieokreślona
266	Krzczonowice	85-71	43	445	śląd osadnictwa	nieokreślona
267	Krzczonowice	85-71	44	346	obozowisko?	nieokreślona
268	Krzczonowice	85-71	45	348	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
269	Krzczonowice	85-71	50	365	osada	nieokreślona
270	Krzczonowice	85-71	49	366	śląd osadnictwa	nieokreślona
271	Krzczonowice	85-71	48	382	śląd osadnictwa	nieokreślona
272	Krzczonowice	86-71	51	13	grób skrzynkowy	Ha D (k. pomorska)
273	Krzczonowice	86-71	63	28	osada osada osada? osada	późny neolit (k. amfor kulistych) okres halsztacki (k. łużycka) okres przedrzymski (k. pomorska) okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
274	Krzczonowice	86-71	62	29	osada osada osada	k. pucharów lejkowatych wczesna epoka brązu (k. mierzanowicka) k. trzciniecka

					osada osada osada	k. pomorska wczesne średniowiecze nieokreślona	
275	Krzczonowice	86-71	52	31	śląd osadnictwa osada osada osada osada	k. malicka k. pucharów lejkowatych k. amfor kulistych wczesna epoka brązu (k. mierzanowicka) V EB-Ha (k. łużycka)	
276	Krzczonowice	86-71	53	200	śląd osadnictwa	nieokreślona	
277	Krzczonowice	86-71	54	201	osada osada osada	średniowiecze neolit k. amfor kulistych nieokreślona	
278	Krzczonowice	86-71	55	202	osada - osada śląd osadnictwa	wczesny - średniowiecze neolit k. pomorska nieokreślona wczesne średniowiecze	
279	Krzczonowice	86-71	56	203	śląd osadnictwa	nieokreślona	
280	Krzczonowice	86-71	57	204	śląd osadnictwa	nieokreślona	
281	Krzczonowice	86-71	58	205	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona V okres epoki brązu (k. łużycka)	
282	Krzczonowice	86-71	59	206	osada?	k. pomorska?	
283	Krzczonowice	86-71	60	207	śląd osadnictwa	nieokreślona	
284	Krzczonowice	86-71	61	208	osada cementarzysko?	nieokreślona k. pomorska	
285	Krzczonowice	86-71	64	241	śląd osadnictwa	nieokreślona	
286	Krzczonowice	86-71	65	242	osada osada śląd osadnictwa osada	k. malicka k. pucharów lejkowatych k. ceramiki sznurowej k. mierzanowicka?	
287	Krzczonowice	86-71	66	243	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej k. pomorska wczesne średniowiecze	
288	Krzczonowice	86-71	67	244	śląd osadnictwa	nieokreślona	
289	Krzczonowice	86-71	68	245	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka	
290	Krzczonowice	86-71	69	246	osada śląd osadnictwa osada	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej k. amfor kulistych k. łużycka	
291	Krzczonowice	86-71	70	247	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej nieokreślona	

292	Krzczonec	86-71	71	248	osada	k. łużycka
293	Krzczonec	86-71	72	249	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	k. złocka k. łużycka IX-X w. XI w.
294	Krzczonec	86-71	73	250	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny-środkowy neolit (k. lendzielsko-polgarska) k. łużycka
295	Krzczonec	86-71	74	275	śląd osadnictwa	nieokreślona
296	Krzczonec	86-71	75	276	śląd osadnictwa	nieokreślona
297	Krzczonec	86-71	76	277	śląd osadnictwa	nieokreślona
298	Krzczonec	86-71	77	279	śląd osadnictwa	nieokreślona
299	Łysowody	84-72	1	21	obozowisko	neolit
300	Łysowody	84-72	2	22	osada	neolit
301	Łysowody	84-72	3	33	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona średniowiecze-okres nowożytny?
302	Łysowody	84-72	4	54	kopalnia krzemienia pasiastego	wczesny okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
303	Łysowody	84-72	9	89	obozowisko	nieokreślona
304	Łysowody	84-72	5	90	śląd osadnictwa	nieokreślona
305	Łysowody	84-72	6	104	śląd osadnictwa	nieokreślona
306	Łysowody	84-72	7	105	śląd osadnictwa	nieokreślona
307	Łysowody	84-72	8	106	śląd osadnictwa	nieokreślona
308	Łysowody	84-72	17	139	kopalnia krzemienia pasiastego "Nova" vel "Maziarka"	neolit-wczesny okres epoki brązu
309	Łysowody	85-72	10	121	śląd osadnictwa	nieokreślona
310	Łysowody	85-72	11	122	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
311	Łysowody	85-72	12	123	śląd osadnictwa	nieokreślona
312	Łysowody	85-72	13	124	osada?	paleolit schyłkowy
313	Łysowody	85-72	14	125	śląd osadnictwa	nieokreślona
314	Łysowody	85-72	15	126	śląd osadnictwa	nieokreślona
315	Łysowody	85-72	16	128	śląd osadnictwa	nieokreślona
316	Piaski Brzóstowskie	84-71	1	16	śląd osadnictwa	nieokreślona
317	Podgórze	83-71	6	108	punkt osadniczy	neolit (k. pucharów lejkowatych?)
318	Podgórze	83-71	5	110	punkt osadniczy	mezolit?
319	Podgórze	83-72	5	31	śląd osadnictwa	mezolit?
320	Podgórze	83-72	6	33	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu (k. mierzanowicka?)
321	Podgrodzie	84-71	25	10	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych WEB (k. mierzanowicka)
322	Podgrodzie	84-71	26	11	osada	WEB (k. mierzanowicka?)

323	Podgordzie	84-72	1	29	osada	neolit	
324	Podgordzie	84-72	3	30	śląd osadnictwa	nieokreślona	
325	Podgordzie	84-72	4	31	śląd osadnictwa	nieokreślona	
326	Podgordzie	84-72	5	32	śląd osadnictwa	nieokreślona	
327	Podgordzie	84-72	11	91	śląd osadnictwa	nieokreślona	
328	Podgordzie	84-72	12	107	śląd osadnictwa	nieokreślona	
329	Podgordzie	84-72	8	108	śląd osadnictwa	nieokreślona	
330	Podgordzie	84-72	9	109	śląd osadnictwa	nieokreślona	
331	Podgordzie	84-72	10	110	śląd osadnictwa	nieokreślona	
332	Podgordzie	84-72	6	111	śląd osadnictwa	nieokreślona	
333	Podgordzie	85-71	2	65	zamek	XV-pocz. XVI w.	264A z 28.06.1982 r.
334	Podgordzie	85-71	7	66	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. ceramiki sznurowej?	
335	Podgordzie	85-71	23	179	pracownia krzemieniarska	k. pucharów lejkowatych	
336	Podgordzie	85-71	24	180	śląd osadnictwa	neolit	
337	Podgordzie	85-72	16	119	obozowisko	paleolit schyłkowy (k. magdaleńska)	
338	Podgordzie	85-72	17	120	śląd osadnictwa	nieokreślona	
339	Podgordzie	85-72	18	129	śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy	
340	Podgordzie	85-72	19	130	obozowisko	nieokreślona	
341	Podgordzie	85-72	20	131	obozowisko osada	paleolit schyłkowy k. pucharów lejkowatych	
342	Podgordzie	85-72	21	132	śląd osadnictwa	nieokreślona	
343	Podgordzie	85-72	22	133	śląd osadnictwa	nieokreślona	
344	Przeuszyn	86-71	1	26	osada śląd osadnictwa	k. trzciniacka nieokreślona	
345	Przeuszyn	86-71	2	27	osada osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. amfor kulistych nieokreślona	
346	Przeuszyn	86-71	5	30	osada	nieokreślona	
347	Przeuszyn	86-71	10	112	śląd osadnictwa	nieokreślona	
348	Przeuszyn	86-71	11	113	śląd osadnictwa	nieokreślona	
349	Przeuszyn	86-71	12	114	śląd osadnictwa	nieokreślona	
350	Przeuszyn	86-71	13	115	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych	
351	Przeuszyn	86-71	14	116	śląd osadnictwa	nieokreślona	
352	Przeuszyn	86-71	15	166	śląd osadnictwa	nieokreślona	
353	Przeuszyn	86-71	16	167	śląd osadnictwa osada	nieokreślona XIV-XV w.	
354	Przeuszyn	86-71	17	168	śląd osadnictwa	XIV-XV w.	
355	Przeuszyn	86-71	18	169	śląd osadnictwa	nieokreślona	
356	Przeuszyn	86-71	19	170	śląd osadnictwa	nieokreślona	

357	Przeuszyn	86-71	20	171	śląd osadnictwa	nieokreślona	
358	Przeuszyn	86-71	21	172	śląd osadnictwa	nieokreślona	
359	Przeuszyn	86-71	22	173	osada	k. pucharów lejkowatych	
360	Przeuszyn	86-71	23	174	śląd osadnictwa	nieokreślona	
361	Przeuszyn	86-71	24	175	osada osada	k. mierzanowicka k. trzcinięcka	
362	Przeuszyn	86-71	25	176	osada	k. mierzanowicka	
363	Przeuszyn	86-71	26	177	osada	k. mierzanowicka	
364	Przeuszyn	86-71	27	179	osada	wczesny neolit	
365	Przeuszyn	86-71	28	264	osada osada śląd osadnictwa osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka nieokreślona IX-X w.	
366	Przeuszyn	86-71	29	265	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
367	Przeuszyn	86-71	30	266	śląd osadnictwa osada	nieokreślona XII w.	
368	Przeuszyn	86-71	31	267	śląd osadnictwa	nieokreślona	
369	Przeuszyn	86-71	32	268	śląd osadnictwa	nieokreślona	
370	Przeuszyn	86-71	33	269	śląd osadnictwa	nieokreślona	
371	Przeuszyn	86-71	34	270	śląd osadnictwa	nieokreślona	
372	Przeuszyn	86-71	35	271	śląd osadnictwa	nieokreślona	
373	Przeuszyn	86-71	36	272	śląd osadnictwa	nieokreślona	
374	Przeuszyn	86-71	37	273	osada	k. amfor kulistych	
375	Przeuszyn	86-71	38	274	śląd osadnictwa	nieokreślona	
376	Przeuszyn	86-71	39	284	śląd osadnictwa	nieokreślona	
377	Przeuszyn	86-71	40	285	śląd osadnictwa	nieokreślona	
378	Przeuszyn	86-71	41	286	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
379	Przeuszyn - Podchoinki	86-71	1	25	osada osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. amfor kulistych nieokreślona	
380	Ruda Koscielna	83-71	48	122	punkt osadniczy (obozowisko) punkt osadniczy (obozowisko) punkt osadniczy (obozowisko)	paleolit schyłkowy (k. świderska?) neolit/wczesny brąz pradzieje	
381	Ruda Koscielna	83-71	49	123	punkt osadniczy	neolit (k. amfor kulistych?)	
382	Ruda Kościelna	84-71	18	1	kopalnia krzemienia pasiastego "Ostroga" wraz z pracowniami nakopalnianymi	neolit, wczesny okres epoki brązu	266/A z 15.07.1982 r.
383	Ruda Kościelna	84-71	19	2	kopalnia krzemienia "Księża Rola"	neolit/WEB	261/A z 15.09.1981 r.

384	Ruda Kościelna	84-71	20	3	osada osada	neolit (k. amfor kulistych) k. trzciniecka
385	Ruda Kościelna	84-71	21	4	osada	neolit (k. pucharów lejkowatych)
386	Ruda Kościelna	84-71	22	5	obozowisko osada	paleolit schyłkowy (k. świderska) neolit (k. pucharów lejkowatych)
387	Ruda Kościelna	84-71	48	8	osada	wczesne średniowiecze XII-XIII w.
388	Ruda Kościelna	84-71	49	9	osada	k. amfor kulistych
389	Ruda Kościelna	84-71	50	14	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze XI-XII w.
390	Ruda Kościelna	84-71	51	15	śląd osadnictwa	nieokreślona
391	Ruda Kościelna	84-72	1	4	osada osada osada	I okres EB (k. postsznurowa) OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze XII-XIV w.
392	Ruda Kościelna	84-72	2	5	osada osada śląd osadnictwa	neolit III-V okres EB (k. łużycka) wczesne średniowiecze XII-XIV w.
393	Ruda Kościelna	84-72	13	6	śląd osadnictwa	nieokreślona
394	Ruda Kościelna	84-72	3	7	obozowisko-pracownia krzemieniarska śląd osadnictwa	neolit III-V okres EB (k. łużycka)
395	Ruda Kościelna	84-72	4	8	obozowisko obozowisko + pracownia krzemieniarska śląd osadnictwa	mezolit neolit III-V okres EB (k. łużycka)
396	Ruda Kościelna	84-72	5	9	obozowisko obozowisko osada osada osada	mezolit neolit I okres EB (k. postsznurowa) OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze
397	Ruda Kościelna	84-72	6	10	obozowisko osada osada śląd osadnictwa	wczesny neolit I okres EB (k. postsznurowa) OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze XII-XIV w.
398	Ruda Kościelna	84-72	7	11	huta	XV-XVII w.
399	Ruda Kościelna	84-72	14	12	obozowisko i pracownia krzemieniarska śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu wczesne średniowiecze XII-XIV w.
400	Ruda Kościelna	84-72	15	13	obozowisko śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy - wczesny neolit? wczesne średniowiecze
401	Ruda Kościelna	84-72	16	14	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze XII-XIV w.
402	Ruda Kościelna	84-72	17	15	śląd osadnictwa	nieokreślona
403	Ruda Kościelna	84-72	8	16	osada śląd osadnictwa	neolit I okres EB (k. postsznurowa)

					osada osada	III-V okres EB (k. łużycka) wczesne średniowiecze IX-XIII/XIV w.	
404	Ruda Kościelna	84-72	9	17	osada osada	neolit (k. pucharów lejkowatych) I okres EB (k. mierzanowicka?)	
405	Ruda Kościelna	84-72	10	18	kopalnia krzemienia pasiastego "Borownia" wraz z pracownikami nakopalnianymi	od środkowego neolitu do końca wczesnej epoki brązu	260/A z 15.09.1981 r.
406	Ruda Kościelna	84-72	11	19	obozowisko obozowisko	mezolit neolit	
407	Ruda Kościelna	84-72	12	20	obozowisko - pracownie krzemieniarskie	neolit - wczesny okres epoki brązu	
408	Ruda Kościelna	84-72	42	65	śląd osadnictwa	nieokreślona	
409	Ruda Kościelna	84-72	43	66	śląd osadnictwa	nieokreślona	
410	Ruda Kościelna	84-72	44	67	punkt osadniczy	nieokreślona	
411	Ruda Kościelna	84-72	45	68	osada osada	nieokreślona wczesne średniowiecze X?-XIV w.	
412	Ruda Kościelna	84-72	46	69	śląd osadnictwa	neolit-wczesny brąz	
413	Ruda Kościelna	84-72	47	70	śląd osadnictwa	nieokreślona	
414	Ruda Kościelna	84-72	25	71	pracownia krzemieniarska	nieokreślona	
415	Ruda Kościelna	84-72	26	72	śląd osadnictwa	nieokreślona	
416	Ruda Kościelna	84-72	27	73	śląd osadnictwa	nieokreślona	
417	Ruda Kościelna	84-72	28	74	śląd osadnictwa	nieokreślona	
418	Ruda Kościelna	84-72	29	75	śląd osadnictwa	nieokreślona	
419	Ruda Kościelna	84-72	30	76	śląd osadnictwa	nieokreślona	
420	Ruda Kościelna	84-72	31	77	śląd osadnictwa	nieokreślona	
421	Ruda Kościelna	84-72	32	78	śląd osadnictwa	środkowy - młodszy neolit	
422	Ruda Kościelna	84-72	33	79	śląd osadnictwa	nieokreślona	
423	Ruda Kościelna	84-72	34	80	śląd osadnictwa	nieokreślona	
424	Ruda Kościelna	84-72	35	81	śląd osadnictwa	nieokreślona	
425	Ruda Kościelna	84-72	36	82	śląd osadnictwa	nieokreślona	
426	Ruda Kościelna	84-72	37	83	śląd osadnictwa	nieokreślona	
427	Ruda Kościelna	84-72	38	84	śląd osadnictwa	nieokreślona	
428	Ruda Kościelna	84-72	39	85	śląd osadnictwa	nieokreślona	
429	Ruda Kościelna	84-72	40	86	śląd osadnictwa	I okres EB	
430	Ruda Kościelna	84-72	41	92	śląd osadnictwa	nieokreślona	
431	Smyków	84-71	1	12	osada śląd osadnictwa	WEB (k. mierzanowicka) Ha D (k. pomorska)	
432	Smyków	84-71	2	13	pracownia	nieokreślona	
433	Stoki Duże	83-71	21	124	śląd obróbki krzemienia punkt osadniczy punkt osadniczy	neolit lub epoka brązu późne średniowiecze (XIV-XVI w.) nowożytność (XVI-XVII w.)	

434	Stoki Duże	83-71	22	125	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje nowożytność	
435	Stoki Duże	83-71	20	126	punkt osadniczy	pradzieje	
436	Stoki Duże	83-71	16	127	punkt osadniczy	pradzieje	
437	Stoki Duże	83-71	2	128	pracownia krzemieniarska	neolit	
438	Stoki Duże	83-71	9	129	pracownia krzemieniarska?	nieokreślona	
439	Stoki Duże	83-71	5	130	śląd obróbki krzemienia	nieokreślona	
440	Stoki Duże	83-72	14	28	śląd osadnictwa	pradzieje	
441	Stoki Duże	83-72	15	29	śląd osadnictwa	pradzieje	
442	Stoki Duże	83-72	16	30	śląd osadnictwa	pradzieje	
443	Stoki Duże	83-72	17	35	śląd osadnictwa	pradzieje	
444	Stoki Duże	83-72	18	36	śląd osadnictwa	środkowy/późny neolit	
445	Stoki Duże	83-72	19	37	śląd osadnictwa	pradzieje	
446	Stoki Duże	84-72	1	1	osada	neolit	
447	Stoki Duże	84-72	2	2	pracownia krzemieniarska?	neolit	
448	Stoki Duże	84-72	3	3	obozowisko	I okres EB	
449	Stoki Duże	84-72	5	56	śląd osadnictwa	nieokreślona	
450	Stoki Duże	84-72	6	57	śląd osadnictwa	nieokreślona	
451	Stoki Duże	84-72	7	58	śląd osadnictwa	wczesny neolit	
452	Stoki Duże	84-72	8	59	śląd osadnictwa	nieokreślona	
453	Stoki Duże	84-72	9	60	pracownia krzemieniarska	nieokreślona	
454	Stoki Duże	84-72	10	61	pracownia krzemieniarska	nieokreślona	
455	Stoki Duże	84-72	11	62	osada?	I okres EB (k. postsznurowa)	
456	Stoki Duże	84-72	12	63	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
457	Stoki Duże	84-72	13	64	śląd osadnictwa	I okres EB (k. postsznurowa)	
458	Stoki Stare	83-71	8	111	punkt osadniczy	pradzieje lub wczesne średniowiecze	
459	Stoki Stare	83-71	9	112	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje nowożytność	
460	Stoki Stare	83-71	10	113	śląd obróbki krzemienia	neolit lub epoka brązu	
461	Stoki Stare	83-71	11	114	punkt osadniczy	wczesna epoka brązu (k. mierzanowicka)	
462	Stoki Stare	83-71	5	115	osada otwarta?	neolit i pradzieje	
463	Stoki Stare	83-71	6	116	pracownia krzemieniarska	neolit lub epoka brązu	
464	Sudół, Krzemionki, Stoki Stare, Ruda Koscielna	83-71	1	1	kopalnia krzemienia i pracownie krzemieniarskie	neolit i epoka brązu, ok. 3900-1600 B.C	C.1 z 01.09.1986, 15.12.1999 r.
465	Trębanów	86-71	7	16	osada osada osada	k. pucharów lejkowatych k. trzciniecka HaC-LT (k. lużycko-pomorska)	

466	Trębanów	86-71	1	20	osada osada? osada osada osada osada osada punkt osadniczy	środkowy neolit (k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej) k. amfor kulistych k. mierzanowicka k. trzcieniecka EB-Ha (k. łużycka) młodszy okres wpl. rzymskich wcz. średniowiecze (XVIII w.?), IX-X w. wczesne średniowiecze XI-XII w. nieokreślona
467	Trębanów	86-71	2	21	osada osada grób (cmentarzysko) osada punkt osadniczy	środkowy neolit (k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej) k. pucharów lejkowatych k. amfor kulistych k. trzcieniecka nieokreślona
468	Trębanów	86-71	3	22	osada osada	k. pucharów lejkowatych HaD-LT (k. pomorska)
469	Trębanów	86-71	4	23	osada osada osada osada	k. pucharów lejkowatych I okres epoki brązu (k. mierzanowicka) V EB-Ha (k. łużycka) wczesne średniowiecze XII-XIV w.
470	Trębanów	86-71	5	24	osada	nieokreślona
471	Trębanów	86-71	7	35	śląd osadnictwa	nieokreślona
472	Trębanów	86-71	8	36	śląd osadnictwa	nieokreślona
473	Trębanów	86-71	9	37	osada osada	k. pucharów lejkowatych V EB-Ha (k. łużycka)
474	Trębanów	86-71	10	38	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
475	Trębanów	86-71	11	39	śląd osadnictwa	nieokreślona
476	Trębanów	86-71	12	40	śląd osadnictwa	nieokreślona
477	Trębanów	86-71	13	218	śląd osadnictwa	nieokreślona
478	Trębanów	86-71	14	219	śląd osadnictwa	nieokreślona
479	Trębanów	86-71	15	220	śląd osadnictwa	nieokreślona
480	Trębanów	86-71	16	221	osada osada?	k. łużycka wczesne średniowiecze
481	Trębanów	86-71	17	227	śląd osadnictwa	nieokreślona
482	Trębanów	86-71	18	228	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
483	Trębanów	86-71	19	229	śląd osadnictwa	nieokreślona
484	Trębanów	86-71	20	230	śląd osadnictwa	k. mierzanowicak
485	Trębanów	86-71	21	231	śląd osadnictwa	nieokreślona
486	Trębanów	86-71	22	232	śląd osadnictwa	nieokreślona

487	Trębanów	86-71	23	233	śląd osadnictwa osada	k. pomorska XII-XIII w.
488	Trębanów	86-71	24	234	śląd osadnictwa	k. mierzanowickak
489	Trębanów	86-71	25	235	śląd osadnictwa	nieokreślona
490	Trębanów	86-71	26	236	śląd osadnictwa	nieokreślona
491	Trębanów	86-71	27	237	osada śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka epoka brązu (k. łużycka) XI-XII w.
492	Trębanów	86-71	28	238	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka
493	Trębanów	86-71	29	239	śląd osadnictwa	nieokreślona
494	Trębanów	86-71	30	240	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka
495	Wojnowice	85-72	3	11	osada z AZP: osada osada	eneolit z AZP: I EB (k. mierzanowicka) k. pomorska
496	Wojnowice	85-72	5	87	osada śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka) nieokreślona
497	Wojnowice	85-72	6	88	śląd osadnictwa osada	II okres epoki brązu (k. trzcieniecka) EB-HA (k. łużycka)
498	Wojnowice	85-72	7	89	śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka?)
499	Wojnowice	85-72	8	90	śląd osadnictwa	wczesny/średniowy neolit
500	Wojnowice	85-72	9	91	osada	średniowy neolit (KPL)
501	Wojnowice	85-72	10	92	śląd osadnictwa	schyłkowy neolit/I EB
502	Wojnowice	85-72	11	93	śląd osadnictwa	nieokreślona
503	Wojnowice	85-72	12	94	śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
504	Wojnowice	85-72	13	95	śląd osadnictwa	nieokreślona
505	Wojnowice	85-72	14	96	śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka?)
506	Wojnowice	85-72	15	97	osada	średniowy neolit (KPL)
507	Wojnowice	85-72	19	106	śląd osadnictwa	nieokreślona
508	Wojnowice	85-72	16	112	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	średniowy neolit (KPL) I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
509	Wojnowice	85-72	17	113	śląd osadnictwa	nieokreślona
510	Wojnowice	85-72	18	114	osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
511	Wojnowice	85-72	19	158	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
512	Wojnowice	85-72	20	159	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
513	Wojnowice	85-72	21	160	śląd osadnictwa	epoka brązu (k. łużycka)
514	Wojnowice	85-72	22	161	osada osada?	k. mierzanowicka epoka brązu (gr. tarnobrzeska k. łużyckiej)
515	Wojnowice	85-72	23	162	śląd osadnictwa	nieokreślona

516	Wojnowice	85-72	24	163	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka
517	Wojnowice	85-72	25	164	śląd osadnictwa	V EB-Ha (k. łużycka)
518	Wojnowice	85-72	26	165	śląd osadnictwa	nieokreślona
519	Wojnowice	85-72	27	166	śląd osadnictwa	nieokreślona
520	Wojnowice	85-72	28	167	osada	późny neolit
521	Wojnowice	85-72	29	168	śląd osadnictwa	nieokreślona
522	Wojnowice	85-72	30	169	śląd osadnictwa	nieokreślona
523	Wojnowice	85-72	31	170	śląd osadnictwa	nieokreślona
524	Wojnowice	85-72	32	171	śląd osadnictwa	nieokreślona
525	Wojnowice	85-72	33	172	śląd osadnictwa	nieokreślona
526	Wojnowice	85-72	34	173	śląd osadnictwa	nieokreślona
527	Wojnowice	85-72	35	174	śląd osadnictwa	nieokreślona
528	Wojnowice	85-72	36	175	śląd osadnictwa	nieokreślona
529	Wojnowice	86-72	22	9	osada osada	k. mierzanowicka k. łużycka
530	Wojnowice	86-72	37	67	osada	k. mierzanowicka
531	Wojnowice	86-72	38	108	śląd osadnictwa	nieokreślona
532	Wojnowice	86-72	39	109	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona IX-X w.
533	Wojnowice	86-72	40	110	śląd osadnictwa	nieokreślona
534	Wojnowice	86-72	41	111	śląd osadnictwa	nieokreślona
535	Wojnowice	86-72	42	112	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona XIII-XIV w.
536	Wojnowice	86-72	43	113	osada śląd osadnictwa	XIII w. nieokreślona
537	Wojnowice	86-72	44	114	osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
538	Wojnowice	86-72	45	115	osada osada osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka?) młodszy okres wpl. rzymskich faza A2-A3-okres wpl. rzymskich faza B1 (k. przeworska) XII-XIII w.
539	Wojnowice	86-72	46	116	śląd osadnictwa	nieokreślona
540	Wojnowice	86-72	47	117	śląd osadnictwa	nieokreślona
541	Wojnowice	86-72	48	118	śląd osadnictwa	nieokreślona
542	Wojnowice	86-72	49	119	śląd osadnictwa	nieokreślona
543	Wojnowice	86-72	50	120	śląd osadnictwa	nieokreślona
544	Wojnowice	86-72	51	121	śląd osadnictwa	nieokreślona
545	Wojnowice	86-72	52	126	osada osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka) wczesne średniowiecze IX-X w.
546	Wojnowice	86-72	53	132	osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
547	Wojnowice	86-72	54	133	śląd osadnictwa	nieokreślona
548	Wojnowice	86-72	55	134	pracownia krzemieniarska	nieokreślona

549	Wola Grójecka	85-71	1	90	kurhan	nieokreślona	574/A z 26.05.1994 r.
550	Wola Grójecka	85-71	2	102	osada?	neolit?	
551	Wola Grójecka	85-71	3	103	śląd osadnictwa	neolit	
552	Wola Grójecka	85-71	4	104	śląd osadnictwa	neolit	
553	Wola Grójecka	85-71	5	105	śląd osadnictwa	nieokreślona	
554	Wola Grójecka	85-71	6	107	osada	k. mierzanowicka	
555	Wola Grójecka	85-71	7	108	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka	
556	Wola Grójecka	85-71	8	109	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
557	Wola Grójecka	85-71	9	110	śląd osadnictwa?	neolit?	
558	Wola Grójecka	85-71	10	111	śląd osadnictwa	neolit	
559	Wola Grójecka	85-71	11	197	osada-pracownia krzemieniarska	neolit-wczesna epoka brązu	
560	Wola Grójecka	85-71	12	199	osada osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka wczesne średniowiecze	
561	Wola Grójecka	85-71	13	200	śląd osadnictwa	nieokreślona	
562	Wola Grójecka	85-71	14	202	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka wczesne średniowiecze VIII-IX w.	
563	Wola Grójecka	85-71	15	203	osada	nieokreślona	
564	Wola Grójecka	85-71	16	206	śląd osadnictwa	nieokreślona	
565	Wola Grójecka	85-71	17	207	śląd osadnictwa	neolit	
566	Wola Grójecka	85-71	18	208	śląd osadnictwa	nieokreślona	
567	Wola Grójecka	85-71	19	209	śląd osadnictwa	nieokreślona	
568	Wola Grójecka	85-71	20	210	osada	k. wołyńsko-lubelskiej cer.malowanej	
569	Wola Grójecka	85-71	21	211	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit k. mierzanowicka?	
570	Wola Grójecka	85-71	22	212	śląd osadnictwa	nieokreślona	
571	Wola Grójecka	85-71	23	214	osada	k. pucharów lejkowatych	
572	Wola Grójecka	85-71	24	215	śląd osadnictwa osada	środkowy neolit k. pucharów lejkowatych	
573	Wola Grójecka	85-71	26	221	śląd osadnictwa	nieokreślona	
574	Wola Grójecka	85-71	27	222	śląd osadnictwa	nieokreślona	
575	Wola Grójecka	85-71	28	223	śląd osadnictwa	nieokreślona	
576	Wola Grójecka	85-71	29	224	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
577	Wola Grójecka	85-71	30	225	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka	
578	Wola Grójecka	85-71	31	226	osada (pracownia krzemieniarska)	nieokreślona	
579	Wola Grójecka	85-71	32	227	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych?	
580	Wola Grójecka	85-71	33	228	osada	k. pucharów lejkowatych	

581	Wola Grójecka	85-71	34	229	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych chronologia nieokreślona
582	Wola Grójecka	85-71	35	230	śląd osadnictwa	nieokreślona
583	Wola Grójecka	85-71	36	231	śląd osadnictwa	k. mierzanowicka
584	Wola Grójecka	85-71	37	232	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
585	Wola Grójecka	85-71	38	233	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka wczesne średniowiecze XI-XII w.
586	Wola Grójecka	85-71	39	234	osada	k. mierzanowicka
587	Wola Grójecka	85-71	40	235	śląd osadnictwa	nieokreślona
588	Wola Grójecka	85-71	41	236	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. łużycka wczesne średniowiecze
589	Wola Grójecka	85-71	42	237	śląd osadnictwa	nieokreślona
590	Wola Grójecka	85-71	43	238	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu
591	Wola Grójecka	85-71	44	284	osada	nieokreślona
592	Wola Grójecka	85-71	45	285	osada	nieokreślona
593	Wola Grójecka	85-71	46	286	osada	nieokreślona
594	Wola Grójecka	85-71	47	287	osada	k. pucharów lejkowatych
595	Wola Grójecka	85-71	48	288	osada	nieokreślona
596	Wola Grójecka	85-71	49	289	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych nieokreślona
597	Wola Grójecka	85-71	50	290	osada	nieokreślona
598	Wola Grójecka	85-71	51	291	śląd osadnictwa	nieokreślona
599	Wola Grójecka	85-71	52	292	śląd osadnictwa	nieokreślona
600	Wola Grójecka	85-71	53	293	śląd osadnictwa	k. łużycka
601	Wola Grójecka	85-71	54	294	śląd osadnictwa	nieokreślona
602	Wola Grójecka	85-71	55	295	śląd osadnictwa	nieokreślona
603	Wola Grójecka	85-71	56	296	śląd osadnictwa	nieokreślona
604	Wola Grójecka	85-71	57	297	śląd osadnictwa	nieokreślona
605	Wola Grójecka	85-71	58	298	osada	nieokreślona
606	Wola Grójecka	85-71	59	299	śląd osadnictwa	nieokreślona
607	Wola Grójecka	85-71	60	300	śląd osadnictwa	nieokreślona
608	Wola Grójecka	85-71	61	301	śląd osadnictwa	nieokreślona
609	Wola Grójecka	85-71	62	302	osada	nieokreślona
610	Wola Grójecka	85-71	63	303	śląd osadnictwa	nieokreślona
611	Wola Grójecka	85-71	64	304	osada	nieokreślona
612	Wola Grójecka	85-71	65	305	osada?	neolit?
613	Wola Grójecka	85-71	66	306	śląd osadnictwa	nieokreślona
614	Wólka Wojnowska	85-71	3	117	osada osada osada	k. łużycka k. przeworska okres nowożytny

615	Wólka Wojnowska	85-71	1	118	osada osada	wczesna epoka żelaza (k. przeworska) nieokreślona
616	Wólka Wojnowska	85-71	5	120	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej
617	Wólka Wojnowska	85-71	6	121	osada osada	neolit okres halsztacki? (k. łużycka)
618	Wólka Wojnowska	85-71	7	122	osada osada osada	epoka brązu (k. łużycka) okres wpływów rzymskich nieokreślona
619	Wólka Wojnowska	85-71	8	123	osada śląd osadnictwa	wczesny neolit (KCWR) nieokreślona
620	Wólka Wojnowska	85-71	24	239	osada śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka) środkowy neolit
621	Wólka Wojnowska	85-71	25	240	osada osada osada osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka k. pomorska wczesne średniowiecze VII-VIII w. średniowiecze XV w.
622	Wólka Wojnowska	85-71	26	241	osada osada	k. wołyńsko-lubelskiej cer. malowanej gr. tarnobrzeska k. łużyckiej
623	Wólka Wojnowska	85-71	27	242	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych nieokreślona
624	Wólka Wojnowska	85-71	28	243	śląd osadnictwa	nieokreślona
625	Wólka Wojnowska	85-71	29	244	osada osada osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka gr. tarnobrzeska k. łużyckiej
626	Wólka Wojnowska	85-71	30	245	obozowisko osada osada? punkt osadniczy	paleolit schyłkowy k. trzcinięcka k. mierzanowicka nieokreślona
627	Wólka Wojnowska	85-71	31	246	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka
628	Wólka Wojnowska	85-71	32	247	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	środkowy neolit (KPL) późny neolit (k. amfor kulistych) nieokreślona
629	Wólka Wojnowska	85-71	33	248	osada osada osada osada	k. ceramiki wstęgowej rytej k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej k. łużycka k. przeworska
630	Wólka Wojnowska	85-71	34	249	osada osada	k. mierzanowicka wczesne średniowiecze

631	Wólka Wojnowska	85-71	35	250	osada osada osada?	środkowy neolit k. mierzanowicka gr. tarnobrzeska k. łużyckiej
632	Wólka Wojnowska	85-71	36	251	osada	epoka brązu (gr. tarnobrzeska k. łużyckiej)
633	Wólka Wojnowska	85-71	37	252	osada osada	k. mierzanowicka? gr. tarnobrzeska k. łużyckiej
634	Wólka Wojnowska	85-71	38	253	osada	gr. tarnobrzeska k. łużyckiej?
635	Wólka Wojnowska	85-71	39	254	śląd osadnictwa	nieokreślona
636	Wólka Wojnowska	85-71	40	433	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje późne średniowiecze/nowożytność
637	Wólka Wojnowska	85-71	41	434	śląd osadnictwa	pradzieje
638	Wólka Wojnowska	85-71	42	435	śląd osadnictwa	pradzieje
639	Wólka Wojnowska	85-71	43	436	śląd osadnictwa	pradzieje
640	Wólka Wojnowska	85-71	44	437	śląd osadnictwa	pradzieje
641	Wólka Wojnowska	85-71	45	438	śląd osadnictwa	neolit
642	Wólka Wojnowska	85-71	46	439	śląd osadnictwa	EB/HaD (k. łużycka)
643	Wólka Wojnowska	85-71	47	440	śląd osadnictwa	późne średniowiecze/nowożytność (po XV w.)
644	Wólka Wojnowska	85-71	48	441	śląd osadnictwa	EB/HaD (k. łużycka)
645	Wólka Wojnowska	85-71	49	442	śląd osadnictwa	późny neolit (k. amfor kulistych?)
646	Wólka Wojnowska	85-72	1	1	osada osada	I okres epoki brązu (k. mierzanowicak) epoka brązu (k. łużycka)
647	Wólka Wojnowska	85-72	2	2	osada śląd osadnictwa	k. mierzanowicka? nieokreślona
648	Wólka Wojnowska	85-72	10	83	śląd osadnictwa	nieokreślona
649	Wólka Wojnowska	85-72	11	84	śląd osadnictwa	nieokreślona
650	Wólka Wojnowska	85-72	12	85	osada? osada?	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka) epoka brązu (k. łużycka)
651	Wólka Wojnowska	85-72	13	86	śląd osadnictwa	nieokreślona
652	Wólka Wojnowska	85-72	14	115	obozowisko	nieokreślona
653	Wólka Wojnowska	85-72	15	116	śląd osadnictwa	nieokreślona
654	Wólka Wojnowska	85-72	16	117	śląd osadnictwa	nieokreślona
655	Wólka Wojnowska	85-72	17	118	śląd osadnictwa	I okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
656	Wólka Wojnowska	85-72	23	127	śląd osadnictwa	nieokreślona
657	Wólka Wojnowska	85-72	18	153	osada śląd osadnictwa	k. wołyńsko-lubelskiej cer. malowanej k. mierzanowicka
658	Wólka Wojnowska	85-72	19	154	śląd osadnictwa	nieokreślona
659	Wólka Wojnowska	85-72	20	155	śląd osadnictwa	nieokreślona
660	Wólka Wojnowska	85-72	21	156	śląd osadnictwa	nieokreślona
661	Wólka Wojnowska	85-72	22	157	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
662	Wólka Wojnowska	85-72	42	234	śląd osadnictwa	neolit

663	Wólka Wojnowska	85-72	39	339	śląd osadnictwa	neolit
664	Wólka Wojnowska	85-72	40	340	osada	neolit
665	Wólka Wojnowska	85-72	41	341	osada	neolit

ANEKS 3. WYKAZ ARCHIWALNYCH STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY ĆMIELÓW (bez lokalizacji)

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Boria	83-71	2	90	?	neolit?
2	Boria	83-71	3	91	?	neolit?
3	Boria	83-71	4	92	?	neolit?
4	Borownia	84-72	7	49	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
5	Borownia	84-72	8	52	osada	k. pucharów lejkowatych
6	Borownia	84-72	9	53	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze XIII w.
7	Borownia	84-72	10	55	osada	wczesne średniowiecze XI-XII w.
8	Brzóstowa	85-71	1	52	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
9	Brzóstowa	85-71	2	53	grób?	KZŁ
10	Brzóstowa	85-71	3	54	osada	okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
11	Brzóstowa	85-71	6	57	osada	wczesne średniowiecze-średniowiecze-nowożytność
12	Brzóstowa	85-71	7	58	osada?	k. trzciniecka
13	Brzóstowa	85-71	8	59	osada?	epoka brązu (k. łużycka)
14	Brzóstowa	85-71	9	60	osada	epoka brązu (k. łużycka)
15	Brzóstowa	85-71	11	62	osada	k. pucharów lejkowatych
16	Brzóstowa	85-71	12	63	osada śląd osadnictwa	neolit ?
17	Brzóstowa	85-71	13	64	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. łużycka
18	Brzóstowa	85-71	14	106	osada?	k. pucharów lejkowatych
19	Buszkowice	86-71	4	15	cmentarzysko	Ha (k. łużycka)
20	Ćmielów	85-71	3	3	cmentarzysko	KGK
21	Ćmielów	85-71	5	5	osada	neolit
22	Ćmielów	85-71	6	6	osada	k. mierzanowicka
23	Ćmielów	85-71	7	7	śląd osadnictwa	II w. (k. przeworska)
24	Ćmielów	85-71	9	9	osada	późny okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
25	Ćmielów	85-71	10	10	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
26	Ćmielów	85-71	11	11	grodzisko domniemane	wczesne średniowiecze
27	Ćmielów	85-71	12	12	śląd osadnictwa	neolit (k. pucharów lejkowatych lub k. amfor kulistych)

28	Ćmielów	85-71	13	13	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
29	Ćmielów	85-71	14	14	osada	k. pucharów lejkowatych
30	Ćmielów	85-71	15	15	osada	średniowiecze
31	Ćmielów	85-71	16	16	osada	wczesne średniowiecze
32	Ćmielów	85-71	17	17	śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy
33	Ćmielów	85-71	18	18	osada	k. pucharów lejkowatych
34	Ćmielów	85-71	19	19	osada	neolit
35	Ćmielów	85-71	20	20	osada	późny neolit
36	Ćmielów	85-71	21	21	osada?	neolit
37	Ćmielów	85-71	22	22	osada?	neolit
38	Ćmielów	85-71	23	23	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej?
39	Ćmielów	85-71	24	24	osada?	k. pucharów lejkowatych
40	Ćmielów	85-71	25	25	osada	neolit
41	Ćmielów	85-71	26	26	osada?	k. pucharów lejkowatych
42	Ćmielów	85-71	27	27	śląd osadnictwa?	neolit
43	Ćmielów	85-71	28	28	śląd osadnictwa?	neolit
44	Ćmielów	85-71	29	29	śląd osadnictwa?	neolit
45	Ćmielów	85-71	30	30	śląd osadnictwa?	neolit
46	Ćmielów	85-71	31	31	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
47	Ćmielów	85-71	32	32	osada?	k. pucharów lejkowatych
48	Ćmielów	85-71	33	33	osada	k. pucharów lejkowatych
49	Ćmielów	85-71	34	34	śląd osadnictwa?	k. pucharów lejkowatych?
50	Ćmielów	85-71	35	35	śląd osadnictwa	neolit
51	Ćmielów	85-71	36	36	śląd osadnictwa	wczesny neolit (k. ceramiki wstęgowej rytej)
52	Ćmielów	85-71	37	37	śląd osadnictwa	środkowy neolit
53	Ćmielów	85-71	38	38	osada?	neolit (k. pucharów lejkowatych)
54	Ćmielów	85-71	39	39	osada?	neolit
55	Ćmielów	85-71	40	40	osada?	k. mierzanowicka
56	Ćmielów	85-71	41	41	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych?
57	Ćmielów	85-71	42	42	osada	k. mierzanowicka
58	Ćmielów	85-71	43	43	osada?	k. pucharów lejkowatych
59	Ćmielów	85-71	44	44	śląd osadnictwa?	neolit
60	Ćmielów	85-71	45	45	śląd osadnictwa?	neolit
61	Ćmielów	85-71	46	46	osada	k. pucharów lejkowatych
62	Ćmielów	85-71	47	47	osada	wczesny neolit
63	Ćmielów	85-71	48	48	osada?	neolit
64	Ćmielów	85-71	49	49	osada?	neolit
65	Ćmielów	85-71	50	50	osada	k. pucharów lejkowatych
66	Ćmielów	85-71	51	51	osada?	neolit
67	Ćmielów	85-71	52	100	osada	k. pucharów lejkowatych?

68	Ćmielów - Piaski Ćmielowskie	85-71	1	162	osada osada osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka k. trzciniecka
69	Ćmielów - Skała	85-71	5	429	śląd osadnictwa	neolit
70	Ćmielów-Przepaść	85-71	1	91	cmentarzysko?	późny okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
71	Ćmielów-Przepaść	85-71	3	93	osada	k. trzciniecka
72	Ćmielów-Przepaść	85-71	4	94	osada?	k. pucharów lejkowatych
73	Ćmielów-Przepaść	85-71	9	99	osada? osada? osada	k. pucharów lejkowatych k. amfor kulistych k. trzciniecka
74	Ćmielów-Przepaść	85-71	10	101	osada?	epoka brązu (k. lużycka)
75	Ćmielów-Przepaść	85-71	11	112	obozowisko?	schyłek paleolitu
76	Drzenkowice	85-71	1	164	śląd osadnictwa	?
77	Glinka	85-71	1	170	cmentarzysko	Ha-Lt (k. grobów kloszowych)
78	Glinka	85-71	2	171	grób lub cmentarzysko	k. mierzanowicka
79	Grójec	85-71	3	72	cmentarzysko szkieletowe	wczesne średniowiecze?
80	Grójec	85-71	4	73	cmentarzysko	późny laten (k. przeworska)
81	Grójec	85-71	5	74	osada? osada	k. amfor kulistych okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
82	Grójec	85-71	6	75	cmentarzysko	wczesny laten
83	Grójec	85-71	7	76	cmentarzysko?	V EB-HaC (k. lużycka)
84	Grójec	85-71	8	77	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. trzciniecka
85	Grójec	85-71	9	78	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
86	Grójec	85-71	11	80	osada śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych ?
87	Grójec	85-71	12	81	osada?	neolit?
88	Grójec	85-71	13	82	osada	neolit
89	Grójec	85-71	14	83	osada?	k. pucharów lejkowatych
90	Grójec	85-71	15	84	śląd osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej?
91	Grójec	85-71	16	85	śląd osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej?
92	Grójec	85-71	17	86	śląd osadnictwa	neolit
93	Grójec	85-71	18	87	osada?	neolit
94	Grójec	85-71	19	88	osada osada osada	k. pucharów lejkowatych k. ceramiki sznurowej k. trzciniecka
95	Grójec	85-71	20	89	osada	k. trzciniecka
96	Grójec - Piaski Grójeckie	85-71	1	163	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. trzciniecka
97	Jastków	85-71	2	126	grób?	schyłek neolitu lub wczesna epoka brązu (k. ceramiki sznurowej lub k. mierzanowicka)

98	Jastków	85-71	3	127	punkt osadniczy (grób?)	k. amfor kulistych
99	Jastków	85-71	4	128	śląd osadnictwa	neolit?
100	Jastków	85-71	5	129	śląd osadnictwa	neolit
101	Jastków	85-71	6	130	osada?	neolit
102	Jastków	85-71	7	131	śląd osadnictwa	neolit
103	Jastków	85-71	8	132	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej k. pucharów lejkowatych
104	Jastków	85-71	9	133	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit I okres epoki brązu (k. mierzanowicka?)
105	Jastków	85-71	10	134	osada osada osada?	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka ?
106	Jastków	85-71	11	135	osada	k. pucharów lejkowatych
107	Jastków	85-71	12	136	osada?	k. pucharów lejkowatych
108	Jastków	85-71	13	137	osada?	neolit
109	Jastków	85-71	14	138	osada? osada?	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka
110	Jastków	85-71	15	139	śląd osadnictwa?	neolit
111	Jastków	85-71	16	140	osada?	k. ceramiki wstęgowej rytej?
112	Jastków	85-71	17	141	osada? osada?	k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej k. pucharów lejkowatych
113	Jastków	85-71	18	142	śląd osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej
114	Jastków	85-71	19	143	osada? osada? osada?	k. ceramiki wstęgowej rytej k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka
115	Jastków	85-71	20	144	osada?	k. pucharów lejkowatych
116	Jastków	85-71	21	145	osada?	neolit?
117	Jastków	85-71	22	146	osada?	k. pucharów lejkowatych
118	Jastków	85-71	23	147	osada osada	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka
119	Jastków	85-71	25	176	osada	neolit
120	Krzczonowice	85-71	1	148	cmentarzysko?	neolit (k. wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej)
121	Krzczonowice	85-71	2	149	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych
122	Krzczonowice	85-71	3	150	śląd osadnictwa (grób?)	k. ceramiki sznurowej
123	Krzczonowice	85-71	4	151	osada?	neolit
124	Krzczonowice	85-71	7	154	osada?	neolit
125	Krzczonowice	85-71	8	155	osada	neolit
126	Krzczonowice Kolonia	85-71	5	152	osada?	neolit
127	Podgórze	83-71	4	109	osada otwarta	neolit (k. ceramiki promienistej i nieokr.)
128	Podgórze	83-72	1	2	osada osada	wczesny okres epoki brązu (k. mierzanowicka) starszy okres epoki brązu (k. trzciniecka)

129	Podgórze	83-72	2	3	osada	neolit
130	Podgórze	83-72	3	4	osada	k. przeworska
131	Podgórze	83-72	4	5	osada osada	środkowy/późny neolit (k. ceramiki promienistej) wczesny okres epoki brązu (k. mierzanowicka)
132	Podgrodzie	85-71	13	67	osada	wczesne średniowiecze-średniowiecze
133	Podgrodzie	85-71	14	68	osada	k. pucharów lejkowatych
134	Podgrodzie	85-71	15	69	osada	k. pucharów lejkowatych
135	Przeuszyn	86-71	6	2	skarb	późny neolit
136	Przeuszyn	86-71	7	3	grób (cmentarzysko)	HaB.-Lt (k. pomorska)
137	Przeuszyn	86-71	8	4	śląd osadnictwa	późny neolit (k. ceramiki sznurowej?)
138	Przeuszyn	86-71	9	5	osada	k. amfor kulistych
139	Ruda Kościelna	84-71	23	6	obozowisko osada osada	k. świderska k. pucharów lejkowatych k. trzcieniecka?
140	Ruda Kościelna	84-71	24	7	śląd osadnictwa (grób?)	WEB (k. mierzanowicka)
141	Stoki Stare	83-71	1	117	osada?	późne średniowiecze i nowożytność (XV-XVII w.)
142	Stoki Stare	83-71	4	118	pracownia krzemieniarska	neolit (k. pucharów lejkowatych, amfor kulistych)
143	Stoki Stare	83-71	2	119	osada otwarta	neolit
144	Stoki Stare	83-71	3	120	osada otwarta	neolit
145	Stoki Stare	83-71	7	121	?	paleolit schyłkowy (k. świderska?)
146	Trębanów	86-71	6	14	obozowisko?	paleolit schyłkowy
147	Wojnowice	85-72	1	6	osada	wczesne średniowiecze
148	Wojnowice	85-72	2	7	osada?	laten
149	Wólka Wojnowska	85-71	4	119	punkt osadniczy	IV EB (k. łużycka)
150	Wólka Wojnowska	85-71	9	124	osada? osada?	k. pucharów lejkowatych k. mierzanowicka

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 951).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 40, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 977, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 682 ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 877 ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 334 ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1662 ze zm.).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 571).
- 11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385).
- 12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).
- 13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 r.).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1388).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259)
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510).
- 22) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 23) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 24) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 25) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego.
- 26) Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.
- 27) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.

- 28) Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030 +
- 29) Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024
- 30) Strategia Rozwoju Gminy Ćmielów na lata 2021-2030 (projekt).
- 31) Program Rewitalizacji Gminy Ćmielów na lata 2016-2025 (projekt).
- 32) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów.
- 33) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ćmielów
- 34) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy.
- 35) Materiały udostępnione przez Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach Delegatura w Sandomierzu.

www.zabytek.pl

www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/

www.nid.pl

www.samorzad.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Ryc. 1. Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Ćmielów (źródło: Program Rewitalizacji Gminy Ćmielów, s. 27).

Ryc. 2. Położenie Gminy Ćmielów (źródło: materiały Gminy Ćmielów).

Ryc. 3. Podział Gminy Ćmielów na sołectwa (źródło: materiały Gminy Ćmielów).

Ryc. 4. Ruki Park Kulturowy. Załącznik graficzny Nr 1 do Uchwały Rady Miejskiej w Ćmielowie Nr LXXVI/508/2023 z dnia 27 października 2023 r. Granica parku została oznaczona czerwoną linią.

Fot. 1. Zespół kościoła parafialnego w Ćmielowie. 1. Kościół; 2. Kostnica; 3. Dzwonnica; 4. Kostnica 2; 5. Cmentarz przykościelny (fot. autor opracowania).

Fot. 2. Zespół kościoła parafialnego w Rudzie Kościelnej (fot. autor opracowania).

Fot. 3. Mogiły powstańcze w Czarnej Glinie (fot. autor opracowania).

Fot. 4. Zespół dworsko-parkowy w Przeuszynie. 1. Dwór; 2. Park; 3. Rządcówka; 4. Dawny budynek gospodarczy (fot. autor opracowania).

Fot. 5. Dwór w zespole dworsko-parkowym w Rudzie Kościelnej (fot. autor opracowania).

Fot. 6. Ruiny zamku w Podgrodziu (fot. autor opracowania).

Fot. 7. Ruiny zamku w Podgrodziu (fot. autor opracowania).

Fot. 8. Dawna gorzelnia w Rudzie Kościelnej (fot. autor opracowania).

Fot. 9. Młyn wodny w Stokach Dużych (fot. autor opracowania).

Fot. 10. Zabudowa małomiasteczkowa Ćmielowa. 1. ul. Długa 62; 2. ul. Ostrowiecka 28, 3. ul. Rynek 5; 4. ul. Rynek 24; 5. ul. Rynek 42; 6. ul. Szydłowiecka 20 (fot. autor opracowania).

Fot. 11. Zabudowa drewniana. 1. Brzóstowa 55; 2. Czarna Gлина 2; 3. Grójec 65; 4. Trębanów 15 (fot. autor opracowania).

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Tarnowiec, w których ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Tabela 2. Kapliczki z terenu Gminy Ćmielów (figurujące w GEZ).

Tabela 3. Figury i krzyże przydrożne na terenie Gminy Ćmielów (nie figurujące w GEZ).

Tabela 4. Pomniki na terenie Gminy Ćmielów (niefigurujące w GEZ).

Tabela 5. Zabytki nieruchome gminy Ćmielów wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 6. Zabytki ruchome gminy Ćmielów wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 7. Stanowiska archeologiczne gminy Ćmielów wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 8. Analiza SWOT Gminy Ćmielów.